

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA**

Viktorija Umantaitė

II - kurso

**Karjeros edukologijos
magistrantūros studentė**

**10 – 12 KLASIŲ MOKSLEIVIŲ
PROFESINIO APSISPRENDIMO VEIKSNIŲ ANALIZĖ**

Magistro darbas

**Darbo vadovė:
Doc.dr. D.Augienė**

Šiauliai, 2009

**Darbas originalus.....Viktorija Umantaitė
(studento parašas)**

TURINYS

SANTRAUKA

SUMMARY

ĮVADAS.....	5
1. PROFESIJOS PASIRINKIMO GALIMYBĖS.....	8
1.1. Galimybių ir gabumų įvertinimas.....	10
1.1.1. Galimybių ir gebėjimų svarba paauglystės amžiaus tarpsnyje.....	10
1.1.2. Gabumai ir gebėjimai.....	11
1.2. Kompetencijos ir jų ugdymas.....	13
1.3. Sunkumai renkantis profesiją.....	16
2. PROFESINIO PASIRINKIMO TENDENCIJOS.....	19
2.1. Moksleivių profesinis lavinimas ugdymo įstaigoje.....	19
2.2. Mokyklos įtaka renkantis profesiją.....	21
2.3. Profesinio apsisprendimo reikšmė moksleiviui.....	23
3. PROFESINIO APSISPRENDIMO GALIMYBĖS IR TENDENCIJOS	27
3.1. Tyrimo metodologija ir organizavimas.....	27
3.2. Tiriamųjų charakteristika.....	28
3.3. Moksleivių tyrimo duomenų analizė.....	30
3.4. Pedagogų tyrimo duomenų analizė.....	45
IŠVADOS.....	62
REKOMENDACIJOS.....	64
LITERATŪRA.....	65
PRIEDAI.....	68

SANTRAUKA

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS

**Karjeros edukologijos magistrantė
II – kurso studentė
Viktorija Umantaitė**

10 – 12 KLASIŲ MOKSLEIVIŲ PROFESINIO APSISPRENDIMO VEIKSNIŲ ANALIZĖ

Profesijos pasirinkimas yra viena aktualiausia problema, nuo kurios tinkamo sprendimo priklauso žmogaus asmeninės gerovės augimas. Todėl labai svarbu, kad jau pats pirmasis moksleivio apsisprendimas būtų sąmoningas, tikslingas, kad jaunuolis suprastų, jog pasitenkinimas darbu gali būti tik tuomet, jei bus tinkamai pasirinkta profesija ar specialybė.

Darbo tikslas: Atskleisti 10-12 klasių moksleivių profesinio apsisprendimo vidurinėje mokykloje veiksniai.**Darbo uždaviniai:** 1. Teoriškai išnagrinėti profesinio apsisprendimo prielaidas ir galimybes; 2. Įvertinti vidinius ir išorinius profesinio apsisprendimo veiksniai; 3. Aptarti profesinio apsisprendimo tendencijas; 4. Ištirti moksleivių, pedagogų nuomonę dėl profesinio apsisprendimo veiksniai ir pateikti lyginamąją analizę.

Atlikus moksleivių ir pedagogų empirinį tyrimą buvo galima daryti tokios išvadas:

1. Renkantis profesiją moksleiviams svarbiausiai yra atsižvelgti į asmenines savybes. Pedagogų manymu, moksleiviai rinkdamiesi profesiją galvoja apie galimybę, kur įsidarbinti ir turėti gerai apmokamą darbą. Tad galima apibendrintai teigti, kad pedagogai labiau akcentuoja finansinį saugumą, kurio labai trūksta šiuolaikiniame gyvenime, o moksleiviai savo asmeninių poreikių tenkinimą, bei asmeninių savybių atitikimą būsimai profesinei veiklai.

2. Moksleivių profesiniam pasirinkimui - pedagogų ir moksleivių nuomone svarbiausią išorinę įtaką daro tėvai, po to pedagogai ir paskiausiai vyresni draugai ar bendraamžiai. Tėvai, pasirenkant profesiją, labiausiai įtakoja tam, kad vaikai siektų gerai apmokamos profesijos. Didžiausia pedagogų įtaka yra tokia, kad mokytojai geba pasiūlyti profesijos pasirinkimą pagal mokymosi rezultatus. Pedagogai savo įtaką išskyrė kaip siūlymus siekti profesijos pagal specialiuosius gebėjimus. Visi respondentai sutinka, kad bendraamžių įtaka nėra reikšminga moksleiviams, besirenkantiems profesiją. Galima daryti išvadą, kad įtakos profesiniam pasirinkimui klausimais respondentų nuomonės sutapo.

3. Vidiniai profesinio pasirinkimo veiksniai anot moksleivių ir pedagogų svarbiausi yra profesinis tinkamumas. Tad galima sutikti, kad abi respondentų grupės mato reikšminga tai, kad jaunas žmogus turi išsiaiškinti, ar yra tinkamas vienai ar kitai profesijai.

4. Išoriniai profesinio pasirinkimo veiksniai moksleivių nuomone, reikšmingiausias yra didelis atlyginimas ir galimybė įsidarbinti. Pedagogai kaip vieną svarbiausių taip pat įvardijo didelį atlygimą, tačiau jų manymu, šiuolaikiniam moksleiviui turėtų būti svarbu įsigyti aukštojo mokslo diplomą.

SUMMARY

MASTERS IN CAREER EDUCATION FACULTY OF EDUCOLOGY ŠIAULIAI UNIVERSITY

By Viktorija Umantaitė the II course student

ANALYSIS OF FACTORS FOR CAREER SELECTION AMONG STUDENTS OF CLASSES 10-12

Choosing a profession is one of the most topical problems, as the growth of personal well-being depends on its successful solution. It is very important that students would take their first decision deliberately, purposeful in order the young man would understand, the satisfaction with the work is possible only when a profession or specialty is chosen properly.

The aim of the work: To factor of career profession among secondary school students of classes 10 - 12. **The goals of the work:** 1.to explore possibilities and premises of career choosing in the theoretical basis.2. to evaluate inner and external factor in choosing a profession. 3. to discuss tendencies of profession choosing. 4. to investigate students' and teachers' opinion towards the premises of the career choosing and to present the comparative analysis of the problem.

After the empirical investigation was finished, the following conclusions can be done:

1. while choosing the profession it is very important to have in mind personal qualities. In teachers' opinion, students think of possibilities of employment and getting a well paid job while choosing their profession. It is possible to state that teachers pay more attention the financial security which is missing in modern life while students concentrate on satisfaction of their personal needs and ambitions as well as adequacy of their personal qualities to the career of their dreams.

2 .In teachers' and students' opinion, the greatest influence is done by parents, then teachers come and senior friends and contemporaries have the least influence. Parents influence their children on seeking a well-paid job. Teachers can influence students on choosing a profession according to the studying results. Teachers help students to choose their professions according to their special abilities. All the respondents agree that contemporaries are of no great influence in choosing their professions. It is possible to state, that opinions of all respondents in the questions about influence in choosing a profession were the same.

3. Inner personal element in choosing a profession is professional relevance, according to students' and teachers' opinion. So, it is possible to agree that both groups of respondents find it significant that a young person has to find out if he is suitable for one or another profession.

4. External elements of choosing profession are high salary and possibility of finding a job in the opinion of students. Teachers also noted high salary as one of the most important element of a profession but they also think that it is important to get a university diploma.

IVADAS

Profesijos pasirinkimas yra viena aktualiausia problema, nuo kurios tinkamo sprendimo priklauso žmogaus asmeninės gerovės augimas. Todėl labai svarbu, kad jau pats pirmasis moksleivio apsisprendimas būtų sąmoningas, tikslingas, kad jaunuolis suprastų, jog pasitenkinimas darbu gali būti tik tuomet, jei bus tinkamai pasirinkta profesija ar specialybė. Kaip teigia K. Pukelis (2002), žmogaus profesinis pašaukimas, t.y. gabumai tam tikrai veiklai išlieka pastovūs ir nekintantys. Vadinasi, labai svarbu jau jaunystėje pasirinkti tokią profesiją, kuri labiausiai atitiktų prigimtinių profesinių pašaukimą. Rinkos ekonomika grįstoje žinių visuomenėje tai ne tik pats svarbiausias, bet ir pats sudėtingiausias uždavinys.

Moksleivių profesinis rengimas ir motyvavimas nėra sugalvotas. Švietimo dokumentuose pateikiami profesinio orientavimo klausimai. LR Švietimo įstatyme (2003 m. birželio 28 d.), kuriame pabrėžiama, kad vienas iš švietimo tikslų – nustatyti vaiko kūrybinius gebėjimus ir pagal tai padėti jam įsigyti profesinę kvalifikaciją ir kompetenciją, atitinkančią šiuolaikinę kultūros bei technologijų lygį ir padedančią jam įsitvirtinti ir sėkmingai konkuruoti tolydžio kintančioje darbo rinkoje, perteikti šiuolaikinės technologinės, ekonominės bei verslo kultūros pagrindus, būdus šalies ūkio pažangai, konkurencingumui bei subalansuotai raidai laiduoti, sudaryti sąlygas nuolat tenkinti pažinimo poreikius ir tobulėti mokantis visą gyvenimą. Lietuvos Respublikos Seimo nutarime „Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų (2003m. liepos 4d. Nr.IX -1700)“ rašoma: - visuose švietimo lygiuose sustiprinamas dėmesys verslumui skatinti ir finansinei išminčiai ugdyti

Aktualumas. Pabrėžiant šio darbo svarbumą, akcentuojama tai, kad šiandiniame darbo pasaulyje vyrauja dideli pokyčiai, permainos ir didelė konkurencija. Žmogus priverstas prisitaikyti prie darbo rinkos reikalavimų, būti lankstus, nes išivyrauja rinkos ekonomika ir ją atitinkantys asmeniniai ir darbiniai santykiai.

Šiuolaikinė švietimo reforma ir integracija į Europos Sąjungą leidžia moksleiviams vis labiau pasirinkti norimą profesiją. Mokyklose įvedus profilinį mokymąsi moksleiviams reikia apsispręsti jau dešimtoje klasėje, kuomet renkamas profiliai, nes jie yra siejami su studijomis aukštosiose mokyklose. Ypatinę profilijų pasirinkimo svarbą moksleivių gyvenime akcentuoja D. Beresnevičienė (1990), jos teigimu moksleivius daugiau paveikia išoriniai profesijos rinkimosi veiksniai. Tačiau, autorės nuomone, galvojant apie būsimą specialybę svarbu ir vidinė harmonija.

Todėl renkantis profesiją reikalinga gerai suvokti savo polinkius, gebėjimus ir interesus, vadovautis vidiniais motyvais.

L. Jovaiša (1999) akcentuoja, kad pasirenkant profesiją labai svarbu yra paties moksleivio interesai, kurių jie kartais patys nesuvokia. L. Jovaišos nuomone, savo sugebėjimų pažinimas – vienas iš profesinio apsisprendimo sėkmę lemiančių vidinių veiksnių. Sugebėjimo jausmas susijęs su

pasitikėjimu savo jėgomis ir jis yra svarbus moksleivio profesinio pasirinkimo procese: jam rengiantis, jį planuojant bei realizuojant. Moksleivis, siekiantis save realizuoti, turi atpažinti savo galias, sugebėjimus, talentus, stengtis juos kuo geriau išvystyti ir patobulinti. Taigi moksleivis pirmiausia turėtų pagalvoti apie savo mokymosi pasiekimus.

Moksleivio socialinę brandą ir pasirengimą prisitaikyti prie visuomenės pokyčių bei profesinį pasirengimą nagrinėja tiek užsienio tiek Lietuvos pedagogai. Profesinio pasirinkimo ir apsisprendimo klausimus įvairiais aspektais plėtojo šie užsienio šalių tyrėjai: F. Parsons (1909), D. E. Super (1961, 1962a, 1962b), B. S. Jr. Tillinghast (1964), J. Holland (1973), V. Harren (1979), K.B. Hoyt (1979), N. Rubinton (1980) B. Hesketh (1982), Sh. Fukuyama (1980,1982, 1984), E. L. Herr ir S. H. Cramer (1984) ir kiti. Lietuvoje įvairius, dažniausiai ugdymo karjerai aspektus, tyrinėjo K. Paltarokas (1928), A. Gučas (1937), J. Laužikas (1937, 1969, 1972), P. Maldeikis (1939), Galkytė H. (1977), S. Gudelis (1983), L. Jovaiša (1975, 1981, 1998), B. Jatautaitė (1993), R. Petrauskaitė (1996), Kučinskienė R. (2003), V. Stanišauskienė V. (2000), K. Pukelis, Kregždė V. ir nemažai kitų mokslininkų.

Hipotezės:

1. Moksleiviai profesiniam apsisprendimui iškelia pagrindinius veiksnius, tokius kaip socialinis statusas, asmeninės savybės, noras turėti aukštąjį išsilavinimą.
2. Pedagogai, moksleivių profesiniam apsisprendimui, iškelia tokius veiksnius: profesijos prestižas, didelis atlyginimas, intelektas.
3. Moksleivių profesinį apsisprendimą labiausiai įtakoja paties moksleivio sprendimai, mažiausiai – bendraamžiai, vyresni draugai.

Darbo tikslas: Atskleisti 10-12 klasių moksleivių profesinio apsisprendimo vidurinėje mokykloje veiksnius.

Darbo uždaviniai:

1. Teoriškai išnagrinėti profesinio apsisprendimo prielaidas ir galimybes;
2. Įvertinti vidinius ir išorinius profesinio apsisprendimo veiksnius;
3. Aptarti profesinio apsisprendimo tendencijas;
4. Ištirti moksleivių, pedagogų nuomonę dėl profesinio apsisprendimo veiksnius ir pateikti lyginamąją analizę.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Anketinėje apklausoje 199 moksleiviai ir 50 pedagogų, kurie atstovauja Kelmės miesto mokykloms.

Tyrimo metodai.

1. Teoriniai – mokslinės literatūros analizė.
2. Empiriniai – anketinė apklausa.
3. Statistiniai – respondentų nuomonių išsiaiškinimas užpildant anketas. Tyrimo duomenys apdoroti naudojant Microsoft Office Excel 2003 programa. Faktams ir dėsningumams iliustruoti naudojamos lentelės, diagramos.

Tyrimo etapai.

Pirmajame etape. Mokslinės, pedagoginės, psichologinės literatūros studijavimas. Literatūros studijos ir analizė leido tiksliau suformuluoti tyrimo problemą, tikslus bei uždavinius.

Antrajame etape. Literatūros analizė, anketos respondentų tyrimui sudarymas, konsultacijos dėl tyrimo eigos.

Trečiajame etape . Respondentų anketinė apklausa.

Ketvirtajame etape. Duomenų suvedimas ir analizė

Penktajame etape. Darbo užbaigimas, išvadų ir rekomendacijų raštu parengimas.

Darbo struktūra.

Darbas susideda iš įvado, trijų skyrių, išvadų, rekomendacijų, literatūros sąrašo bei dviejų priedų. Darbe pateiktos 31 paveikslas. Darbo apimtis 67 puslapiai (be priedų).

1. PROFESIJOS PASIRINKIMO GALIMYBĖS

Profesijos pasirengimo galimybės analizuojamos pakankamai seniai. Kaip teigia A. Petrauskaitė (1996), jau V a. pr. Kr. Platonas iškėlė profesinės atrankos, profesiografijos, profesinio informavimo ir konsultavimo problemas ir pasiūlė kai kuriuos jų sprendimo būdus. Juos vėliau mėgino analizuoti J. A. Komenskis, Ž. Ž.Ruso ir kiti, tačiau sistemingai ir moksliskai tyrinėti pradėta tik po daugelio dešimtmečių. Todėl galima sutikti, kad profesinis pasirinkimas nėra naujiena, tačiau aktualu ir tai, kad šios galimybės nuolat keitėsi.

V. Kavaliauskienės (1999) teigimu, pasikeitus socialinei situacijai – Lietuvai tapus Europos sąjungos nare, neabejotinai keičiasi darbo europinis, pasaulinis dvasinis, kultūrinis, techninis, technologinis kontekstas. Jam veikiant formuosis ir keisis mūsų požiūris į daugelį dalykų, tarp jų į žmogų, profesiją, darbą. „Įsivyrauja nauja gyvenimo ir darbo pasaulio vizija, su kuria verta susipažinti ir kuri taip pat tampa aktuali Lietuvoje“ (V. Kavaliauskienė, 1999, p.9).

Profesijos sąvoką įvairūs autoriai apibūdina šiek tiek skirtingai. Pasak V. Šerno, „profesija – tai nuolatinės veiklos rūšis, kuriai reikia specialaus pasirengimo ir kuri yra pragyvenimo šaltinis“ (Šernas V., 1998, p.11). R. Laužackas profesiją apibūdina, kaip atitinkamomis žiniomis, gebėjimais (mokėjimais ir įgūdžiais) pagrįstos žmonių veiklos kombinacijos, teikiančios jiems materialinio aprūpinimo ir aktyvaus įsijungimo į visuomeninio gyvenimo struktūras prielaidas (Laužackas R., 2005, p.34).

S. Daukilas pateikia papildytą profesijos apibrėžimą „tai atitinkamomis žiniomis, mokėjimais, sugebėjimais ir įgūdžiais pagrįstos žmonių veiklos rūšių kombinacijos, užtikrinančios žmonėms prielaidas tenkinti savisaugos ir saviraiškos poreikius, t. y. poreikių visumą“ (S. Daukilas ir kt. 1992, p. 28).

Profesija yra „specializuota ir kvalifikuoto darbo rūšis. Profesijų grupės skirstomos įvairiais aspektais. Pagal darbo objektą skiriamos darbo su ženklais, darbo su žmonėmis, darbo su augalais, gyvuliais, meninės, techninės, profesijos. Pagal gebėjimų vyravimą skiriamos intelektinės, techninės, meninės, socialinės, lokomocinės profesijos. Profesija siejasi su pašaukimu“ (L. Jovaiša, 2007, p.234).

Dažnai profesijos sąvoka tapatinama su specialybės sąvoka akcentuojant, kad specialybė – tai detalesnis darbo pasidalijimas profesijos rėmuose. Individas mokosi tam tikros specialybės dalykų, kad galėtų kompetentingai dirbti pasirinktos profesijos darbą. Remiantis R. Laužacku (2005), galima teigti, kad specialybė – „tam tikra mokslo žinių ir praktinių įgūdžių visuma, kurią įsisavina žmogus rengdamasis darbui konkrečioje profesijoje, t. y. įgyja reikiamą kvalifikaciją (R. Laužackas, 2005, p. 45). Vadinasi, profesija siejama su žinių ir praktinių įgūdžių įsigijimu ir galimybe užsidirbti pragyvenimui.

Baigiantiems mokyklą jaunuoliams visuomet kyta profesinio pasirengimo klausimai. Apie profesijos pasirinkimą L. Jovaiša (2007) teigia, kad tai yra ilgalaikis sprendimų, kuo būti, kaitos procesas iki galutinio apsisprendimo. Autoriaus nuomone, toks procesas prasideda ankstyvojoje vaikystėje ir vyksta kartais ir visą gyvenimą. Tad galima teigti, kad moksleiviai, baigiantys bendrojo lavinimo mokyklą, turi daug dėmesio skirti profesijos pasirinkimo veiksniams.

Šiuolaikiniame pasaulyje dažniau pradeda girdėti sąvoką „profesinė karjera“ vietoj profesinė veikla. V. Stanišauskienės (2004) teigimu, šiuolaikinė karjera netapatintina su profesija. Profesija paprasčiausiai yra kontekstas, kuriame rutuliojasi individo karjera. Galima sutikti ir su tokiu teiginiu, kad nuolat kintančiame šiandienos darbo pasaulyje žmogus savo karjeros kelyje retai teapsiriboja viena profesija. Jų šiuolaikinio žmogaus gyvenime yra ne viena, o dvi ar kelios, geriausiai atitinkančios konkretaus jo gyvenimo etapo interesus ir galimybes. Galima sutikti ir su tuo, kad mokymo įstaigos atsižvelgdamos į tokią dviejų ar trijų reikalingų specialybių ar profesijų, parengia programas ir ruošia dvigubas specialybes ar profesijas.

Profesinis informavimas, konsultavimas, moksleivio ugdymas, pasirengimas karjerai yra svarbūs švietimo ir ugdymo sistemos, o kartu darbo rinkai, siekiant, kad pagerėtų jų tarpusavio sąveika. Jos pripažįstamos kaip svarbiausias mokymosi visą gyvenimą strategijos elementas ir tai yra vienas Europos komisijos memorandumo dėl mokymosi visą gyvenimą prioritetų.

A. Ramanauskaitė, R. Laužackas ir kt. (2004) atlikto 14 – 19 metų paauglių, linkusių į praktinę veiklą, tyrimą. Tyrimo autoriai nustatė įvairias mokytojų požiūrio problemines sritis: silpną mokyklų materialinę techninę bazę, nepakankamą technologinį ugdymą ir ryšį su profesinėmis mokyklomis, rengiant moksleivius stoti į universitetus. Todėl galima teigti, kad profesinis pasirengimas turi ne vien tik teigiamas puses, bet ir nemažai problemų.

Anot L. Jovaišos (1978), profesijos pasirinkimas susideda iš gana įvairių reiškinių, kurių kiekvieną reikia tirti skirtingais metodais. Pagrindinius metodus išryškinsime apžvelgdami darbus Lietuvos tyrinėtojų, nagrinėjančių profesijos pasirinkimą psichologines ir pedagogines problemas.

Dabartinę mūsų orientaciją ir gyvenimą socialiniame pasaulyje lemia kaitos procesai, susiję su vykstančia pertvarka darbo organizavimo srityje, ryškėja nauji požiūriai į žmogaus gyvenimo ciklą, jo darbo etapų kaitą ir turinį. Todėl profesijos pasirinkimas yra labai svarbus jau pradiniam etape.

L. Jovaišos (1999) teigimu, asmens rengimas profesiniam gyvenimui ir tolesnis karjeros projektavimas strategiškai reikšmingas visų amžiaus tarpsnių žmonių socialinei integracijai ir darbo rinkos sistemos funkcionavimui. Pasak autoriaus, šiandien kalbama apie profesinę dinamiką: vyksta spartus specialybių, profesijų, darboviečių, kvalifikacijų kitimas. „Taigi rinktis tenka visą gyvenimą, jam (individui) pagalbos reikia taip pat per visą gyvenimą“ (Jovaiša, 1999, p.79). Vadinas, apie šiandieninį darbo pasaulį, jo profesijų gausumą, kitimą, moksleiviams jau reikia kalbėti ir juos pradėti rengti profesijai kiek galima anksčiau.

Kaip teigia H. Galkytė (1977) laikantis pagrindinio laisvo profesijos pasirinkimo principo, teigiančio, kad „kiekvienas žmogus savo vietą gyvenime turi rasti pats, labai svarbu mokinius išmokyti savarankiškai analizuoti, lyginti daugelį profesijų“ (Galkytė, 1977, p. 76). O „tinkamas savo galimybių, sugebėjimų bei veiklos rezultatų įvertinimas yra būtina harmoningo asmenybės tobulėjimo, sąmoningo profesijos pasirinkimo sąlyga“.(Galkytė, 1977, p. 78).

Pasak S. Kregždės (1988), sociologiniai ir psichologiniai tyrimai rodo, kad tokių darbininkų ir specialistų, kurie dirba nemėgstamą darbą, dar labai daug. Tiesa, jų profesinę veiklą stengiamasi stimuliuoti atlyginimo sistema, geriau organizuojant patį darbo procesą ir pan. „Tačiau tie patys ir analogiški tyrimai rodo, kad jų profesinės veiklos rezultatai daugeliu parametru yra prastesni“.(Kregždė, 1988, p. 132).

Apibendrinant galima teigti, kad profesinis pasirinkimas - tai nuolat besikeičiantis procesas, kuris priklauso nuo veiksnių, vykstančių visuomeniname gyvenime bei asmenybės poreikių.

1.1. Galimybių ir gabumų įvertinimas

1.1.1. Galimybių ir gebėjimų svarba paauglystės amžiaus tarpsnyje

Profesinis pasirengimas bei profesijos pasirinkimas yra klausimai, kuriuos sprendžia kiekvienas moksleivis, paauglys. R. Žukauskienės (1998) teigimu, paauglių tapatumui bendravimas bendraamžių grupėje yra labai svarbus įgyjant socialinę patirtį, laisvėjant nuo šeimos, formuojant individualią pažiūrų sistemą. Vadinasi, paaugliui taip pat labai svarbu gebėti įvertinti savo galimybes ir gabumus pasirenkant profesiją.

Anot A. Vaičiulienės (2004), karjeros požiūriu paauglystės etapas yra ypatingas, nes būtent paauglystėje tarp kitų tapatumo įtvirtinimui svarbių klausimų yra keliami šie: kokį darbą aš ketinu dirbti? Kokia bus mano karjera? Taigi jau paauglystėje, jei sėkmingai įveikiama jos krizė, žmogus ima kurti savosios karjeros vizijas. Jei tapatumas neįtvirtinamas, žmogus yra nepajėgus sąmoningai rinktis tolesnes savo mokymosi ar darbinės veiklas. Tokio žmogaus karjera negali būti sėkminga, nes, paprasčiausiai, jis pats nežino, ko siekia ir kas jam yra karjeros sėkmė.

R. Adamonienės ir kt. (2001) teigimu, paauglystės laikotarpis yra svarbus karjeros aspektu ir dėl kitų priežasčių: būtent tada, kai paauglys bando įtvirtinti savąjį tapatumą, nustatyti savąjį vaidmenį visuomenėje, kyla natūralus poreikis pažinti save, bendrauti ir veikti socialinėje aplinkoje. Tokia veikla yra prielaida asmeninei ir socialinei kompetencijoms, kurios yra būtinos karjeros procese, ugdytis. Ugdyimo aspektu svarbu, kad tos prielaidos būtent šiame amžiaus tarpsnyje būtų pakankamos. Taigi, vėl galima teigti, kad galimybių ir gabumų įvertinimas yra savo vaidmens visuomenėje nustatymo veiksniai.

O kaip teigia V. Stanišauskienė (2004), paauglystėje vyksta priešpriešos tarp *tapatumo ir vaidmenų sumaišties* krizė. Pagrindinė šio laikotarpio problema – įtvirtinti tapatumo jausmą.

Paaugliams kyla daugybė klausimų, kuriais jie siekia išsiaiškinti, kas jie yra ir koks turėtų būti jų vaidmuo visuomenėje. Nesugebėjimas suprasti, kas aš esu – tapatumo stoka – sukelia sumaištį. Jeigu nesiseka šią krizę sėkmingai įveikti, paauglystė užtrunka, ir dėl to vėliau atsiranda veikimo suaugusiųjų vaidmenyse ribotumai. Tokie žmonės nepajėgia efektyviai įveikti ir tolesnių gyvenimo krizių. Sėkmingai įveikus šią krizę, atsiranda *pasitikėjimas savimi* ir saugios ateities jausmas.

V. Stanišauskienė (2004) teigia, jog nagrinėjant Super teoriją žmogaus raidos aspektu, ypač atkreiptinas dėmesys į teiginį, kuriame pabrėžiamas karjeros etapiškumas. Jį detalizuodamas, D. E. Super teigia, kad žmogaus karjerą sudaro penki etapai:

1. *Augimas* – žmogaus galių ir interesų plėtra, ypatingai su jo *asmeniniu gyvenimu* susijusiose srityse. Tipiškas amžius: nuo 0 iki 14 metų.
2. *Tyrinėjimas* – savęs ir darbo pasaulio tyrinėjimas, siekiant išryškinti savąjį „aš“ bei *identifikuoti vaidmenis*, kurie jį atitiktų. Tipiškas amžius: nuo 15 iki 24 metų.
3. *Integravimasis* – asmuo išsyk arba kelis kartus pabandęs atranda karjeros sritį, kuri jam tinka. Tuomet jis stengiasi įsitvirtinti toje srityje. Tipiškas amžius: nuo 25 iki 44 metų.
4. *Išlaikymas* – asmuo siekia *išsilaikyti* savo pozicijose darbo vietų kaitos bei jaunų žmonių kompetencijos kontekste. Tipiškas amžius: nuo 45 iki 64 metų.
5. *Silpimas* – sugebėjimų ir įtakos darbe *mažėjimas*. Tipiškas amžius: nuo 65 metų.

Autorės nuomone, svarbu pastebėti, kad Super toliau tobulino savo teoriją, suprasdamas, jog tas pats karjeros modelis negali tikti kiekvienam žmogui. Šiandien žmonių karjeros yra labai įvairios, taigi su Super išryškintais etapais galima susidurti įvairiuose amžiaus tarpsniuose. Pagal šią teoriją suprantama, kad vaikystėje pasirengiant karjerai, vaikas turėtų išsiaiškinti savo gebėjimus ir interesus kokiai nors veiklai ar sričiai. Taigi moksleivio, besirenkančio profesiją etapas yra – tyrinėjimas. Tai reiškia, kad šiame etape moksleivis turi analizuoti savo asmenines savybes, tinkamumą kažkokiai profesijai, bei darbo pasaulį ir išsiaiškinti, ko jam reikia, kokiam darbui jis gali tikti.

Taigi, apibendrinant pateiktus duomenis galima sutikti, jog karjeros vystymas vyksta visą gyvenimą. Todėl moksleivio profesinis apsisprendimas priklauso nuo amžiaus, nuo aplinkos ir paties moksleivio charakterio savybių.

1.1.2. Gabumai ir gebėjimai

Daugelio mokslininkų teigimu, profesiniam pasirengimui ir apsisprendimui įtakos turi gabumai ir gebėjimai. Šiandien gabumai laikomi daug sudėtingesniu reiškiniu, negu manyta anksčiau. Galima sakyti, kad per pastarąjį dešimtmetį gabumų samprata iš esmės pasikeitė. Iki šiol nėra nei griežto „gabumų“ apibrėžimo, nei bendro sutarimo dėl jų reikšmės.

Remiantis Hallahan, Kauffman (2003), galima teigti, kad šiuo metu yra žinoma virš 100 gabių ir talentingų vaikų apibrėžimų ir dėl vieningo, visuotinai priimto apibrėžimo nesutariama (D. P.

Hallahan, J. M. Kauffman, 2003). Specialistų naudojami apibrėžimai nėra savaimė nei teisingi, nei klaidingi. Kai kurie apibrėžimai galbūt yra tikslesni ar naudingesni už kitus, tačiau iki šiol negalime pasakyti, kad jie „teisingesni“ kokia nors absoliučia prasme.

Psichologijos žodyne (1993) teigiama, kad gabumai, - individualios psichologinės žmogaus savybės, lemiančios vienokios ar kitokios jo veiklos sėkmę. Psichologai gabumus pradėjo tirti XIX amžiuje. Individo gabumai atsiskleidžia mokantis veiklos ir nustatomi pagal tai, kaip greitai, lengvai ir tvirtai individas, palyginti su kitais tose pačiose sąlygose esančiais žmonėmis išmoka ją atlikti.

Kaip teigia L. Jovaiša (1993) gabumai yra anatominių – fiziologinių sėkmingos veiklos pradmenų užuomazgų visuma, sąlygojanti lengvą, greitą ir kokybišką fizinių ir protinių veiksmų plėtrą. Gabumas yra įgimtas, bet jis plastiškas, kinta kokybiškai vystosi praktinėje veikloje. Jei įgimti gabumai neplėtojami, nelavinami, jie negali pasireikšti. Gabumas – visų sugebėjimų, įgytų mokantis ir dirbant, pagrindas.

Daugelis padarytų tyrimų rodo, kad specialūs gabumai muzikai, tapybai, inteligencija yra genetiškai paveldimi, bet ir čia aplinka vaidina didelį vaidmenį, suteikdama galimybes tuos gabumus išreikšti. „Be to, šalia prigimties ir aplinkos svarbu yra ir pats individas, ką jis su savo prigimtimi daro, kaip ją veikia ar keičia“ (J. Černius, 1992, p.7).

Taigi, galima teigti, kad individo gabumai glaudžiai susiję su asmenybės kryptingumu, pastoviais polinkiais į vienokią ar kitokią veiklą. Todėl kiekvienam paaugliui yra svarbu suvokti ir išskirti savo gebėjimus, kad galėtų juos tinkamai pritaikyti būsimoje darbinėje veikloje.

Profesiniam pasirėngimui yra svarbūs ir bendrieji ir specialieji moksleivio gebėjimai. Kaip teigia Butkienė G., Kepalaitė A. (2004), bendrieji sugebėjimai – tai tos asmens pažinimo arba asmenybės ypatybės, kurios yra būtinos visiems darbams: sugebėjimas sutelkti dėmesį, įsiminti ir atgaminti. Bendraisiais protiniais sugebėjimais laikoma sugebėjimas suvokti, kas svarbiausia, išskirti esminius ir neesminius, tipiškus ir netipiškus požymius, sugebėjimas lyginti, sisteminti, klasifikuoti, apibendrinti ir abstrahuoti, konkretizuoti, nustatyti kiekybės ir kokybės, priežasties ir pasekmės, kiekio bei erdvės santykius, sugebėjimas išreikšti vaizdus ar mintis žodžiais, pagrįsti savo teiginius, tikslingai elgtis, motyvuoti savo veiksmus ir kt.

O specialiuosius gebėjimus. Butkienė G., Kepalaitė A. (2004) įvardija kaip vieną ar dvi psichofiziologines ypatybes, garantuojančias didelę sėkmę siauroje veiklos srityje, pavyzdžiui absoliuti muzikinė klausa, sugebėjimas mintyse atlikti daugybės ir dalybos veiksmus ar ištraukti matematinę šaknį. Taigi, galima sutikti, kad moksleiviams ypatingai yra svarbu įvertinti ir tobulinti savo specialiuosius gebėjimus, kurie gali padėti susikurti sėkmingą profesinę karjerą.

Anot R. Kučinskienės (2003), profesinės karjeros kompetentingumą sudarantys gebėjimai, kurie turi būti plėtojami bendrojo lavinimo ir profesinio rengimo metu ir tapti pagrindu visą gyvenimą vystant karjerą. Autorė pateikia tokias gebėjimų grupes:

1. *Savęs pažinimo gebėjimai*, padedantys išsiaiškinti dabartinės ir ateityje numatomas įgyti

asmenines vertybes, gebėjimus, lūkesčius ir kt. Tai būtiniausi gebėjimai renkantis ir atliekant įvairius socialinius vaidmenis gyvenime.

2. *Darbo pasaulio pažinimo gebėjimai*, grindžiami informuotumu apie darbo pasaulio ir jame egzistuojančios karjeros pasirinkimų įvairovės dinamiką. Būtina suvokti socialinių karjera sąlygojančių ekonomikos ir užimtumo veiksnių sistemą ir kaitą, identifikuoti karjeros galimybių įvairovę ir jų siekimo alternatyvas. Per gyvenimą šie gebėjimai nuolat naudojami identifikuojant, vertinant ir interpretuojant informaciją apie naujas sėkmingos ir pasitenkinimą teikiančios karjeros galimybes.

3. *Nuolatinio tobulėjimo*, arba mokymosi visą gyvenimą, gebėjimai yra svarbiausia asmenybės savikūros ir saviraiškos visuomenėje prielaida ir rezultatas.

4. *Prisitaikymo darbe gebėjimai*, t.y. baziniai šalies ekonominės sistemos pagrindai, laiduojantys supratimą ir pagarbą jai ir efektyvų funkcionavimą joje, asmeniškai vertingų darbo vertybių sistema, sąlygojanti individo norą dirbti, darbo paieškos ir išsilaikymo jame gebėjimai, darbo įpročiai, garantuojantys produktyvumą darbo vietoje, gebėjimai, reikalingi darbo vietos humanizavimui pagal savo poreikius, gebėjimai, reikalingi turiningam laisvalaikio leidimui.

5. *Savivaldos gebėjimai*, apimantys savęs pažinimo ir darbo pasaulio pažinimo gebėjimais pagrįstų karjeros, taip pat ir mokymosi bei gyvenimo sprendimų priėmimo, jų koregavimo ir įgyvendinimo procesus. Karjeros tikslų, jų siekimo būdų ir priemonių bei rezultatų vertinimo sistemiškumas ir racionalumas įgalina optimizuoti tiek organizacinės, tiek asmeninės karjeros modelių vystymą šiuolaikinėmis neapibrėžtumo ir rizikos sąlygomis. Tai gebėjimai prisiimti atsakomybę už savo karjerą, jos planavimo, organizavimo, motyvavimo ir kontroliavimo įgūdžiai.

Vadinasi, pagal pateiktus karjeros kompetentingumo kriterijus, galima teigti, jog pirmiausia reikia išsiaiškinti savo gebėjimus ir kompetencijas, toliau surinkti visą reikalingą informaciją apie darbo pasaulį ir profesijas ir tikslingai ja pasinaudoti. Labai svarbu siekiant karjeros, pasinaudoti šiuolaikinio pasaulio galimybe mokytis visą gyvenimą ir nuolat siekti tobulumo. Svarbus kriterijus – gebėjimas prisitaikyti darbe. Tačiau galima sutikti, kad gebėjimas prisitaikyti darbe šiuolaikiniame pasaulyje ir įgalina mokymąsi visą gyvenimą, savo gebėjimų analizę ir tobulinimą. Viską apibendrinantys yra savivaldos gebėjimai, kuriuos įvaldęs, individas susikuria savo vertybinę sistemą, siekia gyvenimo tikslų ir geba atsakyti už savo atliekamą darbą.

1.2. Kompetencijos ir jų ugdymas

“Žmogaus auklėjimas – tai jo asmenybės formavimas, t.y. jo visuomeninio, socialinio, darbinio-kūrybinio ir asmeninio vertingumo ugdymas. Visapusiškas išsilavinimas, idėjinis-politinis, darbinis ir dorovinis vientisumas, proto ir emocijų harmonija, gabumų visuma ir aukšta profesinės kvalifikacijos kultūra – štai kokia to vertingumo vidinė struktūra. Ji lemia žmogaus veiklos ir elgesio vertingumą –

asmenybę“. (Jovaiša, 1981, p.43). Vadinas, žmogaus kompetencija yra vienas iš svarbiausių ugdymo veiksmų.

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne (2000) žodis „kompetencija“ yra aiškinamas „1. klausimų ar reiškinų sritis, kurią kas gerai išmano. 2. darbuotojo ar įstaigos veikimo sritis ir įgaliojimų apimtis“ (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000, p.322).

Psichologijos žodyne (1993) teigiama, kad kompetencija „funkcinis sugebėjimas adekvačiai atlikti tam tikrą veiklą, turėti jai pakankamai žinių, įgūdžių, energijos.“(Psichologijos žodynas, 1993, p.142).

Tarptautinių žodžių žodyne (2001) sąvoka kompetencija aiškinama kaip „funkcinis gebėjimas adekvačiai atlikti tam tikrą veiklą, turėti jai pakankamai žinių, įgūdžių, energijos; žmogaus kompetencijos svarba tuo didesnė, kuo reikšmingesnis jo socialinis vaidmuo.“(Tarptautinių žodžių žodynas, 1999, p. 186).

L.Jovaiša (1993) taip pat teigia, kad kompetencija – efektyvios veiklos demonstravimas, sugebėjimas atlikti pateiktas užduotis realioje ar imituojamoje darbo situacijoje, priskirdamas šiai sąvokai gebėjimo pagal kvalifikaciją, žinias, įgūdžius gerai atlikti veiklą reikšmę.

R. Laužackas (1997), teigia, kad kompetencija yra sugebėjimas atlikti pateiktas užduotis realioje ar imituojamoje darbo situacijoje.

O. Monkevičienė (2004) mano, kad kompetencija galima vadinti klausimų ar reiškinų sritį, su kuria kas gerai susipažinęs.

Taigi galima suprasti, kad kompetencija yra reikalinga atliekant bet kokią darbą „Žmogaus kompetencijos svarba yra tuo didesnė, kuo reikšmingesnis jo socialinis vaidmuo“ (Psichologijos žodynas, 1993, p.142).

Kaip teigia R. Gudauskaitė (2007), kiekvieno kompetencijas sudaro kelios dalys: formalizuotos kompetencijos, išreikštos valstybės pripažintais diplomais ir pažymėjimais; dokumentuoti neformaliojo mokymosi rezultatai – tai, ką įgyjame tobulindamiesi įvairiuose kursuose ir seminaruose; kompetencijos, apie kurias žinome, bet jos nėra pripažįstamos; mums nežinomos mūsų kompetencijos.

Pasak N. Petkevičiūtės ir E. Kaminskytės (2003), kompetencija dažnai vartojama „tarsi žinių ar sugebėjimų atributas, siekiant apibūdinti darbuotojų gebėjimą labai gerai atlikti užduotis arba organizacijos gebėjimą teikti aukščiausios kokybės paslaugas.“ (N. Petkevičiūtė, E. Kaminskytė, 2003, p. 66).

Minėtų autorių teigimu, kompetencijos sąvoka tiek akademinėje literatūroje, tiek kasdienėse diskusijose paprastai yra vartojama apibūdinti plataus diapazono sugebėjimus, kurie yra vienaip ar kitaip susiję su mūsų patirtimi: meistriškumu, specializacija, inteligentiškumu, problemų sprendimu ir pan.

R. Adamonienės ir kt. (2001) teigimu profesinė kompetencija yra susijusi su sugebėjimu realiai atlikti tam tikras užduotis konkrečiose veiklos srityse „Tai asmens savita raiška jam sėkmingai

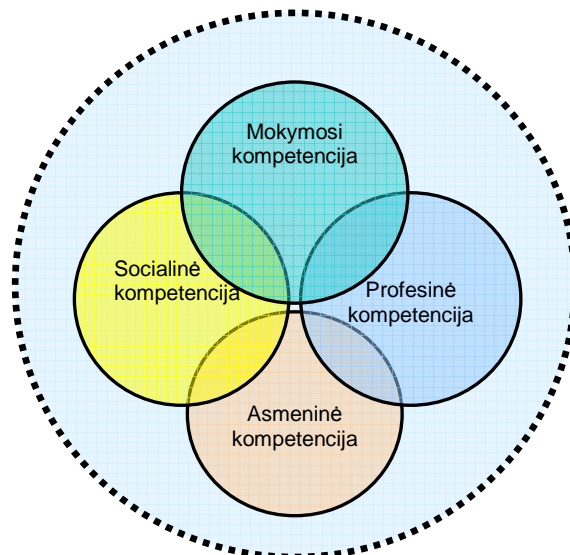
sprendžiant profesines problemas“ (Z. Adamonienė ir kt., 2001, p.34). Minėtų autorių nuomone, profesinės kompetencijos struktūrą daugiausia lemia tai, kas yra konkretus individo profesijos objektas. „Apibendrintai vertinant profesionalo profesinės kompetencijos struktūrą, išskiriamos trys jos sudedamosios dalys: techninė – technologinė (dalyko), socialinė ir strateginė (planavimo)“ (S. Daukila, 1992).

Taigi, galima teigti, kad bet kokiai veiklai atlikti reikalingas kompetentingas asmuo. O kompetentingas – tai toks individas, kuris „yra savimi pasitikintis, savarankiškas, gebantis sutelkti dėmesį, planuoti, orientuotas į ateitį, pasirengęs pokyčiams ir turintis atsakomybės jausmą. Atsakomybės sąvoka apibrėžiama kaip pareiga bendruomenei, ryšio buvimas su kitais ir asmeninių įsipareigojimų jausmas siekiant užsibrėžtų tikslų“ (R. Gudauskaitė, 2007, p.70).

Šiuolaikiniame darbo pasaulyje žmogus turi daug ką gebėti bei pasižymėti tam tikromis asmeninėmis savybėmis. Kaip rodo darbo pasiūlos skelbimų tyrimas (V. Stanišauskienė, 2000) bei mokslo darbų karjeros srityje analizė, ypatingai akcentuojamas užsienio kalbų mokėjimas, kompiuterinis raštingumas, komunikabilumas, gebėjimas dirbti komandoje, nuolatinis tobulėjimas ir t.t. Gebėjimai ir asmeninės savybės, įgalinantys žmogų spręsti profesiniame kelyje jam iškylančius uždavinius, gali būti įvardinti kaip laiduojantys karjeros kompetenciją.

Karjeros kompetencija yra visa eilė šiuolaikiniame darbo pasaulyje žmogui būtinų asmeninių savybių ir gebėjimų, kuriuos jis gali sėkmingai taikyti praktinėje veikloje.

Įsigilinus į būtinų gebėjimų įvairovę, išryškėja keturios sritys, kurioms gali būti priskirti karjeros gebėjimai. Tam tikrai sričiai priskirtini gebėjimai laiduoja atitinkamą kompetenciją, kuri yra integralios karjeros kompetencijos dalis (žr. 1 pav).

1 pav. Integralios karjeros kompetencijos dalys.

(Stanišauskienė, 2004.)

Integralią šiuolaikinės karjeros kompetenciją sudaro keturių kompetencijų – asmeninės, socialinės, mokymosi bei profesinės – sistema.

Asmeninės kompetencijos srityje yra žmogaus savęs pažinimo ir savęs pristatymo gebėjimai.

Socialinės kompetencijos sričiai priskirtini žmogaus santykį su kitais žmonėmis ir socialine aplinka harmonizuojantys gebėjimai ir savybės.

Mokymosi kompetencijos srityje – gebėjimai, įgalinantys žmogų saviugdai.

Profesinę kompetenciją sudaro **specifiniai profesiniai** gebėjimai bei gebėjimai ir savybės, susiję su žmogaus **darbine veikla**.

Detaliai aprašant kiekvieną kompetenciją, svarbu pastebėti, jog, pirma, ją laiduojantys gebėjimai yra sistemiškai susiję, antra, pastarųjų aibė, įvertinant darbo pasaulio dinamiką, negali būti baigtinė.

Apibendrinant galima teigti, kad kompetencija yra individo gebėjimai atlikti vienokią ar kitokią veiklą. Kažkokiai sričiai pasiekti reikalingos tokios kompetencijos dalys: asmeninė kompetencija, socialinė kompetencija, mokymosi kompetencija bei profesinė kompetencija. Tad galima sutikti, kad siekdamas profesinės kompetencijos individas turi išlavinti asmenines savybes ir gabumus, siekti mokymosi rezultatų, gebėti bendrauti su žmonėmis ir siekti profesionalumo darbinėje veikloje.

1.3.Sunkumai renkantis profesiją

Moksleivio socializavimosi procesai yra glaudžiai susiję su jo bendravimu ir dalyvavimu žmonių veikloje. O darbinę veiklą kaip tik galima priskirti prie pagrindinių žmogaus veiklų. I. Leliūgienės (1997) nuomone, socializacija negali būti suprantama kaip mechaninis tiesioginiu būdu įgyto patyrimo rezultatas, perimant vaikui visa tai, ką jam siūlo suaugusieji. Pradžioje patyrimas įgyjamas stebint socialinę tikrovę. Tačiau tos pačios socialinės situacijos suvokiamos skirtingai. Skirtingi vaikai gali perimti ir skirtingą socialinį patyrimą netgi esant tapačiomis socialinėms situacijoms. Šiais patirties perėmimo procesais yra grindžiamos vaiko asmenybės raidą vaikystėje įprasminančių dviejų procesų – individualizacijos ir socializacijos vieningumas

M. Radušis (2005) teigia, kad Lietuvos mokyklose vyresniųjų klasių mokiniai gali pasirinkti mokymosi profilį. Šis pasirinkimas turėtų tapti pirmuoju žingsniu į vieną ar kitą specialybę. Tačiau pasirinktu keliu tikrai nelengva žengti, nes dar ne visi 16-17 metų jaunuoliai gerai žino, ką ketina veikti gavę brandos atestatą. Kai kurie iš jų tampa konkrečios mokyklos teikiamų galimybių įkaitais ir nesugeba kryptingai pasirinkti savarankiško kelio. Daugeliui moksleivių trūksta savęs pažinimo įgūdžių, tad jiems sunku patiems įvertinti savo gebėjimus bei asmenines savybes. Kartais rimta kliūtimi tampa nepagrįsti norai, kurie ne visada atitinka realias galimybes.

Daugelis profesinio orientavimo ir profesinio konsultavimo specialistų teigia, kad profesinę karjerą reikia pradėti planuoti nuo savęs pažinimo. Geresnis asmenybės pažinimas padeda labiau suprasti save ir taip lengviau nustatyti, kokia darbo aplinka priimtinesnė ir kiek sėkmingai galės dirbti pasirinktoje srityje. Ne vienas autorius pabrėžia, kad geras savęs pažinimas yra labai svarbus tinkamos profesijos pasirinkimo veiksnys. Savo poreikių, ambicijų, tikslų, vertybių, gyvenimo filosofijos įvertinimas padeda jaunuoliui geriau suprasti, ko jis ar ji nori iš gyvenimo. Psichologų ir sociologų

tyrimų duomenys rodo, kad jaunas žmogus turi gerai išsiklausti į savo “noriu“ ir “galiu“ ir juos įvertinęs suderinti. Įvertinimas turi apimti asmens polinkius bei interesus, gebėjimus, individualias psichologines ypatybes, žinias, mokėjimus ir įgūdžius. Kitaip tariant, reikėtų siekti, kad pasirinktoji profesija atitiktų asmenybės individualias ypatybes

Anot R. Petrauskaitės (1996), planuojant profesinį pasirinkimą, norint sėkmingai prognozuoti savo ateitį, reikia pirmiausia pažinti save, nes tuo grindžiamas nuoseklus ir logiškas profesinio pasirinkimo procesas. Galkytė H. (1972), atlikusi tyrimus, nustatė, kad savianalizė paaugliui padeda suvokti savo galimybes renkantis profesiją. „Savianalizė – tai mokėjimas analizuoti savo tinkamumą tam tikrai profesijai, remiantis savęs pažinimu ir reikalavimais, kuriuos kelia profesija darbuotojui“ (Bartninkienė Z., Paurienė L., 1989, p.49).

B. Jatautaitės (1993) atlikto tyrimo duomenimis, mūsų jaunimas rinkdamasis profesiją, orientuojasi ne į savo individualias psichines savybes, bet daugiau į socialiai reikšmingas vertybes. Autorė priėjo išvadą, kad mokiniai nenumano apie psichologinius reikalavimus jų pasirinktai profesijai, didelė dalis moksleivių nesugebėjo savęs įvertinti arba teigdavo, kad savęs nepažįsta. Todėl galima teigti, kad, mokiniams pakankamai sunku savarankiškai rinktis profesiją dėl psichologinių žinių trūkumo.

A. Bandura, manė, kad aplinka daro didelę įtaką žmogaus veiklai, tačiau akcentavo pažinimo (kognityvinį) procesų vaidmenį asmenybės elgesiui – žmogus mokosi, stebėdamas kitų elgesį, aplinkos reakciją į tą elgesį ir arba jį perima, arba atsisako, arba bando kitus elgesio būdus. Todėl galima sutikti, kad kito žmogaus elgesio stebėjimas yra reikalingas renkantis profesiją. Ši A. Banduros teorija buvo pavadinta socialine kognityvine asmenybės teorija. Remdamasis kognityvine žmogaus elgesio samprata, A. Bandura, iš esmės, modifikavo bihevizizmą. „Įvertinant tai, kad pats žmogus įtakoja savo elgesį, A. Banduros teoriją galima traktuoti kaip bihevizizmą iš „vidaus“. (Psichologija studentui, 2005, p.165) . Taigi, galima teigti, kad vidinė stebėtų kitų asmenų elgesio analizė daro poveikį profesijos pasirinkimui.

A. Bandura pabrėžė, kad žmonės gali reguliuoti savo elgesį. Savireguliacija numato savęs paskatinimą, t.y. savęs apdovanojimą tuomet, kai atliktas koks nors darbas, arba pasiekta užsibrėžto elgesio norma, kuri paties nustatyta. „Pavyzdžiui, žmogus pasiekė gerų sportinių rezultatų arba nustojo rūkyti. Už tai jis gali apdovanoti save kelione į užsienį arba nusipirkti kokį nors vertingą daiktą. Galimi ir mažesni paskatinimai už mažesnius įvykdytus darbus“ (Psichologija studentui, 2005, p.166).

Savireguliacija, A. Banduros nuomone, sujungia tris vidinius procesus:

- savo veiksmų stebėjimą;
- savo atliktų veiksmų vertinimą;
- savo veiksmų planavimą.

Visi šie procesai yra svarbūs, norint pakeisti savo elgesį. Jau vien savistaba suteikia daug informacijos pamąstymui. O savo veiksmus dažniausiai vertiname lygindami su kitų veiksmiais. Čia svarbu vertinti savo pasiekimus ir pastangas toje veikloje, kuri mums yra asmeniškai reikšmingiausia ir su kuria siejame savo ateitį. Vadinasi, galima teigti, kad renkantis profesiją, paaugliui labai sunku rasti tikrą sprendimą iš karto. Todėl yra reikalingas stebėti ne tik savo veiksmus, bet juos vertinti ir planuoti.

Planuojant savo veiksmus, reikia detaliau numatyti, kada ir kaip atlikti konkrečias mažesnes užduotis, siekiant užsibrėžto tikslo, ir taip pat numatyti savęs paskatinimą už kiekvienos smulkesnės užduoties sėkmingą įveikimą.

Profesijos pasirinkimas – vienas iš esminių žingsnių gyvenime, reikalaujantis išnagrinėti daug galimų variantų ir pasirinkti tinkamiausią. Pasak D. Pugevičienės, V. Makūno (2005), teigimu, gyvenimo situacija rodo, kad daugelis studentų būna nepatenkinti arba rimtai abejoja savo pasirinkimu. Dažnai pasitaiko, kad profesija keičiama jau baigus studijas ar net pradėjus dirbti, nes padirbėjus labiau atsiskleidžia tikrieji interesai, sugebėjimai, perspektyvos, teisingiau apsisprendžiama.

Profesiniame gyvenime be galo svarbus asmenybės emocinis santykis su atliekama veikla. Anot M. Radušio (2005), šio veiksnio ignoravimas gali lemti, kad jaunuolis papildys nepatenkintųjų savo darbu gretas. Idealiausiu atveju žmogus turėtų dirbti tokioje profesinėje srityje, kuri jam ir patinka, ir sekasi. Todėl būsimą specialybę patartina rinktis ne tik protu, bet ir širdimi. Kartais jaunuoliai susivilioja dideliu atlyginimu ar kita išskirtine perspektyva, tačiau pamiršta visumą. Juk ilgainiui net ir labai geros materialinės sąlygos negali kompensuoti nuolatinio nepasitenkinimo atliekama veikla. „Darbas yra be galo svarbi asmens saviraiškos sfera, o viena iš tikros laimės sąlygų yra būtinybė realizuoti savo galimybes“ (Radušis M., 2005, p.17).

L. Jovaiša (1970) teigia, kad mokiniai, rinkdamiesi profesiją, dažnai neatsižvelgia į savo psichines ir fizines jėgas, - arba jas pervertina, arba nekreipia dėmesio. Siekiant, kad profesinės karjeros planavimas netikėtai neužklyptų jaunuolių paskutinėse mokyklos klasėse, kai kurie autoriai siūlo, kad jau pradžios mokykloje vaikai žinotų apie ateityje galimą profesijos pasirinkimą, jo numatymo ir planavimo būdus. Jie mano, kad kuo anksčiau asmenybė įgyja savianalizės ir savęs pažinimo įgūdžių, tuo lengviau jiems adaptuotis gyvenime ir spręsti iškilusius sunkumus. Pasak K. Pukelio (2002), Herr E.L. ir Cramer S.H. išskyrė vadinamuosius išgyvenimo įgūdžius, be kurių individas negalėtų sėkmingai veikti visuomenėje: savo privalumų ir trūkumų žinojimas, jų derinimas prie mokymosi ir profesinių tikslų, gebėjimas naudotis informacija ir protingai apsispręsti renkantis, savo asmeninės ir savigarbos pojūtis.

Apibendrinant galima teigti, kad siekiant išvengti sunkumų renkantis profesiją moksleiviams reikalinga įvertinti savianalizės ir savireguliacijos galimybes, atsižvelgti į savo fizines galimybes ir asmenines savybes.

2. PROFESINIO PASIRINKIMO TENDENCIJOS

2.1. Moksleivių profesinis lavinimas ugdymo įstaigoje

Apie profesinį orientavimą ir konsultavimą kalba nemažai autorių (L. Jovaiša, R. Kučinskienė, R. Adamonienė, K. Pukelis, R. Garnienė ir kt.) akcentuodami kryptingumo ugdymo svarbą. Nuo mažens suteikiant profesinio orientavimo pagalbą, vėliau mokydami mokykloje mokiniai lengviau išsirinks sau profesiją. Būdami 3-6 metų vaikai mokosi atskirti save nuo aplinkos.

Ankstyvasis profesinis rengimas akcentuojamas profesinio rengimo Baltojoje knygoje (1999), kurioje pabrėžiama, kad karjeros konsultavimo svarba yra viso žmogaus gyvenimo laikotarpiu, bei karjeros planavimo ir valdymo paslaugų plėtroje..

Galima sutikti, kad profesinis rengimas turėtų prasidėti jau ikimokykliniame amžiuje. D. Beresnevičienė (1995) teigia, kad ikimokyklinis vaikų ugdymas turėtų būti grindžiamas vaiko ugdymu šeimoje ir ikimokyklinėje įstaigoje, mokyklose. „Ikimokyklinė įstaiga galėtų tapti kaip organizuota vaikų ugdymo institucija, kuri perteiktų kultūrinės vertybes, etnines tradicijas, skatintų vaiko domėjimąsi aplinkiniu pasauliu, mokytų jį mąstyti, kūrybiškai atlikti jam įmanomus darbelius, savarankiškai tyrinėtų, ugdytų norą tobulėti ir psichologiškai rengti vaiką darbo pasauliui“ (D. Beresnevičienė, 1995, p.191).. Taigi, galima teigti, kad vaikų pasirengimas profesijai ugdymo įstaigose organizuojamas nuo ankstyvojo amžiaus.

Šiandieninė šiuolaikinės švietimo sistemos užduotis – garantuoti normalią žmogaus raidą visais jo vystymo(si) ir ugdymo(si) etapais bei įtvirtinti ir sustiprinti vaikų motyvus pasirengti tolesnėms studijoms bei profesinei veiklai. Tad moksleivių parengimas profesijai - tai vienas iš pagrindinių klausimų būtinų spręsti Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose.

A. Railienės (2007) teigimu, profesinio informavimo svarba itin aktualizuojama padedant besimokančiajam surasti savo kelią švietimo sistemoje, bei kintančioje aplinkoje.

Profesinio informavimo sistemą Lietuvoje sudaro nacionaliniu, regioniniu ir savivaldos lygmeniu veikiančių ir profesinio informavimo paslaugas teikiančios institucijos. Tai ir Švietimo ir mokslo ministerija, profesinio informavimo vietos, bendrojo lavinimo ir profesinės mokyklos ir kiti. Anot V. Railienės (2007), bendrojo lavinimo mokyklos, kaip profesinio informavimo paslaugas teikiančios institucijos, planuoja institucijos profesinio informavimo veiklą, rengia karjeros ugdymo programas ir jas integruoja į ugdymo turinį, rengia mokiniams paskaitas, seminarus, pateikia visą reikiama informaciją apie profesijas, studijas, užtikrina prieigą prie Atviros informavimo ir orientavimo sistemos AIKOS. „Profesinis informavimas padeda asmenims nepriklausomai nuo jų amžiaus bei gyvenimo etapo pasirinkti savo kelią švietimo, mokymo bei užimtumo sistemose, bei aktyviai dalyvauti formuojant savo profesinę karjerą. „(V. Railienė, 2007, p. 51).

Pasak V. Railienės (2007) profesinį orientavimą sudaro trys grupės:

- 1) informacija apie profesijas, jų turinį ir grupes;
- 2) informacija apie profesinio rengimo institucijas;
- 3) informacija apie įsidarbinimo galimybes.

Kaip teigia V. Indrašienė ir L. Grinytė (2007), profesinis orientavimas vis labiau siejamas su ekonomine ir socialine politika, mokymosi visą gyvenimą strateginėmis kryptimis, numatomos profesinio orientavimo paslaugų veiksmingumo gairės. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija kartu su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, siekdama įgyvendinti ES prioritetus švietimo bei socialinėje srityje, 2003 metų pabaigoje patvirtino Lietuvos profesinio orientavimo strategijos dokumentą. Vadovaujantis šiuo dokumentu pradėta kurti nauja aplinka profesinio orientavimo sistemos plėtotei Lietuvoje. pažymėtina, kad profesinis orientavimas tampa prioritetine sritimi įgyvendinant Valstybės ilgalaikės raidos strategiją.(2002)

Bendrasis ugdymas ir profesinis rengimas yra betarpiškai tarpusavyje susiję, ir tai ilgainiui turėtų tapti viena iš svarbių šiuolaikinės mokyklinės sistemos pertvarkos sričių. Šiuolaikinis profesinis rengimas vis labiau traktuojamas kaip profesinis **ugdymas**, kadangi “profesinio ugdymo svarbiausias tikslas jau yra ne paprasta ar net labai aukšta specializacija, o siekimas suteikti bendras svarbias kvalifikacijas, kurios siekia toli už specialybės ribų. Taip profesinio ugdymo praktika keičia kryptį ir artėja prie teoriškai pagrįsto asmenybės ugdymo. <...> profesinis ugdymas šiandien turėtų būti suprantamas kaip asmenybės ugdymas” (M. Fullan 1998, p. 18). Asmenybės ugdymas, jos išsilavinimas teikia svarbias prielaidas profesiniam ugdymui, tačiau profesinis ugdymas yra puikus “vaistas” ne tik mokymosi motyvacijai stimuliuoti, bet ir efektyvi socialinės dezintegracijos prevencijos priemonė. Tačiau šiuolaikiniai reikalavimai bendrajam asmenybės išugdymui ir profesiniam parengimui kelia ir kai kurių keblumų. Viena vertus, vis labiau akcentuojami universalus, visapusiškas asmenybės išsilavinimo ir išugdymo prioritetai. Darbdavių keliami reikalavimai dėl darbuotojų asmenybės išugdymo ir būtiniausių profesinių kvalifikacijų teikimo akcentuoja vis platesnius ir netgi, mūsų manymu, už institucinio ugdymo ribų siekiančius reikalavimus: mokėjimas bendrauti, nepriklausomas mąstymas, pasirengimas mokytis visą gyvenimą, pozityvios nuostatos ir elgsena, atsakingumas, gebėjimas adaptuotis, dirbti grupėje (kooperuotis) dažnai dar akcentuojamas ir platus išsilavinimas, geri analitiniai įgūdžiai, greitas suvokimas, lyderiavimo gebėjimai ir kt. (M. Fullan, 1998),

Kita vertus, anot M. Fullan (1998), didėja profesinio mokymo aukštojo mokslo sistemoje poreikis, santykinai mažėjant universitetinių studijų (ypač–profesiškai mažiau perspektyvių humanitarinių ir socialinių mokslų) srityse. Studijos daugelyje JAV ir Vakarų Europos universitetų, iki šiol tradiciškai pasižymėjusios universalumu ir akademizmu, pastaruoju metu daugiau dėmesio skiria praktiniam profesiniam parengimui.

Apibendrinant galima teigti, kad profesinis moksleivių rengimas turėtų prasidėti jau ikimokykliniame amžiuje ir tęstis visus mokymo metus mokykloje. Nuolat akcentuojant mokyklose profesinį ir darbo pasaulio reikšmingumą galima pasiekti tinkamo profesinio rengimo mokykloje.

2.2.Mokyklos įtaka renkantis profesiją

Kiekvienas baigiantis mokyklą moksleivis turi pasirinkti savo ateities profesiją, įvertinti visus jos pasirinkimo veiksnius, bei pasverti įtaką, kurią gali padaryti artimiausia aplinka, šeima ir mokykla. Viena iš įtakos sričių yra mokyklos teikiama įtaka profesiniam apsisprendimui.

R. Kučinskienė (2003) kaip pavyzdį pateikia užsienio mokslininkų poreikių patenkinimo būdus, kurie apibrėžia, kokie poreikiai taps didžiausia motyvuojančia jėga (pagal Herr, Cramer) ir kokias profesijas pasirinks individai. Jos būna dviejų kategorijų:

- *Į žmones orientuotos profesijos* (paslaugos, prekyba, vadyba, švietimas ir kultūra, žurnalistika, menas ir pramogų industrija ir kt.);
- *Į daiktus orientuotos profesijos* (technologijos – gamyba ir transportavimas, žemės ūkis. Miškininkystė, mokslinė veikla).

Vienas iš poreikių tenkinimo būdų priklauso nuo šeimos. R. Kučinskienės (2003) teigimu, vaikai, kurių šeimose vyravo šilti santykiai ir kurių poreikių hierarchijoje bendravimas ir prisirišimas yra aukštai vertinami, bus laimingai pasirinkę pirmojo tipo profesijas. O vaikai, kurių šeimose vyravo šalti ir abejingumu grįsti santykiai, teikiantys mažas saugumo ir patikimumo garantas, mieliau rinksis ir bus patenkinti profesijomis, orientuotomis į veiklą su daiktais. „Taigi, santykių tarp vaiko ir tėvų klimatas lemia formavimąsi jo poreikių, interesų ir nuostatų sistemos, kuri atsiskleidžia renkantis profesiją“ (Kučinskienė, 2003, p. 83). Todėl galima teigti, kad šeimos įtaka svarbi visose srityse, bet moksleiviams taip pat labai svarbi mokyklos daroma įtaka profesiniam pasirengimui.

Atlikti tyrimai, vadovaujant . J. Vaitkevičiui (1988), parodė, kad svarbi darbinio ugdymo sąlyga yra žinių apie darbą sisteminimas ir panaudojimas ne tik darbinėje, bet ir produktyvioje – vaizdinėje veikloje, t.y. įrodyta vaizdinės veiklos transformacinė funkcija. Žinių apie darbą pritaikymas moksleivių vaizduojamoje veikloje yra svarbi jų darbinio ugdymo efektyvinimo sąlyga

Kaip teigia A. Suslavičius (2006) informacijos gauname ir naudojames ja suvokdami kitą žmogų „Lygiai taip pat kitiems žmonėms esame informacijos šaltinis. Suvokiamojo žmogaus siunčiama informacija priklauso nuo jo atliekamo socialinio vaidmens“ (Suslavičius, 2006, p. 54). Taigi, kuo daugiau vaidmenų atlieka žmogus, kuris yra šalia moksleivio, tuo daugiau informacijos moksleivis gauna. Vadinasi, pedagogui neužtenka atlikti tik mokytojo funkcijas, nes moksleiviui reikalinga žymiai daugiau.

Gyvenimas tiek šeimoje tiek mokykloje sudaro sąlygas, kaip save suvoks vaikas ateityje, suaugusiųjų gyvenime - t.y. kokius siekius, jų motyvaciją, pozityvų profesinį identitetą jis turės.

Psichologai rekomenduoja mokytojams rūpintis tuo, kad vaikai pažintų save, suprastų, kaip kinta jų asmeninės savybės.

Moksleiviai besirinkdami profesijas nėra motyvuoti ir informuoti apie galimybes gauti specialistų konsultacijas. Mokyklose neatliekami vaikų gebėjimų tyrimai. Ir tik baigiamosiose klasėse pradedama teikti informacija apie įvairias aukštesniąsias ir aukštąsias mokymo įstaigas. Daugiausia informacijos susirenka patys moksleiviai iš žiniasklaidos ir interneto. Reikia pastebėti, kad profesinės mokyklos, kolegijos, universitetai patys imasi iniciatyvos informuoti moksleivius apie galimybes mokytis. Mokykla lieka nuošalyje. Nors vykdydama visuomenės užsakymą – ruošti gyvenimui jaunąją kartą – turėtų įdiegti profesinį orientavimą mokykloje.

Profesijos pasirinkimas, karjeros galimybės, mokymosi profilis, savo gebėjimų pažinimas ir panaudojimas – su šiais ir daugeliu kitų klausimų susiduria kiekvienas žmogus, galvojantis, kaip susikurti sėkmingą gyvenimą. Seniai pripažinta, kad tinkamos profesinės srities ir profesijos pasirinkimas yra vienas svarbiausių žingsnių siekiant asmeninės sėkmės. Tačiau dažniausiai būna labai sunku priimti sprendimą, tinkamai pasirinkti, suderinti norus su galimybėmis. Ir šioje vietoje, kai reikia susiorientuoti begalėje mokymosi ir darbo galimybių, pažinti save, savo gebėjimus ir priimti sprendimą ypač praverčia kompetentingo specialisto pagalba.

Straipsnyje „Nuo 2003 iki 2008 akredituota 310 informavimo taškų“ (2008) yra teigiama, kad siekiant padėti jaunimui kuo daugiau sužinoti apie mokslo ir profesijų pasaulius bei įvertinti galimybes, Lietuvoje buvo įkurti **profesinio informavimo taškai**. Profesinio informavimo taškuose yra sukaupta informacija apie **mokslo, studijų, profesinio pasirinkimo galimybes Lietuvoje ir užsienyje**, galima atlikti specialiai parengtus **testus asmenybės ir gebėjimų pažinimui, pasikonsultuoti su profesijos konsultantu**. Profesinio informavimo taškai aprūpinti kompiuterine technika, turi prieigą prie Interneto. Taigi žmogus gali arba savarankiškai ieškoti informacijos ir tirti savo galimybes, arba kreiptis į specialiai parengtus konsultantus, dirbančius informavimo taške. Profesinio informavimo taško konsultantas ne tik padeda ieškoti informacijos, bet teikia ir **individualias konsultacijas**, kurių metu padeda žmogui pažinti save, pataria, padeda pasirinkti kryptį, nukreipia į atitinkamą švietimo instituciją. Galima sutikti, kad ši naujovė mokyklose suteiks daugiau galimybių parengti moksleivius profesiniam apsisprendimui ir sudaryti galimybes lengviau pasirinkti profesiją ar specialybę.

Kaip teigia V. Stanišauskienė (2000), bendrojo lavinimo mokykloje dirbantiems pedagogams tenka sudėtingas moksleivių ugdymo karjerai uždavinys, nes būtent šiame lavinimosi etape įgyjami gebėjimai, lemiantys individo ateitį. Klasės vadovas bei socialinis edukologas šiuo požiūriu yra pagrindinis moksleivio patarėjas, geriausias pagalbininkas. Kaip padėti moksleiviams pasirengti karjerai šiuolaikiniame darbo pasaulyje? Kaip pagelbėti jiems renkantis tolesnį mokymosi ir/ar darbinės veiklos kelią? Ką patarti jiems kuriant savo karjeros planus?

Tik tas mokytojas, kuris pats moka planuoti karjerą, gali patarti moksleiviui. „Vadinasi, mokytojui reikalinga ir **šiuolaikinė karjeros kompetencija**, įgalinanti vystyti savąją karjerą, ir **ugdymo karjerai kompetencija**, apibrėžiama kaip nuostatų, žinių ir gebėjimų, būtinų ugdant moksleivius karjerai, sistema.“ (Stanišauskienė, 2000, p. 49).

Šalia jaunuolio esantys suaugusieji neturėtų jam primesti savo valios. Kaip teigia M. Radušis (2005), būtina suvokti, kad atsakomybė ir sprendimo teisė visuomet turi priklausyti pačiam asmeniui. Geriau tiesiog dalintis informacija apie įvairias mokymosi įstaigas, specialybes, profesijų perspektyvas, darbo sąlygas. Be to, svarbu abejojančių jaunuolių paskatinti ieškoti informacinės ir konsultacinės pagalbos. Profesinio pasirinkimo srityje itin svarbus pedagogų vaidmuo, nes jie gali suteikti adekvatų konkretaus mokinio bendrųjų ir specialiųjų gebėjimų vaizdą“ (M. Radušis, 2005).

Apibendrinant galima teigti, kad mokyklos įtaka profesiniam moksleivio pasirinkimui yra reikšminga ir naudinga, kadangi moksleivis mokykloje būna tarp įvairių žmonių, bendrauja su bendraamžiais, gali bendrauti su pedagogais, analizuoti gyvenimo situacijas, o tai įtakoja ir savęs vertinimui bei profesiniam apsisprendimui

2.3. Profesinio apsisprendimo reikšmė moksleiviui

Anot M. Radušio (2005), mūsų visuomenėje vyrauja nuostata, jog kiekvienas savarankiškas žmogus turėtų užsiimti kokia nors kitiems bendruomenės nariams naudinga veikla. Ši sąlyga neretai įtraukiama į brandžios asmenybės apibrėžimus, kuriuose, be kitų svarbių bruožų, akcentuojamas ir žmogaus gebėjimas sėkmingai įsitraukti į profesinį gyvenimą.

V. Makūno ir D. Pugevičienės (2005) teigimu, optimaliu profesiniu apsisprendimu vadinamas toks apsisprendimas, kai asmenybei pavyksta sujungti į prasmingą visumą apibendrintą darbo pasaulio ir savęs supratimą, savo norus bei polinkius suderinti su socialinės aplinkos reikalavimais. Literatūroje plačiausiai išnagrinėtas pradinis profesinio apsisprendimo etapas – profesinių ketinimų formavimasis ir profesijos rinkimasis tapus abiturientu. Taigi, galima teigti, kad abiturientams yra labai svarbu tinkamai pasirinkti savo būsimą profesiją.

Profesinis apsisprendimas yra svarbus veiksnys renkantis ateities profesiją ar specialybę. Juo labiau šiuolaikiniame pasaulyje tai aktualus klausimas, nes pilietinė visuomenė tampa žinių visuomene, kuriai reikalingi išsimokslinę ir savo vertę žinantys piliečiai. K. Pukelio (2002) teigimu karjeros projektavimas (*career designing*) kaip visą gyvenimą trunkantis procesas šiuolaikinėje žinių visuomenėje tampa ypač aktualus dėl daugelio priežasčių. *Pirma*, darbo rinkos poreikių kaita darosi vis spartesnė. Žmonėms vis dažniau tenka keisti veiklos pobūdį. Svarbu tampa ne tik išlikti, bet ir būti konkurencingam bei sėkmingam darbo rinkoje. Kita vertus, žmogaus profesinis pašaukimas, t.y. gabumai tam tikrai veiklai išlieka pastovūs ir nekintantys. Vadinasi, labai svarbu jau jaunystėje pasirinkti tokią profesiją, kuri labiausiai atitiktų prigimtinių profesinių pašaukimą. Rinkos ekonomika

grįstoje žinių visuomenėje tai ne tik pats svarbiausias, bet ir pats sudėtingiausias uždavinys. *Antra*, sparti darbo rinkos poreikių kaita bei žinių tapimas esmine sėkmės sąlyga konkurencija grįstoje rinkos ekonomikoje kelia naujus reikalavimus ir jos subjektų gebėjimams gauti tokių žinių, kurios leistų, kaip minėta, ne tik išlikti, bet ir laimėti konkurencinę kovą. Vadinasi, *esminiais gebėjimais* žinių visuomenėje tampa *tyrimo gebėjimai*, kuriuos pasitelkus gaunamos fundamentaliojo arba taikomojo pobūdžio žinios.

Taigi, galima teigti, kad moksleivių padaryti sprendimai dėl profesijos turi būti apgalvoti, nes reikalinga įvertinti savo galimybes, ateities perspektyvas.

Kartu su Europa Lietuva eina link žiniomis grindžiamos visuomenės ir tampa globalaus pasaulio ūkio, bendrosios informacinės, technologinės ir kultūrinės erdvės dalimi. Europos komisija 2000 m. kovo 24 d. Lisabonoje pažymėjo pagrindinius Europos Sąjungos politikos momentus. Ji patvirtino, kad Europa eina į žinių amžių — keisis darbo, mokymosi, paties gyvenimo pobūdis, ir tai turės didžiulę įtaką kultūriniam bei socialiniam visuomenės, individo gyvenimui. Šiuolaikinėje visuomenėje kartą įgytas išsilavinimas negarantuos sėkmingos karjeros. Plėtodama šias nuostatas, Europos komisija 2000 m. spalio 30 d. paskelbė mokymosi visą gyvenimą memorandumą. Vadinasi, profesinis pasirinkimas be mokymosi neįsivaizduojamas, o pasirinkus profesiją, reikalinga nusiteikti tam, kad gali tekti mokytis visą gyvenimą.

Asmens kaip individualybės ir kaip visuomenės piliečio ugdymas, vykstantis visuomenės šiam tikslui sukurtoje, kryptingai ir sistemingai veikiančioje švietimo sistemoje susiduria su dviem prieštariniais reikalavimais:

1) privalu parengti ugdytinį taip, kad jis galėtų pilnavertiškai sąveikauti su kitais visuomenės nariais ir institucijomis, adaptuotis visuomenėje (t.y. būtų toks, kaip ir kiti) ir kartu sudaryti jam galimybes išplėtoti savo individualumą, tapti savitu, vieninteliu ir nepakartojamu (t.y. kitokiu negu kiti) (B. Bitinas, 2000);

2) švietimo sistema privalo rengti jaunąją kartą ne praeičiai, o ateičiai, t.y. gyvenimui tokioje visuomenėje, kokios dar nėra. Efektyviausias ugdymo sistemos įnašas yra praeities kultūrinio ir socialinio paveldo perdavimas, tačiau tai laikoma stabdžiu mokslinei, technologinei ir socialinei pažangai bei atskirų individų (individualybių) prisitaikymui gyventi šiuolaikinėje visuomenėje. (B. Bitinas, 2000).

Šie prieštaravimai, o ypač paskutinytis labai dažnai kartojami kritikuojant tiek visos švietimo sistemos, tiek ir atskirų jos posistemių veiklos kokybę. Nieko nestebina, kad panašiose socialinėse ir ugdymo sąlygose brendę individai pasirenka skirtingas vertybes, nuostatas ir elgsenos normas, savaip interpretuoja ankstesnių kartų sukauptą socialinę patirtį, kuria savitą gyvensenos aplinką ir t.t. O tai yra labai svarbu profesiniam pasirengimui.

Asmenybės identiteto įgijimas, palaikymas ir įtvirtinimas bei transformavimasis įmanomas tik socialinėje aplinkoje (Peter L. Berger, 1995). Visas bendrojo lavinimo ir profesinio rengimo metu

vykstantis asmenybės ugdymo procesas sudaro individo rengimo savarankiškam gyvenimui visuomenėje fundamentalų pagrindą: moksleivis yra bent kelių socialinių grupių narys, bendraudamas ir veikdamas jose įgyja vertingą socialinį patyrimą tokiose svarbiausiose srityse kaip: 1) savęs identifikavimo ir 2) tarpasmeninių ir tarpgrupinių ryšių mechanizmų pažinimo. Išmokstami svarbūs socialiniai vaidmenys–sūnus, dukra, vaikai, moksleivis, draugas ir kt., individualiai ir grupėse vykstantys žaidimai, mokymasis, kūryba, darbas sudaro galimybes išmokyti svarbiausių socialinių gebėjimų. Deja, nors įdėta daug pastangų ugdymo sistemų patrauklumui ir prieinamumui didinti, švietimo sistemoje vykstančios socializacijos efektyvumas darosi vis labiau problemiškas, nes daugelyje šalių pastebima:

- nepakankama didelės mokinių dalies mokymosi motyvacija,
- nepasitenkinimas mokykliniu ugdymu ir mokykliniu gyvenimu,
- atsisakymas lankyti mokyklą,
- tolesnio savo gyvenimo (mokymasis, profesijos pasirinkimas ir įgijimas, darbas, karjera, šeima ir kt.) planų neturėjimas,
- nesugebėjimas numatyti turimų planų įgyvendinimo strategijas arba koreguoti jas atitinkamai kintančioms aplinkybėms,
- nesugebėjimas surasti socialiai priimtinas priemones turimų asmeninio gerbūvio siekių įgyvendinimui.

Labai dažna šių reiškinių priežastis–moksleiviai nepajėgia išvelgti sąryšio tarp to, ko mokoma(si) mokykloje ir savo dabartinių poreikių bei ateities planų ir perspektyvų (R. Petrauskaitė, 1996). To pasekoje visose šalyse atsiranda jaunimo, kuris atsiduria padidintos socialinės rizikos sferoje. Dar šio šimtmečio viduryje galimybės susirasti darbą jaunam, sveikam, kad ir visai nekvalifikuotam ir neturinčiam jokios darbo patirties žmogui buvo didelės. Jeigu pasisekė tapti patyrusio meistro mokiniu, buvo galima išmokyti amato ir puikiai gyventi išvis nesėdėjus mokyklos suolo nei dienos. Tačiau atsirandant vis sudėtingesniems kvalifikaciniams reikalavimams, darbų, kuriuos gali atlikti neturintis specialaus pa(si)rengimo jaunimas, labai sumažėjo, nepilnamečių įsidarbinimas draudžiamas įstatymų, merginoms ar tautinių mažumų jaunimui sunku įsidarbinti net turint tam tikras profesines kvalifikacijas. Jeigu nėra darbo, nėra ir pajamų būstui ar šeimos išlaikymui.

Taigi dalis šiuolaikinio jaunimo palieka mokyklą, netekdami buvusių socialinių vaidmenų ir neturėdami galimybės įgyti kitus socialiai vertingus, visuomenėje priimtinus individualios saviraiškos ir savarankiška socialine–ekonominė integracija pagrįstos gyvensenos pagrindus. Šio šimtmečio paskutiniajame ketvirtyje vis labiau pradėjo aiškėti, kad jauni žmonės kaip socialinė grupė nebeturi galimybių atlikti tų socialinių funkcijų, kurias atliko anksčiau (pvz., pagalba namų ūkyje ir šeimos išlaikyme)

Pasak A. Palujanskienės ir R. Adamonienės (2004), tai, kaip žmonės ieško darbo ar siekia paaugstinimo, priklauso nuo to, kokia jų nuomonė, įsitikinimai. „Jei šie konstruktyvūs, tai veikla

greičiausiai padės sėkmingai įgyvendinti užsibrėžtus tikslus“ (A. Palujanskienė, R. Adamonienė, 2004, p. 129). Tad galima teigti, kad mokykloje profesinis lavinimas reikalingas tam, kad ne išmokyti jaunuolius siekti savo užsibrėžtų tikslų, bet ir juos tinkamai numatyti. Profesinio apsisprendimo problemos pasireiškia tuo, kad mokiniai nežino, ar pajėgs įsigyti norimą specialybę, nesugeba įvertinti intelektinių savo sugebėjimų, abejoja ar fiziškai ir psichologiškai yra tinkami dirbti pasirinktą darbą, blaškosi tarp įvairių interesų, vertybių, idealų, nepajėgdami nustatyti jų hierarchijos ir t.t.“ (A. Palujanskienė, R. Adamonienė, 2004, p.130). taigi, galima sutikti, kad profesinio rengimo mokykloje svarba yra aktuali tuo, kad moksleivius reikia tinkamai parengti ir išmokyti sudėlioti prioritetus, kad savo tikslo jie siektų nesiblaškydami.

Apibendrinant galima teigti, kad profesinis moksleivio apsisprendimas yra reikšmingas tuo, kad jaunuolis turi pasirengti gyventi tobulėjančioje visuomenėje ir surasti savo pašaukimą įvertinant darbo pasaulio keliamus naujus kvalifikacinius reikalavimus ir įgyti socialinius ekonominius gyvenimo pagrindus.

3. PROFESINIO APSISPRENDIMO GALIMYBĖS IR TENDENCIJOS

3.1. Tyrimo metodologija ir organizavimas

Siekiant išsiaiškinti moksleivių profesinio apsisprendimo veiksnius, buvo parengta anketa moksleiviams ir pedagogams. Šios anketos klausimais buvo siekiama išsiaiškinti moksleivių profesinio pasirengimo ir apsisprendimo dėl profesijos veiksnius bei pedagogų nuomonę, dėl to, kas įtakoja moksleivių profesinį apsisprendimą ir šias nuomones palyginti.

Empirinio tyrimo tikslas: Išsiaiškinti moksleivių ir pedagogų nuomonę apie 10 – 12 klasių moksleivių profesinį apsisprendimą lemiančius veiksnius.

Empirinio tyrimo metodas: standartizuota anketa, kaip formalizuotas teiginių rinkinys informacijai iš respondentų gauti. Ji sudaryta remiantis tyrimo tikslais, uždaviniais.

Tyrimas grindžiamas anonimiškumo principu, juo siekta gauti atvirus tiriamųjų atsakymus, siekta, kad pateikti teiginiai atspindėtų tiriamojo nuomonę.

Pedagogams buvo pateikiami analogiški klausimai kaip ir moksleiviams. Klausimai suskirstyti blokais. Pirmojo bloko klausimais buvo siekiama išsiaiškinti nuomonę, dėl to, kam yra reikalinga profesija, kokia ji turėtų būti ir į ką labiausiai reikėtų atsižvelgti moksleiviams, renkantis profesiją.

Antrasis blokas padeda išsiaiškinti pedagogų nuomonę dėl įtakos profesijos pasirinkimui. Aiškinamasi kokią įtaką profesiniam pasirinkimui turi tėvai, pedagogai ir bendraamžiai.

Trečiojo bloko klausimais siekiama išsiaiškinti pedagogų nuomonę dėl moksleivių profesinio pasirinkimo veiksmų.

Ketvirtojo bloko klausimais siekiama išsiaiškinti pedagogų nuomonę dėl profesinio moksleivių pasirinkimo informavimo ir konsultavimo mokyklose.

Tyrimas buvo atliekamas 2009 metų sausio mėnesį Kelmės miesto mokyklose. Moksleiviams buvo pateikta 200 anketų, tačiau sugrįžo tik 199 anketos. Pedagogams išdalinta 50 anketų, sugrįžo visos. Tad galima teigti, kad tyrime dalyvavo 199 anketos, 10 – 12 klasių Kelmės miesto mokyklų moksleivių ir 50 pedagogų.

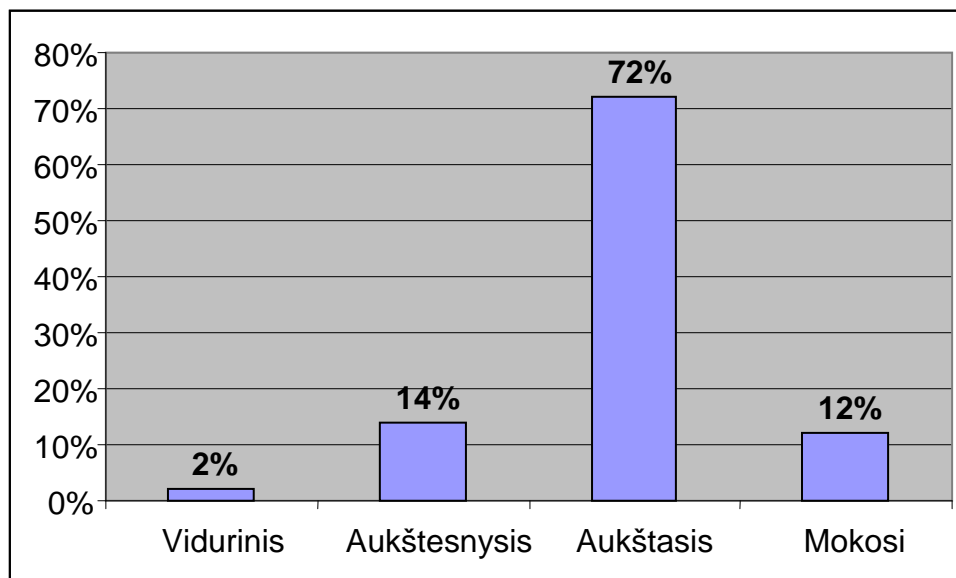
Metodologinis tyrimo pagrindas – atlikto tyrimo duomenimis, buvo siekiama išsiaiškinti moksleivių atsakymų į anketos klausimus, analizę, nustatant profesinio apsisprendimo veiksnius, taip pat išsiaiškinti pedagogų atsakymus, pateikiant analizę ir interpretaciją, aiškinantis jų nuomonę dėl moksleivių apsisprendimo veiksmų renkantis profesiją.

Empirinio tyrimo svarba: Tyrimas atliekamas aiškinantis dalykus, apie kuriuos yra pateikta literatūros ir metodinių reikalavimų ar nurodymų. Tačiau kiekvienas moksleivis rinkdamasis profesiją, vadovaujasi skirtingais apsisprendimo veiksniais. Todėl pedagogų ir moksleivių atsakymų palyginimas ir analizė padės išsiaiškinti moksleivius įtakančius profesinio apsisprendimo veiksnius ir suteiks galimybę parengti išvadas.

3.2. Tiriamųjų charakteristika

Tyrimė dalyvavo Kelmės mokyklų pedagogai ir moksleiviai. Tyrimo imtis yra atsitiktinė. Pedagogai, dalyvavę empiriniame tyrime pasiskirstė pagal lytį, mokyklos tipą, darbo stažą, išsilavinimą bei kvalifikacinę kategoriją.

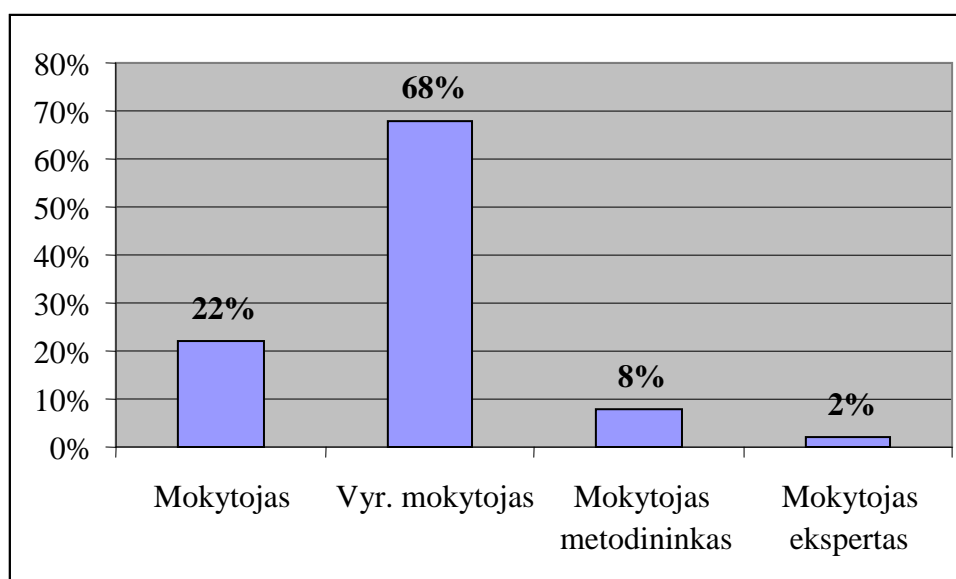
Tyrimė dalyvavo 14 vyrų (28 proc.) ir 36 moterys (72 proc.). Iš vidurinės mokyklos pedagogų buvo 32 (64 proc.), o iš gimnazijos 18 pedagogų (36 proc.). Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą pateikiamas 2 paveiksle.

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (N – 50)

Pagal duomenis, pateikiamus 2 paveiksle, galima teigti, kad daugiausiai pedagogų turi aukštąjį išsilavinimą (72 proc.). Aukštesnįjį išsilavinimą turi 14 proc. pedagogų, o 12 proc. dar mokosi. Todėl galima teigti, kad pedagogai turi reikiamą išsilavinimą arba jo siekia.

Respondentų pasiskirstymas pagal kvalifikacinę kategoriją pateikiamas 3 paveiksle.

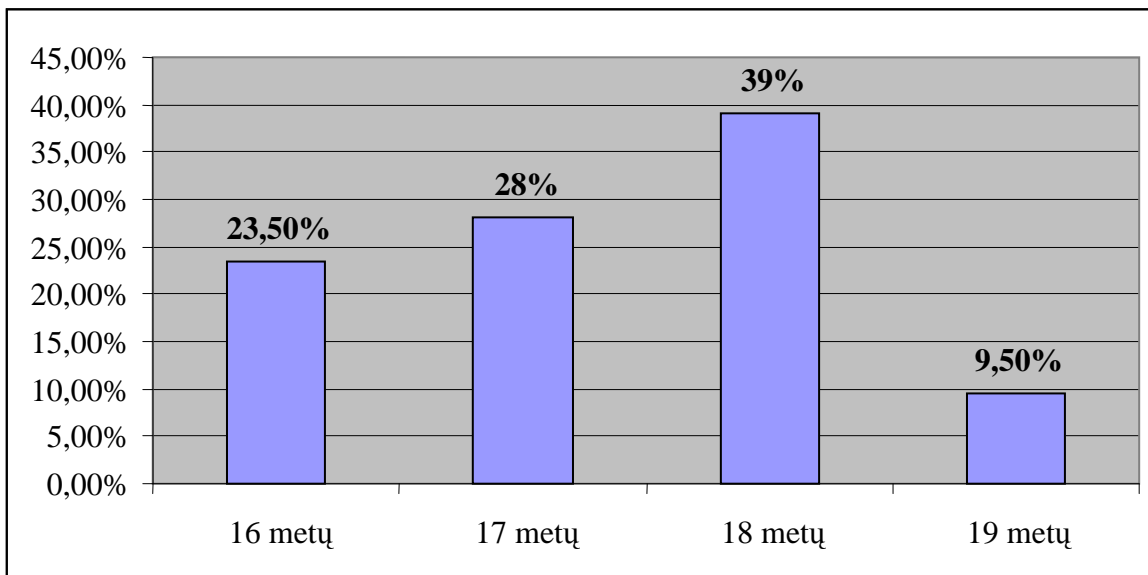

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal kvalifikacinę kategoriją (N – 50)

Kaip matyti iš 3 paveiksle pateiktų duomenų, daugiausiai pedagogų turi vyresniojo mokytojo kategoriją (68 proc.), mažiausiai dalyvių (2 proc.) – turinčių mokytojo eksperto kategoriją.

Moksleivių dalyvavusių tyrime buvo 199, iš kurių 139 (70 proc.) merginos ir 60 (30 proc.) vaikinių. Ši respondentų grupė pasiskirstė pagal mokyklos tipą, amžių, klasę ir lytį. Iš gimnazijos dalyvavo 97 (49 proc.) moksleiviai, o iš vidurinės mokyklos 102 (51 proc.) moksleiviai. Taigi, iš vidurinės mokyklos moksleivių dalyvavo šiek tiek daugiau nei iš gimnazijos.

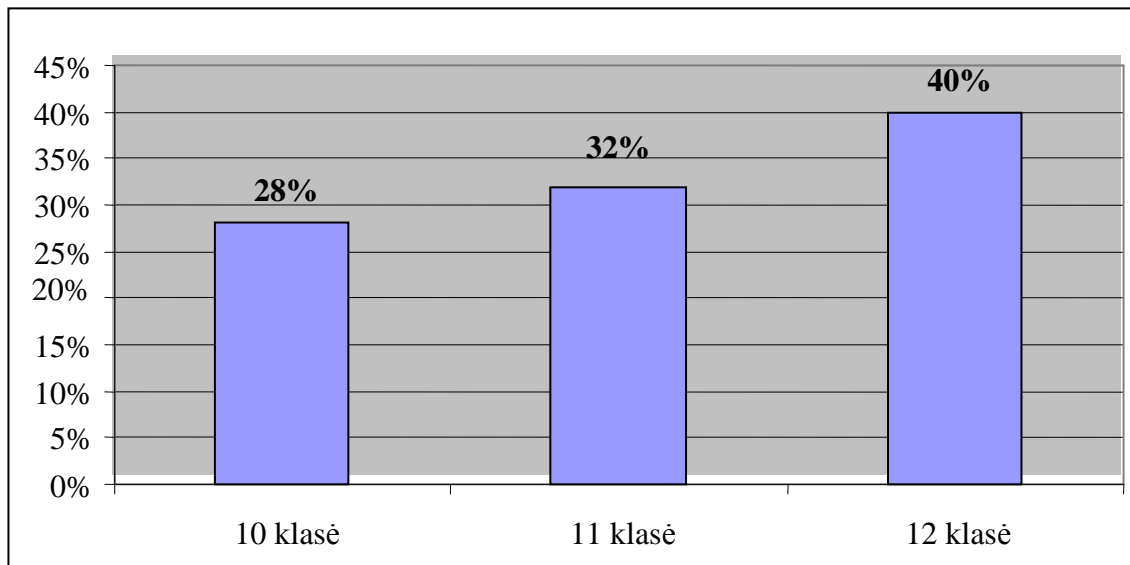
Moksleivių pasiskirstymas pagal amžių pateikiamas 4 paveiksle.

4 pav. Moksleivių pasiskirstymas pagal amžių (N – 199)

Empiriniame tyrime dalyvavo moksleiviai nuo 16 iki 19 metų amžiaus. Daugiausiai moksleiviai yra 18 metų (39 proc.), kadangi daugiausiai respondentų buvo apklausiami baigiamosiose klasėse. Mažiausiai tyrimo dalyvių buvo 19 metų (9,5 proc.), tai irgi įtakoja tas faktas, kad daugiausiai buvo dvyliktokų.

Respondentų skaičius pagal klasę pateikiamas 5 paveiksle.

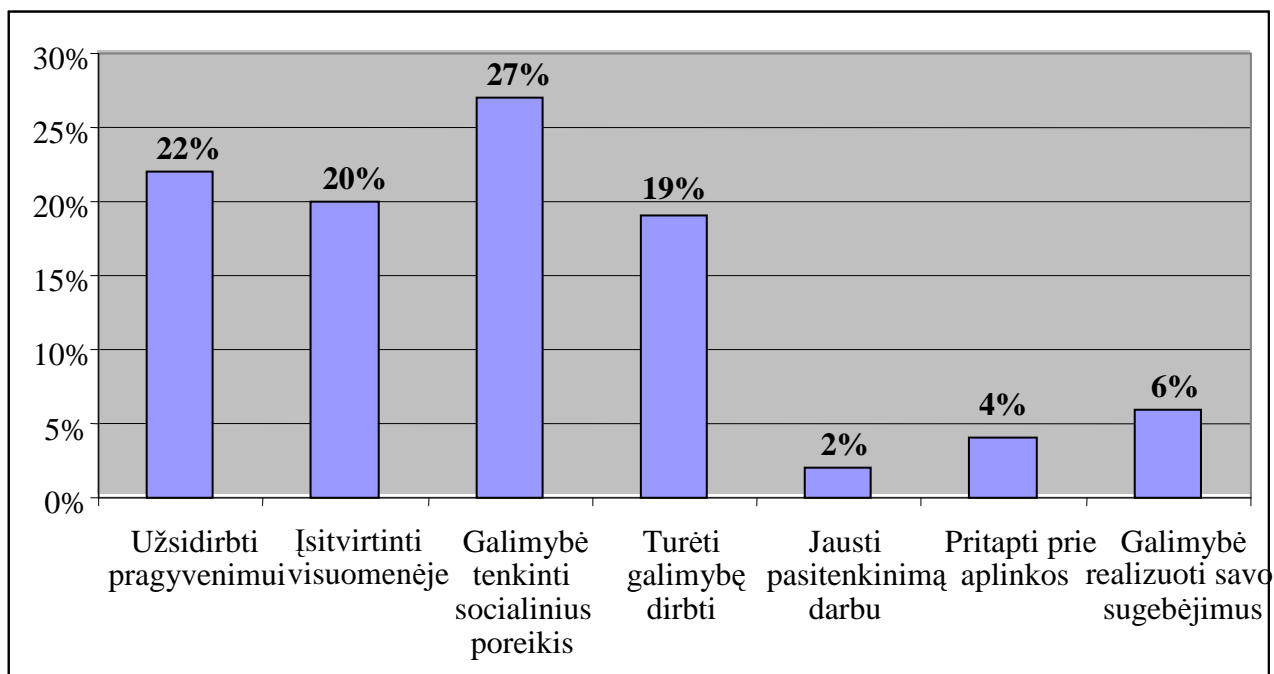

5 pav. Moksleivių pasiskirstymas pagal klasę (N – 199)

Kaip matyti pagal duomenis, pateikiamus 5 paveiksle, daugiausiai yra dvyliktos klasės moksleivių, tai įtakojo tas faktas, kad buvo daugiausiai kviečiama respondentų iš baigiamųjų klasių.

3.3. Moksleivių tyrimo duomenų analizė

Profesijos pasirinkimas, įgijimas, pats darbas lemia žmonių gyvenimą. Darbui atiduodami gražiausi metai. Žmogaus gyvenimo stilius tiesiogiai priklauso nuo pasirinktos profesijos, o fizinė bei psichinė sveikata dažnai nuo to, kaip žmogus jaučiasi tame darbe. Darbas yra viso gyvenimo šerdis. Tinkamai pasirinktas darbas leidžia pajusti, kad įgijome kažką vertinga ir kažką vertinga davėme aplinkai. Darbas lemia ir tai, ką karome laisvalaikiu, be to, kuo aukštesnę kvalifikaciją įgyjame, tuo dosniau finansiškai esame atlyginami. Todėl moksleivių buvo klausiama, kam yra reikalinga įsigyti profesiją ar specialybę. (Žr. 6 pav.)

6 pav. Moksleivių nuomonė apie profesijos reikalingumą (N – 199)

Analizuojant moksleivių atsakymus dėl profesijos reikalingumo, paaiškėjo, kad svarbiausia yra galimybė tenkinti socialinius poreikius (27 proc.). Taigi, galima sutikti, kad moksleiviai profesijos turėjimą sieja su galimybe tenkinti socialinius poreikius, tokie atsakymai rodo, kad jaunuoliams svarbu ne tik užsidirbti, bet ir susikurti socialinę padėtį.

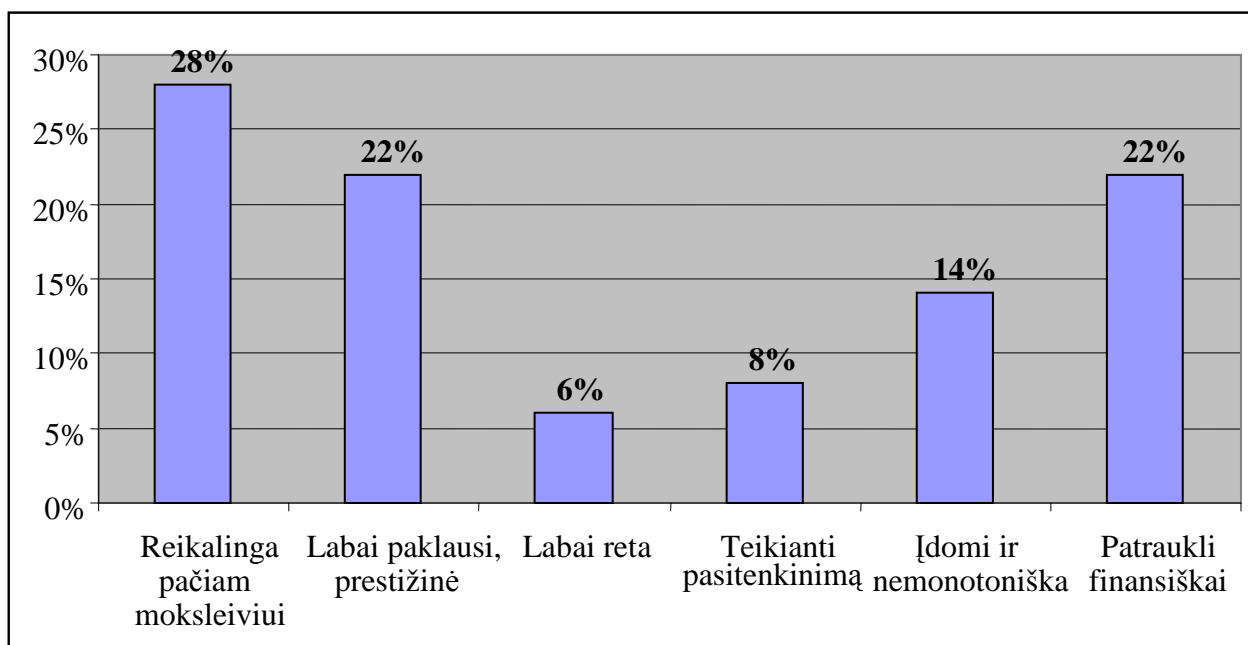
Antroje vietoje, pritarimas teiginiui, jog specialybė ar profesija reikalinga užsidirbti pragyvenimui (22 proc.). vadinasi, moksleiviai suvokia, kad svarbus gyvenime ir finansinis pagrindas. Kaip svarbus veiksnys įvardinta ir įsitvirtinimas visuomenėje (20 proc.). Moksleiviai savo specialybės reikšmingumą sieja su galimybe įsitvirtinti ir pritapti prie visuomenės, tad galima sutikti, kad moksleiviams jau yra suvokiama ir suprantama galimybė būti aktyviu visuomenės nariu. Nedaug skiriasi galimybės dirbti turėjimo įvertinimas (19 proc.). Taigi, galima sutikti, kad moksleiviai

profesijos reikšmingumą sieja su socialinių poreikių tenkinimu, išitvirtinimu visuomenėje bei galimybe dirbti ir užsidirbti pragyvenimui.

Mažiausiai įvardinti buvo trys teiginiai: galimybė realizuoti savo sugebėjimus (6 proc.), pritaipyti prie aplinkos (4 proc.) ir jausti pasitenkinimą darbu (2 proc.).

Vadinasi moksleiviai daugiau orientuojasi į socialinę gyvenimo pusę, jiems mažiau svarbu yra savo asmeninių poreikių tenkinimas.

Kiekvienas žmogus pasirinkdamas profesiją vertina ją pagal skirtingus kriterijus, todėl galima sutikti, kad kiekvienas savo profesiją vertina skirtingai. Vieni teigia, kad mes iš tikro esame laisvi pasirinkti savo gyvenimo darbą, jeigu veiksime racionaliai ir sistemingai. Tačiau galima sutikti, kad kuo daugiau individai žinos apie save pačius ir kokios yra juos dominančios profesijos, tuo lengviau, palyginę šią informaciją, galės nuspręsti, kas jiems labiausiai tinka. Todėl reikšminga išsiaiškinti, kaip savo profesiją įsivaizduoja moksleiviai. (žr. 7 pav.).

7 pav. Moksleivių nuomonė apie būsimą profesiją (N – 199)

Remiantis moksleivių atsakymų analize, galima teigti, kad svarbiausias veiksnys būsimai profesijai yra tas, kad ji būtų reikalinga pačiam moksleiviui (28 proc.). Vadinasi moksleiviams yra svarbu, kad profesija būtų aktuali jiems patiems. Tai rodo, kad jaunuoliai suvokia, kaip svarbu, kad būsimą profesiją pirmiausiai tiktų pačiam žmogui.

Vienodai svarbūs yra tie veiksniai: kad profesija turėtų būti labai paklausī ir prestižinė (22 proc.) bei patraukli finansiškai (22 proc.). Todėl galima sutikti kad moksleiviai nemažą dėmesį skiria ir profesijos prestižiškumui bei finansiniam patrauklumui.

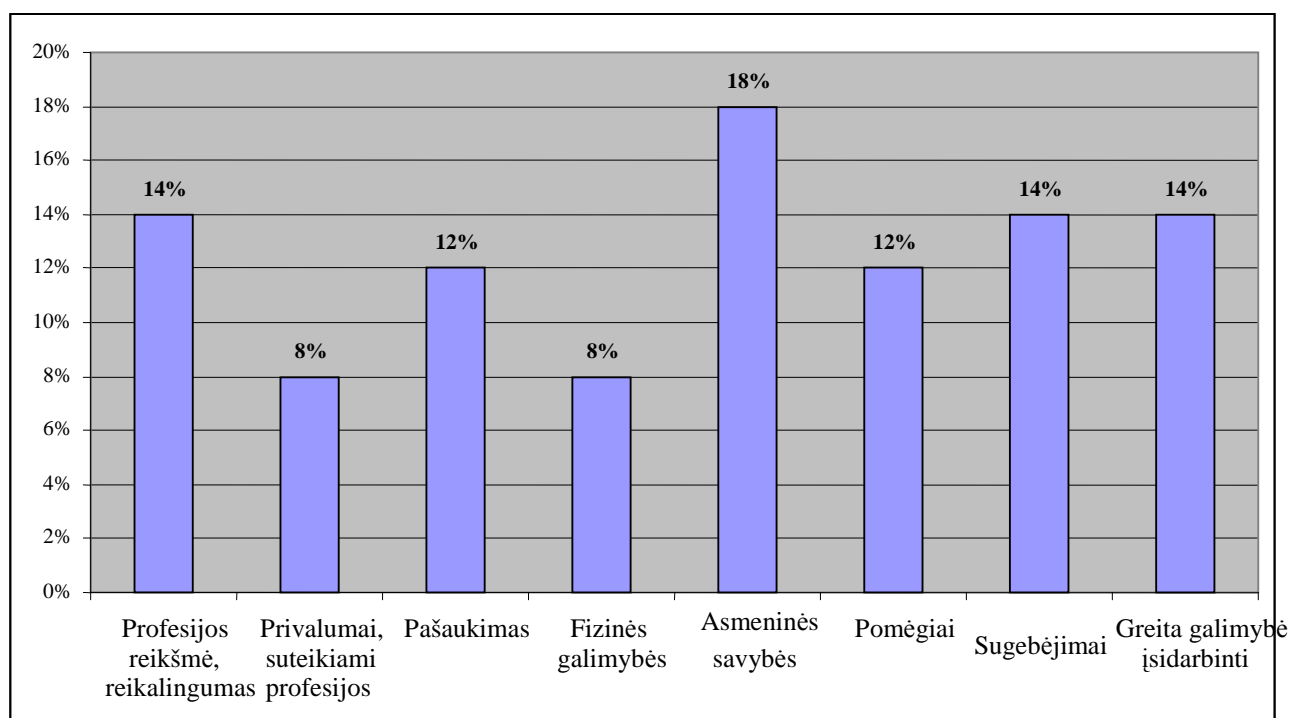
Kad profesija turėtų būti nemonotoniška ir įdomi, nurodo tik (14 proc.) respondentų, tai rodo, kad šis veiksnys nėra labai svarbus, tačiau įvertinant tai, kad moksleiviams svarbiausia yra jiems

patinkanti profesija, galima sutikti, kad ji ir taip turėtų būti įdomi ir nenuobodi, nes pasirinkta pagal pomėgius.

Mažiausiai reikšmingi veiksniai yra: teikianti pasitenkinimą (8 proc.), bei labai reta (6 proc.) atsakymų. Taigi, galima teigti, kad pasitenkinimą turi teigti profesija, jei ji yra pasirinkta pagal pomėgius, o labai retą profesiją tikriausiai rinktųsi nedidelė dalis, kažkiek išsiskiriančių iš daugumos moksleivių.

Apibendrinant galima teigti, kad moksleiviams, renkantis būsimą profesiją, yra svarbu patenkinti savo pomėgius.

Moksleiviai besirinkdami profesijas nėra motyvuoti ir informuoti apie galimybes gauti specialistų konsultacijas. Mokyklose neatliekami vaikų gebėjimų tyrimai. Ir tik baigiamosiose klasėse pradedama teikti informacija apie įvairias aukštesniąsias ir aukštąsias mokymo įstaigas. Daugiausia informacijos susirenka patys moksleiviai iš žiniasklaidos ir interneto. Galima sutikti ir su tokia nuomone, jog ir tai, į ką atsižvelgti renkantis būsimą profesiją, dažniausiai moksleiviai susikuria patys. (Žr. 8 pav.).

8 pav. Veiksniai, į kuriuos reikia atsižvelgti renkantis profesiją (N – 199)

Remiantis moksleivių atsakymų duomenimis, galima teigti, kad labiausiai reikalinga atsižvelgti renkantis profesiją į asmenines savybes (18 proc.). Vadinasi moksleiviams yra aktualu, ar jie sugebės dirbti pagal būsimą pasirinkimą, ar sugebės pritaikyti savo asmenines savybes praktinei darbinei veiklai.

Vienodai svarbūs yra šie veiksniai: profesijos reikšmė, reikalingumas (14 proc.), sugebėjimai (14 proc.), greita galimybė įsidarbinti (14 proc.). Tad galima sutikti, kad moksleiviai norėtų, kad jų profesija būtų reikalinga visuomenei.

Taip pat svarbu moksleiviams, kad savo sugebėjimus galėtų pritaikyti tinkamai ir galėtų greitai įsidarbinti, vadinasi profesijos įsidarbinimo galimybės nebūtų ribotos ar keliami kažkokie ypatingi reikalavimai.

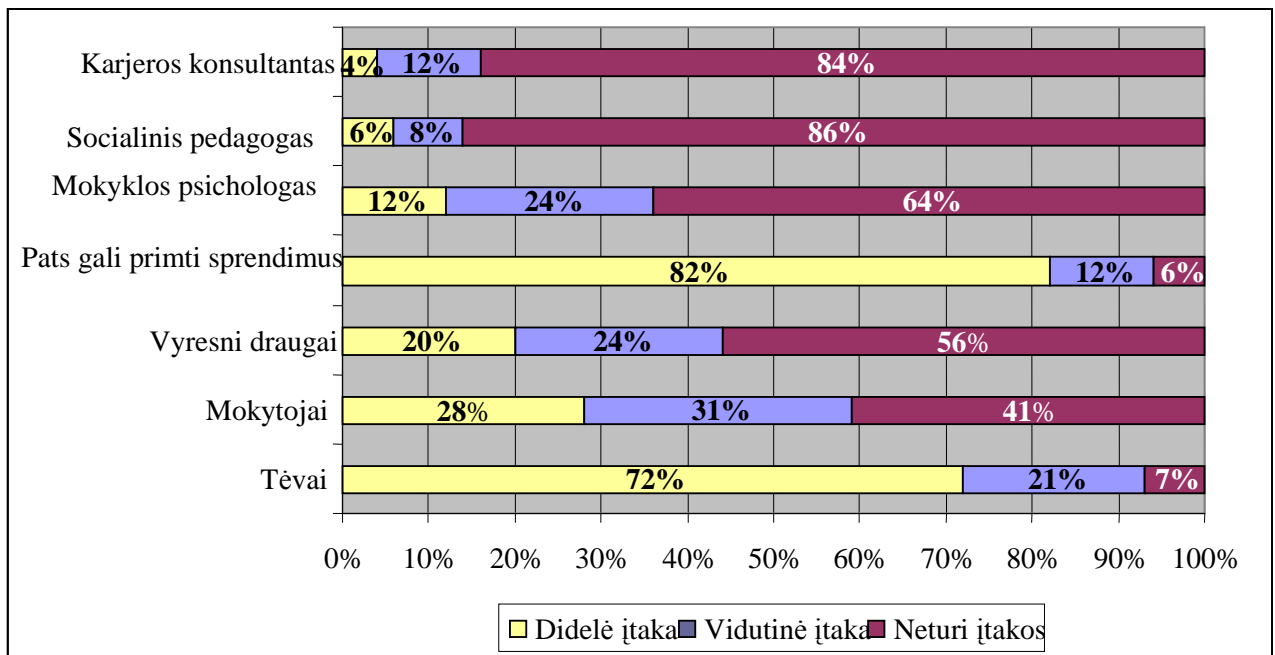
Mažiau reikšmingi yra pomėgiai (12 proc.) ir pašaukimas (12 proc.). tačiau galima sutikti, kad moksleiviai daugiausiai profesijos pasirinkimui akcentuoja asmenines savybes.

Mažiausiai reikalinga renkantis profesiją yra fizinės galimybės (8 proc.) ir į profesijos teikiamus privalumus (8 proc.). Todėl apibendrinant galima teigti, kad moksleiviai rinkdamiesi profesiją atsižvelgia į veiksnius, kurie orientuoti į asmenines savybes bei poreikius. Tad galima sutikti, kad rinkdamiesi profesiją jaunuoliai pirmiausia vertintų, ar sugebės atlikti reikalingą darbą.

Mokslas pripažįsta, kad paauglystėje vyksta greiti fiziniai ir psichiniai procesai, paaugliai jau galvoja apie savo norus ir planus, bet dar ne visada pasitiki savo pasirinkimu, ne visada tinkamai supranta, ko iš jų nori bendraamžiai, ko tikisi visuomenė, tėvai. Kaip teigia R. Žukauskienė (1998), pateikdama E. Eriksono teiginį, kad paauglių sąmonėje vyksta pakankamai sunkus darbas pasirenkant socialinius vaidmenis, kuriais galima būtų manipuliuoti gyvenime. Todėl šis dalykas yra labai reikšmingas renkantis profesiją, o kadangi apsispręsti ir pasirinkti yra sunkus darbas, tai labai reikalinga išorės pagalba. Nes paauglystėje jaunuolio sąmonėje vyksta konfliktas tarp to, ką jis įsivaizduoja ir to ką jam pataria tėvai, pedagogai ar bendraamžiai. Šią konfliktinę situaciją E. Eriksonas įvardija identiško krizės periodu.

Taigi, galima teigti, kad renkantis profesiją šeima ir socialinė aplinka, pedagogai, bendraamžiai įvairiai įtakoja moksleivių sprendimus. Galima sutikti, kad tokia įtaka bei patarimai kartais yra reikalingi moksleiviams, tačiau kartais gali padaryti ir neigiamos įtakos. Galima sutikti, kad vyresniųjų: tėvų ar pedagogų pagalba gali būti neefektyvi, nes patys augo ir mokėsi kitoje sistemoje, todėl dabar kai kurie suaugusieji negali prisitaikyti ar pajusti vykstančių pokyčių. Tačiau galima teigti, kad suaugusieji turėtų atidžiau analizuoti šių dienų jaunimo problemas ir padėti, kad galėtų vaikams būti profesijos konsultantais.

Taigi, aiškinantis profesinio apsisprendimo veiksnius, svarbu suprasti, kas daro įtaką pačių moksleivių profesiniam apsisprendimui (9 pav.).

9 pav. Asmenys, įtakoiantys mokinių profesinį apsisprendimą (N – 199)

Analizuojant moksleivių atsakymus, paaiškėjo, kad didžiausią išorinę įtaką moksleiviams daro tai, jog patys gali priimti sprendimus (82 proc.) respondentų pažymėjo, kad tokia įtaka yra didelė. Tik (6 proc.) moksleivių pažymėjo, kad pačių sprendimų priėmimas neturi įtakos, tačiau tai gali įtakoti, kad šie moksleiviai dažniausiai patys gali priimti sprendimus savarankiškai.

Antroje vietoje, išsiaiškinus moksleivių atsakymus, paaiškėjo, kad taip pat didelę išorinę įtaką moksleiviams daro tėvai, net (72 proc.) respondentų pažymėjo, kad tėvų įtaka yra didelė. Tik (7 proc.) moksleivių pažymėjo, kad tėvai neturi įtakos, tačiau tai gali įtakoti toks faktas, kad šie moksleiviai dažnai gali priimti sprendimus patys arba su tėvais mažai kontaktuoja priimdami svarbius sprendimus.

Pedagogai priimant profesinio pasirengimo sprendimus įtakoja tik (28 proc.) moksleivių teigimu, vidutinę įtaką daro (31 proc.), o nedaro įtakos (41 proc.) moksleivių teigimu. Todėl galima teigti, kad pedagogai neturi didelės įtakos moksleiviams, bet vis tik įtaka įvardijama, tad galima daryti prielaidą, kad pedagogai gali patarti moksleiviams rinktis profesiją pagal jų specialiuosius gebėjimus, kuriuos pastebi mokydami moksleivius.

Vyresni draugai sudaro ketvirtą išorinės įtakos renkančią profesiją grupę, net (20 proc.) respondentų teigė, kad jų įtaka yra didelė, (24 proc.) kad vidutinė, o (56 proc.) kad visai nedaro įtakos. Todėl galima teigti, kad bendraamžiai ir vyresni draugai nėra tinkami patarėjai profesijos pasirinkimo klausimu.

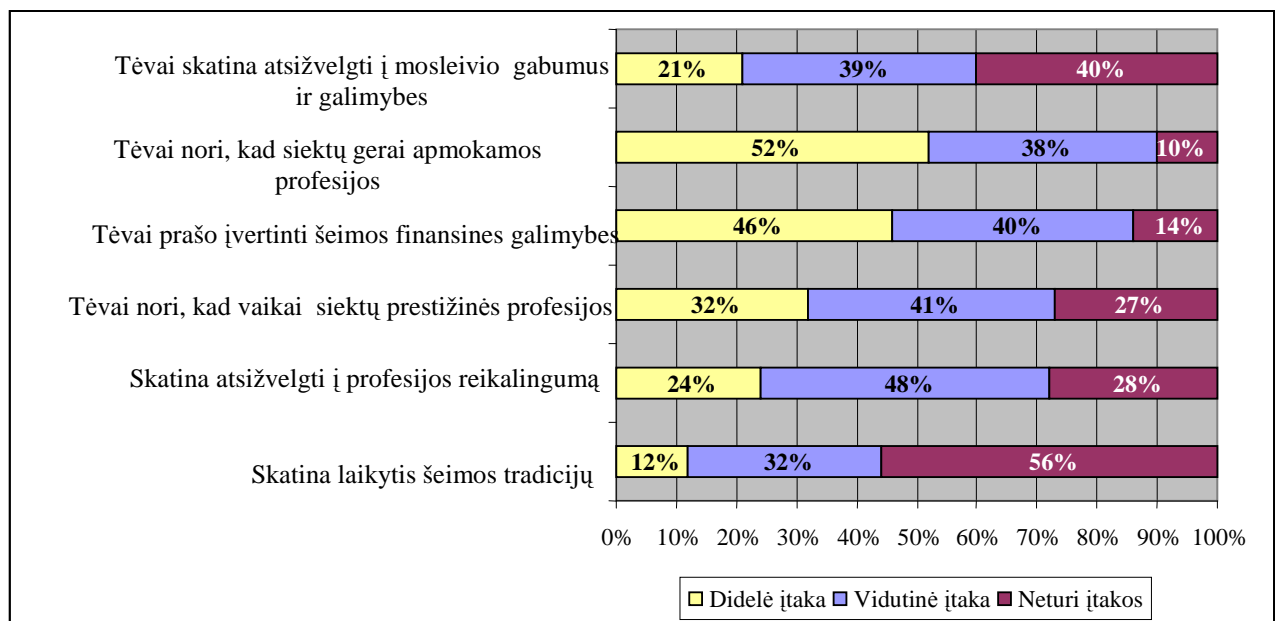
Mažiausią išorės įtaką moksleivių profesiniam pasirengimui sudaro mokykloje dirbantys specialistai: mokyklos psichologas (12 proc.), socialinis pedagogas (6 proc.), karjeros konsultantas (4 proc.). Galima teigti, kad mokyklose šie darbuotojai mažai dėmesio skiria moksleivių profesiniam konsultavimui, informavimui ar anketavimui bei testavimui. Karjeros konsultantas – nauja pareigybė atsiradusi mokykloje, todėl gal tai ir įtakoja moksleivių atsakymus, jog daroma maža įtaka, nes šio konsultanto pareiga ir yra profesinių galimybių moksleiviams atskleidimas. Tačiau dar ne visose

mokyklose yra įsteigti PIT'ai ir juose dirba karjeros konsultantai, o kreiptis į karjeros konsultantus, dirbančius įvairiose įmonėse nėra įprasta.

Tad apibendrinant galima teigti, kad besirenkantiems profesiją moksleiviams didžiausia išorės įtaka yra jų pačių priimti sprendimai.

Kaip paaiškėjo iš moksleivių atsakymų analizės viena iš svarbesnių įtakos sferų renkantis būsimąją profesiją ar specialybę yra tėvų nuomonė.. Svarbi moksleiviams yra tėvų nuomonė apie būsimą profesiją ir finansinės šeimos gyvenimo galimybes. Taip pat aktualus veiksnys yra tas, kad tėvai ar artimieji skatina jaunuolius pasirinkti vieną ar kitą profesiją, netgi siūlo rinktis tėvų profesijas. Galima sutikti, kad kartais tėvai pateikia vaikams ambicingus reikalavimus, nes tikisi, kad vaikai galės pasiekti daugiau nei tėvai. Tačiau kartais tėvai kelia nepagrįstus reikalavimus, visai neatsižvelgdami į vaikų asmenines savybes, gebėjimą mokytis, įsisavinti informaciją ir ja naudotis.

Todėl tikslinga yra išsiaiškinti, kaip tėvų įtaką profesijos pasirinkimui vertina patys moksleiviai. (Žr.10 pav.).

10 pav. Tėvų įtaka moksleivių profesiniam apsisprendimui (N – 199)

Pagal duomenis, pateikiamus 10 paveiksle, galima teigti, kad tėvų įtaka labiausiai reikšminga tuo atžvilgiu, kai tėvai nori, kad vaikai siektų gerai apmokamos profesijos (52 proc.) ir (38 proc.) respondentų teigimu tai vidutinė įtaka. Tad galima teigti, kad moksleivių požiūriu, jų tėvams rūpi, kad vaikai turėtų gerai apmokamą darbą.

Tėvams aktualu ir tai, kad moksleiviai, rinkdamiesi profesiją įvertintų ir šeimos finansines galimybes (46 proc.) respondentų teigimu tai didelė įtaka, o (40 proc.) moksleivių nuomone, tai vidutinė įtaka. Kad finansinė šeimos padėtis neturi įtakos teigė (14 proc.) apklaustųjų. Tad galima sutikti, jog renkantis profesiją pakankamai svarbu įvertinti ir tėvų finansines galimybes, nes didelė

dalį profesijų yra mokomas ir ne kiekvienai tėvai gali išleisti savo vaikus mokytis ir siekti norimos specialybės.

(32 proc.) respondentų manymu, didelė tėvų įtaka pasireiškia tuomet, kai tėvai siekia, kad vaikai pasirinktą prestižinę profesiją, tokios įtakos vidutinę galimybę mato (41 proc.) apklaustųjų, o (27 proc.) respondentų teigimu, tai neturi jokios įtakos. Tad, galima teigti, kad nemaža dalis tėvų akcentuoja savo vaikams profesijos prestižiškumą.

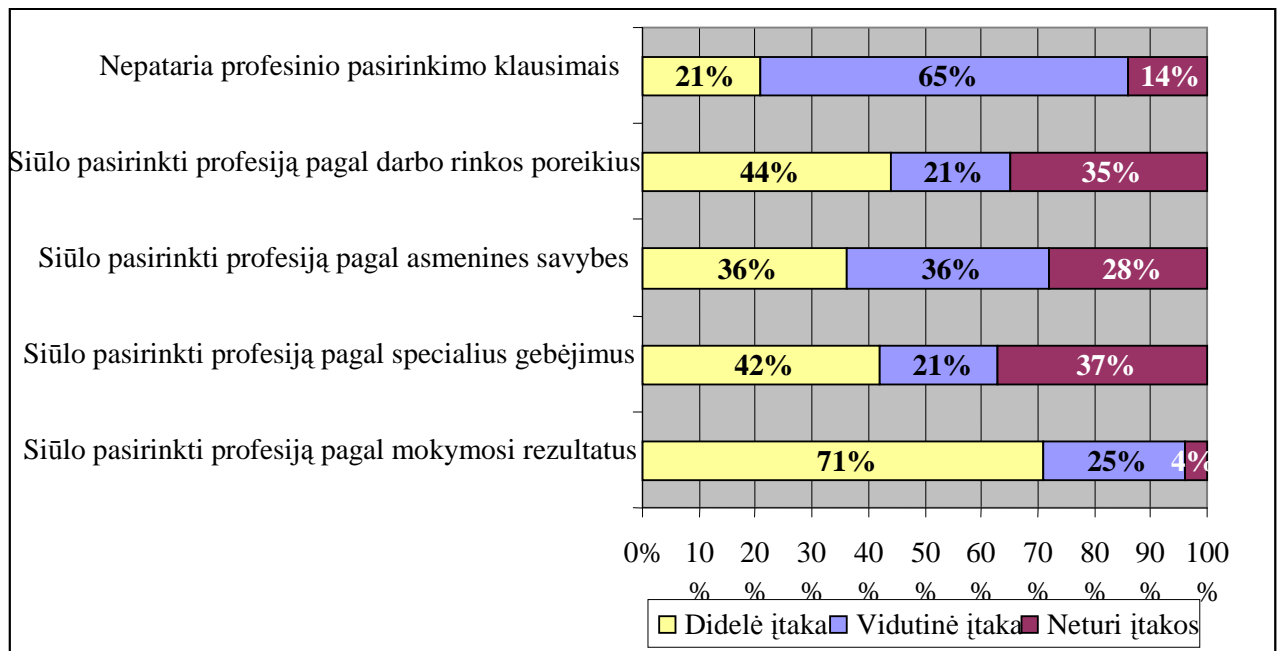
Į profesijos reikalingumą atsižvelgti siūlo (24 proc.) moksleivių tėvų ir (48 proc.) moksleivių tėvų šiai sričiai daro tik vidutinę įtaką, o neturi įtakos (28 proc.). Todėl galima teigti, kad nelabai svarbus akcentas tėvams yra profesijos reikalingumas. Tačiau galima teigti, kad būtent šiuolaikiniame darbo pasaulyje yra svarbu turėti reikalingą profesiją, nes tuomet didesnė tikimybė greitai įsidarbinti.

Tėvų skatinimas atsižvelgti į moksleivio gebėjimus ir galimybes kaip veiksnys įvertintas tik (21 proc.) moksleivių kaip turintis didelę įtaką, o (39 proc.) kaip turintis vidutinę įtaką profesiniam pasirengimui bei (40 proc.) respondentų įvertintas kaip neturintis jokios įtakos. Tad galima teigti, kad tėvai dažnai neatsižvelgia į savo vaikų gebėjimus ir galimybes arba pervertina juos, kaip reikšmingą kriterijų renkantis profesiją ar specialybę. Tačiau reikia nesutikti su tokiu požiūriu, nes gebėjimai ir galimybės turi daug reikšmės pasirenkant profesiją.

Mažiausiai reikšminga tėvų įtaka yra skatinant laikytis šeimos tradicijų, nes tik (12 proc.) moksleivių ją įvardijo kaip didelę, (32 proc.) kaip vidutinę ir (56 proc.) apklaustųjų kaip neturinčią įtakos sferą. Tad galima teigti, kad jau yra atgyvenęs toks veiksnys kaip šeimos tradicijos, o tokiam reiškiniiui turi įtakos tikriausiai visuomeninė socialinė situacija, nes keičiasi laikai, keičiasi požiūris į profesiją bei į pačias šeimos vertybes bei tradicijų laikymąsi.

Apibendrinant galima teigti, kad moksleivių manymu, tėvų įtaka dažniausiai reikšminga tuomet, kai tėvai siūlo savo vaikams pasirinkti gerai apmokamą profesiją, tad galima teigti, jog tėvai į profesiją žiūri kaip į gero finansinio aprūpinimo šaltinį. Labai svarbu moksleiviams renkantis profesiją ir tai, kad siekiant norimos profesijos reikia įvertinti ir tai, ar galės tėvai finansiškai paremti besimokantį ir siekiantį išsilavinimo, nes dabartiniame pasaulyje mokestis už mokslą turi didelę reikšmę kiekvienam studentui.

Mokyklose pagrindiniai suaugusieji patarėjai dėl profesinio pasirinkimo galimybių yra mokytojai, kurių įtaka į profesinį suvokimą ir pasirinkimą turėtų būti pakankamai sviri. Juk jau mokykloje įvedus profilinį mokymą, pedagogai gali moksleiviui patarti, kokią profilinę kryptį pasirinkti: humanitarinę ar realinę, tačiau dažnai moksleiviai tai daro neapgalvotai, o profesiniam pasirengimui pradedama ruoštis dar vėliau, tik baigiamojoje klasėje, todėl galima teigti, kad pedagogo uždavinys yra tinkamai nukreipti moksleivį pagal jo gebėjimus mokytis reikalingų dalykų. Moksleivių buvo prašoma įvertinti pedagogų įtaką jų profesiniam pasirinkimui. (Žr. 11 pav.)

11 pav. Pedagogų įtaka moksleivių profesiniam apsisprendimui (N – 199)

Kaip įvardino moksleiviai pedagogų didelę įtaką pasireiškia dažniausiai siūlant pasirinkti profesiją pagal mokymosi rezultatus (71 proc.) ir (25 proc.) teigimu, kad tai vidutinė įtaka, o (4 proc.) moksleivių manymu, neturi įtakos. Tad galima teigti, kad pedagogai dažniausiai akcentuoja pasiekimus moksle, kurie gali lemti profesinį pasirinkimą.

Pagal darbo rinkos poreikius siūlydami pasirinkti profesiją pedagogai daro didelę įtaką (44 proc.) moksleivių ir vidutinę (21 proc.), nesudaro įtakos šiuo klausimu (35 proc.) moksleivių. Tad galima teigti, kad pedagogai akcentuoja darbo rinkos poreikius. Tai galima priimti kaip reikšmingą įtaką, nes darbo rinka postmodernistiniame pasaulyje labai dažnai keičia savo reikalavimus, paklausa ir pasiūlą.

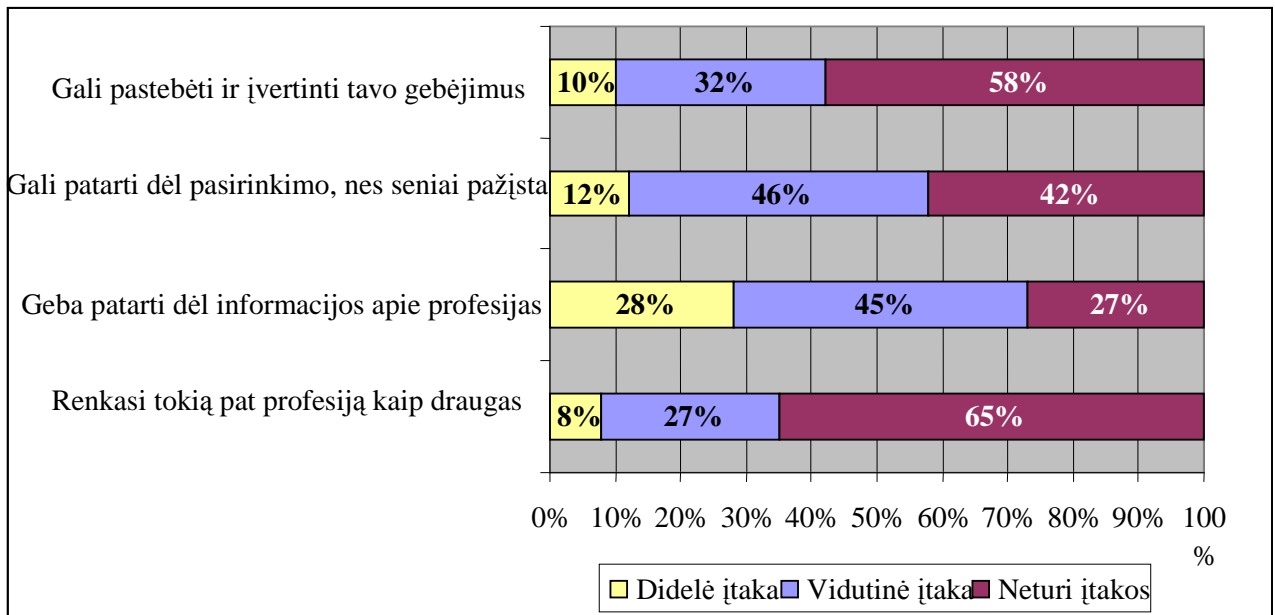
Pagal specialiuosius gebėjimus pasirinkti profesijas siūlo (42 proc.) ir (21 proc.) respondentų teigimu. Nereikalingi tokie siūlymai (37 proc.) moksleivių, galima sutikti su tokiais teiginiais, nes ne visi moksleiviai turi specialiųjų gebėjimų. Tačiau tai, kad pedagogai tokius gebėjimus pastebi, išskiria jau yra gerai.

Tai, kad didelę pedagogų įtaką siūlant pasirinkti profesiją pagal asmenines savybes teigė (36 proc.) moksleivių, o kad vidutinę taip pat (36 proc.), kad tai nereikšminga mano (28 proc.) respondentų. Tačiau reikėtų įvardinti, kad patys moksleiviai akcentuoja savo asmenines savybes reikalingas būsimai profesijai kaip reikšmingą veiksnį, todėl galima manyti, kad pedagogų siūlymas atsižvelgti į asmenines savybes yra vertingas moksleivių atžvilgiu.

Buvo teigiama, kad pedagogai nepatiria profesinio pasirinkimo klausimu, kad tai didelė įtaka teigė (21 proc.) moksleivių, kad vidutinė (65 proc.), o kad tai neturi įtakos mano (14 proc.) respondentų. Galima sutikti, kad moksleivių, nesulaukiančių pedagogų patarimų nėra daug, tačiau tai galima vertinti ir taip, kad moksleiviams ne visuomet reikalingi ar įdomūs pedagogų patarimai profesinio pasirinkimo klausimais..

Apibendrinant galima teigti, kad moksleivių profesinio pasirinkimo atžvilgiu pedagogų įtaka didžiausia tuomet, kai siūloma į profesinį pasirinkimą pažvelgti įvertinus savo mokymosi pasiekimus.

Kaip trečias veiksnys, įtakoiantis moksleivių profesinį pasirinkimą buvo įvardintas – bendraamžių įtaka. (Žr. 12 pav.).

12 pav. Bendraklasių ir vyresnių draugų įtaka moksleivių profesiniam apsisprendimui (N – 199)

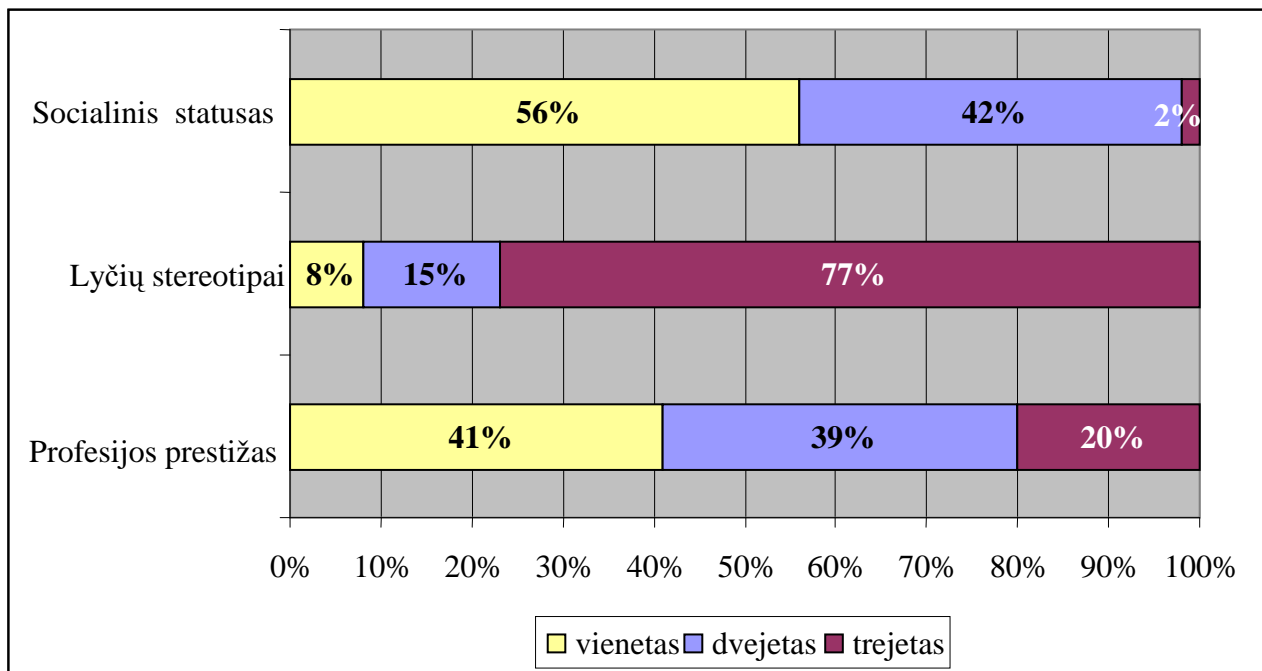
Apibendrinant moksleivių atsakymus paaiškėjo, kad didelė bendraamžių ir vyresnių draugų įtaka gali būti suteikiant informaciją apie profesijas, kadangi (28 proc.) moksleivių tai vertina kaip didelę, o (45 proc.) kaip vidutinę įtaka, tik (27 proc.) įvertino kaip neturintį įtakos veiksnį. Tad galima teigti, jog bendraamžių ir vyresnių draugų įtaka pasireiškia teikiant informaciją apie profesijas.

Kad bendraamžiai gali patarti dėl profesinio pasirinkimo, nes seniai pažįsta teigė (12 proc.) ir (46 proc.) moksleivių, o kad tai neturi įtakos mano (42 proc.) apklaustųjų. Vadinasi, patarimo dėl profesijos į draugus kreipsis retas moksleivis.

Nedidelė dalis (10 proc.) moksleivių įvardijo, kad draugai gali pastebėti ir įvardinti gebėjimus, kad tai profesijos pasirinkimui yra vidutinė įtaka, mano (32 proc.), tačiau kad tai neturi įtakos teigė (58 proc.) apklaustųjų. Todėl galima teigti, kad moksleiviams nėra svarbus tai, kad draugai imtų vertinti jų gebėjimus.

Mažiausiai reikšminga bendraamžių įtaka yra tokiu požiūriu, kad moksleivis rinksis tokią pat profesiją kaip draugas (8 proc.). Todėl galima teigti, kad draugo pasirinkta profesija retai kada padarys įtaką paaugliui.

Profesiniam moksleivių pasirinkimui įtakos turi ne tik tėvai, pedagogai ir bendraamžiai bet ir kiti profesinio pasirinkimo veiksniai: tai sociokultūriniai veiksniai, vidiniai profesiniai veiksniai, bei išoriniai profesinio pasirinkimo veiksniai. Sociokultūrinių veiksnių svarbą įvardinant, buvo prašoma moksleivių įvertinti balais 1 – labai svarbus, 2 – svarbus, 3 – mažai svarbus. (Žr. 13 pav.).

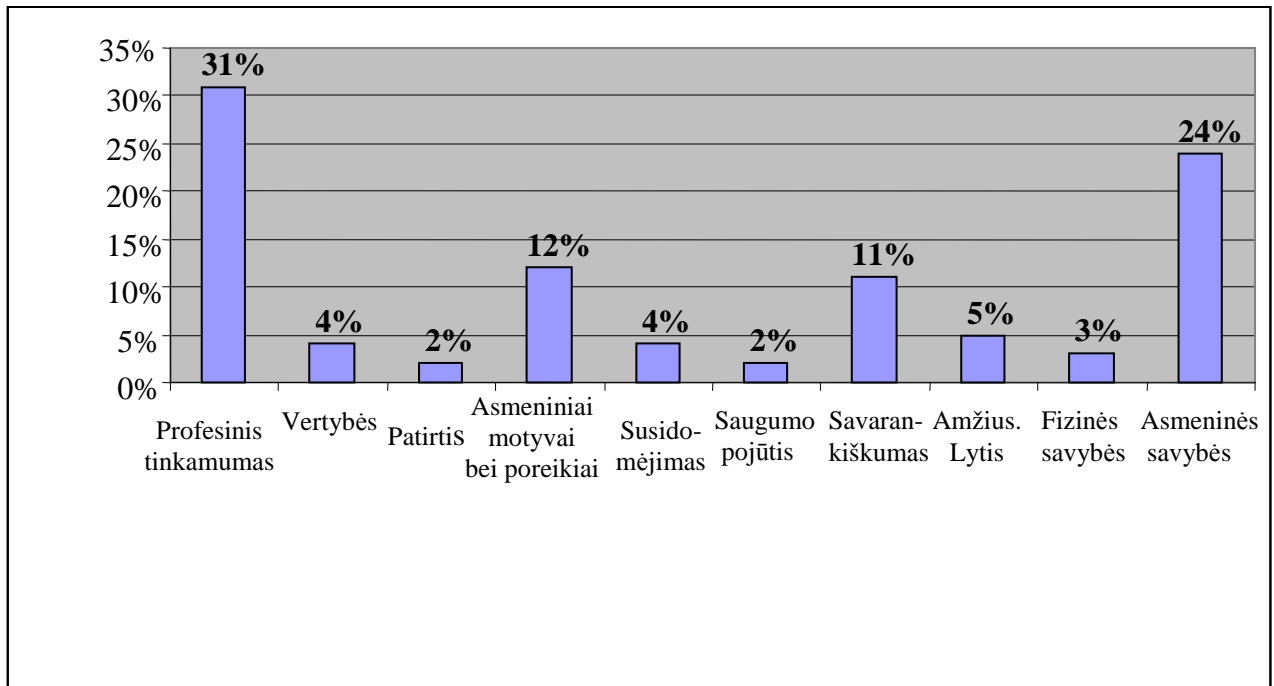
13 pav. Svarbiausi profesinio pasirinkimo sociokultūriniai veiksniai (N – 199)

Pagal moksleivių pateiktus vertinimus, galima teigti, kad svarbiausias sociokultūrinis profesinio pasirinkimo veiksnys yra socialinis statusas, net (56 proc.) moksleivių jį įvertino vienetui ir tik (2 proc.) trejetui. Todėl galima sutikti, kad moksleiviams yra labai svarbus veiksnys renkantis profesiją, kad ji atitiktų socialinį pagrindą. Vadinasi, moksleiviai nori jaustis socialiai užtikrinti, susikurti savo socialinę padėtį.

Antroje vietoje pagal svarbumą yra profesijos prestižas. (41 proc.) moksleivių šį veiksniį įvertino vienetu ir (20 proc.) trejetu. Taigi, galima teigti, kad moksleiviams ganėtinai svarbu renkantis profesiją įvertinti jos prestižą. Daugeliui moksleiviui yra svarbu, ką jie dirbs, kokį darbą atliks. Todėl galima sutikti, kad didžioji dalis moksleivių nemato, kad gerai yra dirbti bet ką, kad tik būtų mokamas atlyginimas.

Paskutinis sociokultūrinis profesinio pasirinkimo veiksnys įvardintas – lyčių stereotipai, nes tik (8 proc.) moksleivių šį veiksniį įvertino vienetui ir (77 proc.) trejetui. Todėl galima sutikti, kad renkantis profesija nėra moksleivių ypatingai vertinama ir sureikšminama vyriška ar moteriška profesija. Todėl apibendrinant galima teigti, kad moksleiviams yra labai svarbi socialinė padėtis.

R. Kučinskienė (2003) suskirstė profesinio pasirinkimo veiksnius į vidinius ir išorinius. Todėl svarbu išsiaiškinti, kokius vidinius veiksnius savo profesiniam pasirinkimui išskiria moksleiviai. (Žr. 14 pav.).

14 pav. Svarbiausi moksleiviams vidiniai profesinio apsisprendimo veiksniai (N – 199)

Remiantis moksleivių atsakymais, galima teigti, kad pagrindinis vidinis veiksnys yra profesinis tinkamumas (31 proc.). Todėl galima teigti, kad moksleiviai matuoja savo profesinį pasirinkimą pagal asmeninius gebėjimus, tai patvirtina ir antrasis išskirtas vidinis veiksnys – asmeninės savybės (24 proc.).

Kiek daugiau išryškėjo asmeniniai motyvai bei poreikiai (12 proc.). Ir šis atsakymas rodo, kad moksleiviams renkantis profesiją labai svarbu asmeniniai poreikiai ir galimybės pritaikyti savo asmenines savybes.

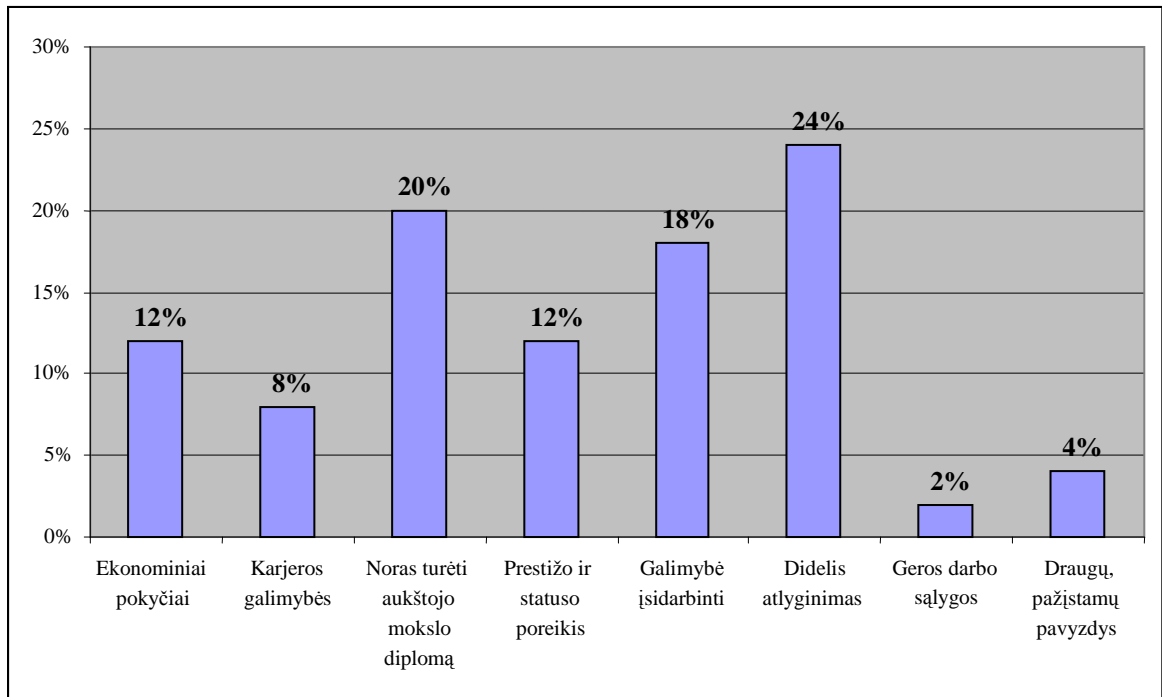
Savarankiškumui buvo pateikta (11 proc.) respondentų atsakymų. Vadinasi, moksleiviui labai svarbu turėti galimybę savarankiškai spręsti iškilusias problemas.

Kitiems išvardintiems veiksniams nebuvo pateikta daug atsakymų. Tačiau galima teigti, kad amžiui, lyčiai, vertybėms ir susidomėjimui buvo skiriama panašiai atsakymų. Tai rodo, kad moksleiviams šie veiksniai yra lygiareikšmiai.

Mažiausiai reikšmingi vidiniai profesinio pasirinkimo veiksniai yra fizinės savybės (3 proc.), patirtis (2 proc.) saugumo pojūtis (2 proc.). Galima sutikti, kad šias vidines savybes labiau vertina jau suaugę žmonės.

Apibendrinant galima teigti, kad svarbiausi vidiniai profesinio pasirinkimo veiksniai moksleiviams yra siejami su asmeniniais poreikiais, tai jų pačių profesiniu tinkamumu ir asmeninėmis savybėmis.

Rinkdamiesi profesiją moksleiviai turėtų atsižvelgti ir į išorinius profesinio pasirinkimo veiksnius. (Žr. 15 pav.)

15 pav. Svarbiausi moksleiviams išoriniai profesinio apsisprendimo veiksniai (N – 199)

Analizuojant moksleivių atsakymų duomenis, paaiškėjo, kad svarbiausi išoriniai pasirinkimo veiksniai yra didelis atlyginimas (24 proc.). Todėl galima sutikti, kad jei vidinius veiksnius įvardijo kaip asmenines savybes, tai išoriniams labai svarbu stabili finansinė padėtis visuomenėje.

Antroje vietoje pagal svarbumą yra noras turėti aukštojo mokslo diplomą (20 proc.). galima teigti, kad nemaža dalis moksleivių vertina aukštąjį mokslą ir siekia rimtos specialybės, o nepasitenkina žemesniu išsilavinimu.

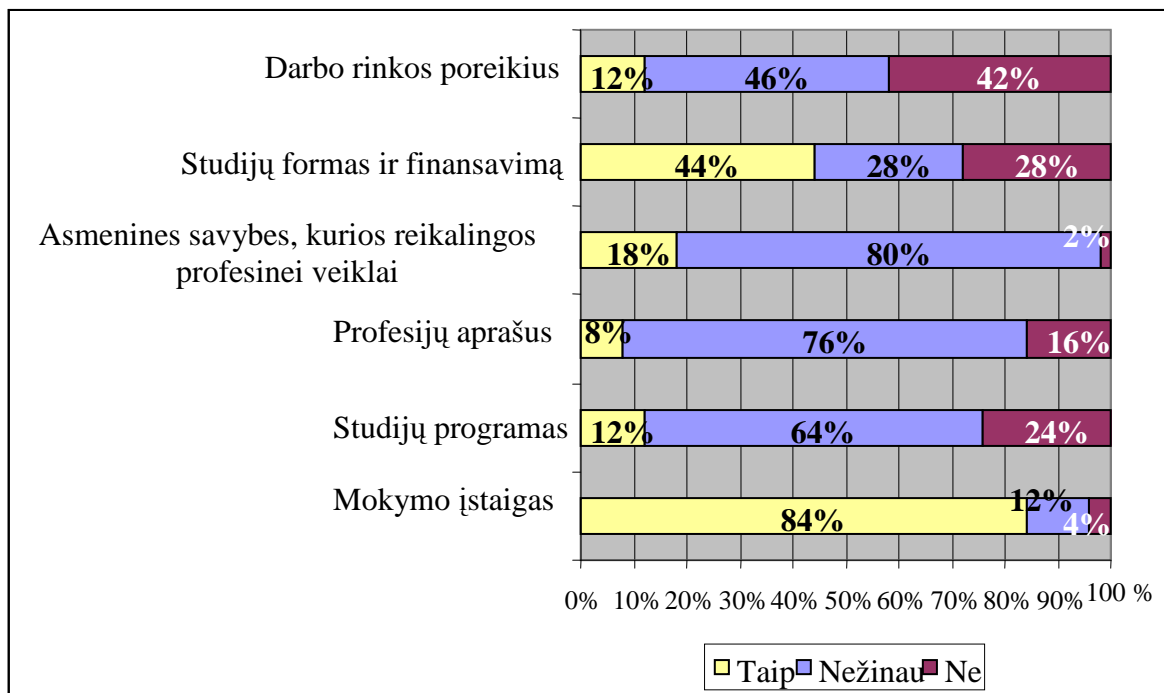
Galimybė įsidarbinti įvertinta (18 proc.) atsakymų. Tad reikia manyti, kad tai pakankamai svarbus faktorius turint profesiją. Galima sutikti ir su tuo, kad moksleiviai jau suvokia darbo rinkos niuansus, tokius kaip nedarbas, ir įvertina situaciją.

Vienodai reikšmingi yra ekonominiai pokyčiai bei prestižo ir statuso poreikis. Šie veiksniai įvertinti (12 proc.) atsakymų. Taigi galima patvirtinti prielaidą, kad moksleiviai vertina darbo rinkos pokyčius, nes žino, kad juos įtakoja ekonominiai pokyčiai.

Karjeros galimybes vertintų (8 proc.) respondentų. Tai rodo, kad moksleiviams kol kas yra aiški tik biurokratinė karjeros sąvoka, todėl tiek mažai atsakymų buvo pateikiama šiam teiginiui.

Draugų ir pažįstamų pavyzdys (4 proc.) bei geros darbo sąlygos (2 proc.) įvertinti mažiausiai atsakymų. Todėl galima teigti, kad postmodernistinėje visuomenėje galiojanti karjeros samprata dar nėra išaiškinta moksleiviams.

Mokykloje yra siekiama suteikti moksleiviams žinių dėl profesinio pasirengimo. Todėl paskutinytis anketos klausimų blokas buvo skirtas išsiaiškinti moksleivių požiūrį į profesinio apsisprendimo informavimą, konsultavimą mokyklose ir šių būdų vertinimą. (Žr. 16 pav.).

16 pav. Galimybės susirasti informacijos profesinio informavimo klausimais mokykloje (N – 199)

Analizuojant moksleivių atsakymus, paaiškėjo, kad sėkmingiausiai mokyklose galima surasti informaciją apie mokymo įstaigas (84 proc.) respondentų teigimu. Tad galima sutikti, kad moksleiviams yra pateikiama pati paprasčiausia profesinė informacija.

Nemažai informacijos (44 proc.) pateikiama apie studijų formas ir finansavimą. Todėl galima teigti, kad moksleiviams aktualus studijų finansavimo klausimas yra paaiškinamas jau mokyklose.

Kitiems išvardintiems veiksniams nebuvo pateikiama daug atsakymų. Tik (18 proc.) moksleivių teigė, kad sužino apie asmenines savybes, kurios reikalingos profesinei veiklai. Tai rodo, kad nėra mokyklose daug diskutuojama apie tai, kokios savybės kokioms profesijoms yra tinkamiausios.

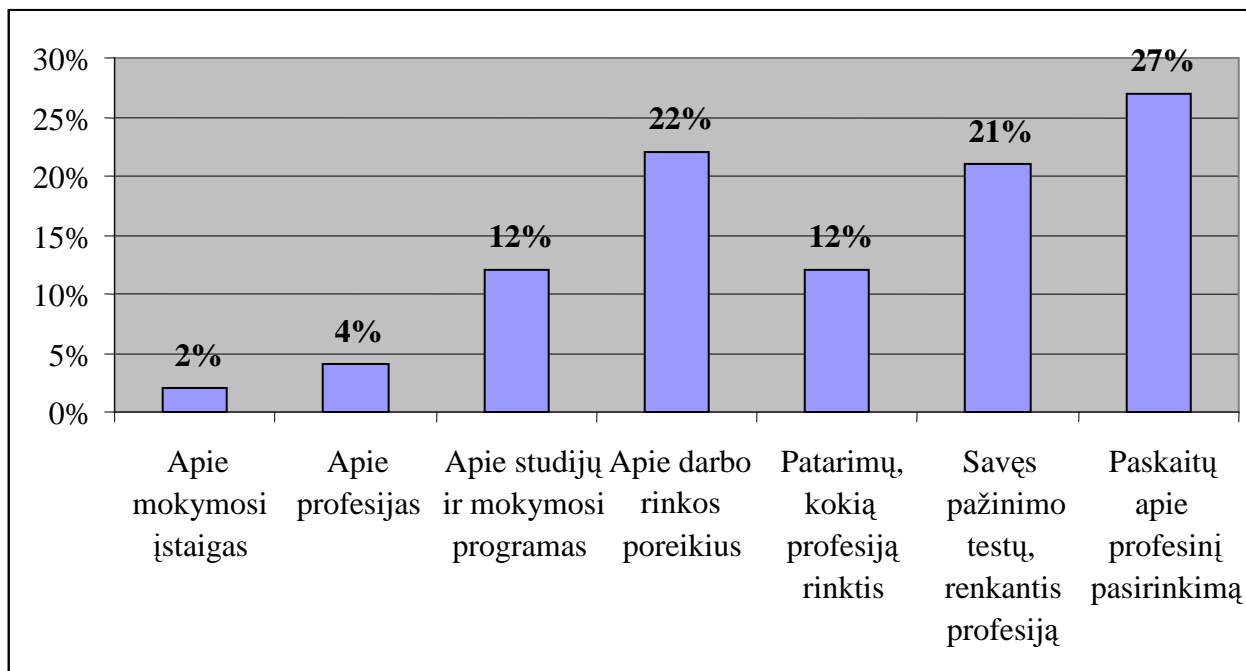
Tik (12 proc.) moksleivių iš mokyklose pateikiamos informacijos sužino apie darbo rinkos poreikius, todėl reikia akcentuoti, kad tik labai maža dalis reikalingos informacijos pasiekia moksleivius, nes darbo rinkos poreikiai turėtų būti akcentuojami šiandieninei visuomenei.

Su studijų programų aprašais mokyklose susipažįsta taip pat tik (12 proc.) moksleivių. Tai nėra labai prastai, bet galima sutikti, kad studijų programos padėtų moksleiviams išsiaiškinti, ko jiems reikės mokytis siekiant išsilavinimo.

Profesijų aprašus įvardijo (8 proc.) moksleivių. Tačiau galima sutikti, kad tokius aprašus kiekvienas moksleivis gali surasti ir internete.

Apibendrinant galima teigti, kad populiariausia profesinė informacija mokykloje yra informacija apie mokymosi įstaigas.

Išsiaiškintas moksleivių požiūris į tai, kokios profesinės informacijos mokyklose trūksta. (Žr. 17 pav.)

17 pav. Trūkstamos informacijos profesinio pasirinkimo klausimais mokykloje (N – 199)

Remiantis moksleivių atsakymų duomenimis, pateikiamais 17 paveiksle, galima teigti, kad labiausiai moksleiviams trūksta paskaitų apie profesinį pasirinkimą. Vadinasi, moksleiviai norėtų daugiau žinoti ir išklaudyti apie profesinio pasirinkimo galimybes.

Net (22 proc.) moksleivių įvardijo, kad trūksta informacijos apie darbo rinkos poreikius. Vadinasi, moksleiviai domisi ir žino, kad šiuolaikinė ekonominė situacija yra svarbi darbo rinkai.

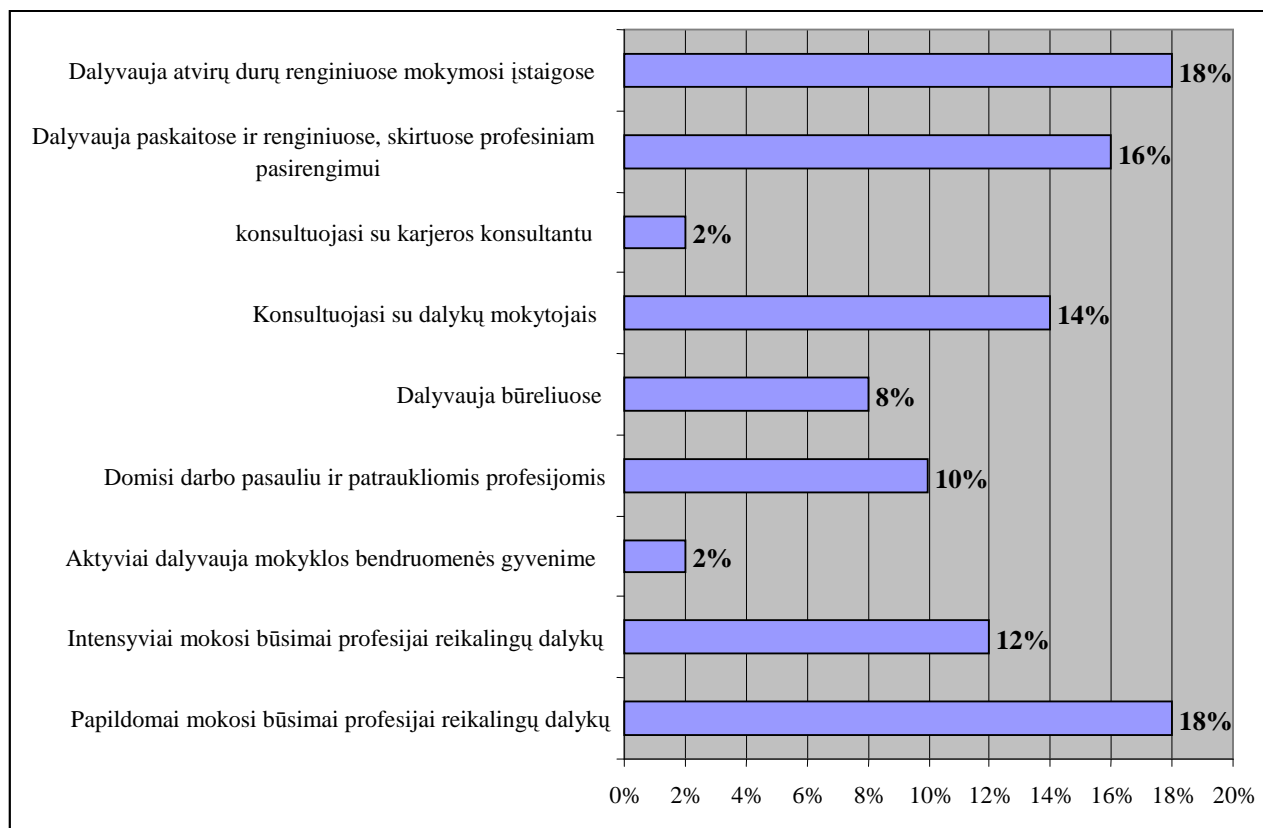
Moksleiviams aktualūs yra ir savęs pažinimo testai, kurie atliekami renkantis profesiją. Tačiau net (21 proc.) moksleivių nurodė, kad tokių testų trūksta. Tad galima sutikti kad mokyklose dar nėra iki galo sutvarkyta profesinio parengimo konsultavimo ir informavimo sritis.

Apie studijų ir mokymosi programas bei patarimų, kokią profesiją rinktis pasigenda po (12 proc.) respondentų. Tad galima sutikti, kad tai nėra labai reikšminga informacija. Tačiau ir šios informacijos turėtų mokyklose būti.

Mažiausiai trūksta informacijos apie profesijas (4 proc.) ir mokymosi įstaigas (2 proc.). galima sutikti, kad taip ir yra, nes savo atsakymuose moksleiviai nurodė, kad tokia informacija yra patenkinti.

Apibendrinant galima teigti, kad labiausiai trūksta mokyklose informacijos apie darbo rinkos pokyčius ir poreikius bei moksleiviai pasigenda profesinių pasirėngimo testų.

Savo būsimai profesijai moksleiviai ruošiasi jau mokyklos suole. Todėl yra reikšminga išsiaiškinti, kokiais būdais bei formomis tai atliekama. (Žr. 18 pav.).

18 pav. Moksleivių ruošimosi būsimai profesijai būdai ir formos mokykloje (N – 199)

Analizuojant moksleivių atsakymus, paaiškėjo, kad pagrindiniai ruošimosi būsimai profesijai būdai yra dalyvavimas atvirų durų renginiuose mokymosi įstaigose (18 proc.) ir papildomas, būsimai profesijai reikalingų dalykų mokymasis (18 proc.). Todėl galima sutikti, kad moksleiviai, kurie sistemingai siekia savo profesijos, mokosi ir ruošiasi papildomai ir dalyvauja visuose renginiuose, nes juose gauna reikalingos jų apsisprendimui informacijos.

Reikšminga būsimai profesijai yra ir tai, kad moksleiviai dalyvauja renginiuose ir paskaitose, kurios yra skirtos profesiniam pasirinkimui (16 proc.). tad galima sutikti, kad šios pasirengimo formos yra reikalingos ir reikšmingos moksleiviams.

Su dalykų mokytojais konsultuojasi (14 proc.) moksleivių. Vadinasi moksleiviams yra aktualu išsiaiškinti savo gabumus ir galimybes konkrečioje srityje.

(12 proc.) moksleivių nurodė, kad intensyviai mokosi būsimai profesijai reikalingų dalykų, o tai rodo, kad moksleiviai skiria nemažai pastangų, kad pasiektų užsibrėžto tikslo.

Darbo pasaulio ir patraukliomis profesijomis domisi (10 proc.) moksleivių. Galima sutikti, kad tokių moksleivių nėra didelė dalis, tačiau vis dėlto yra moksleivių, kurie užsiima ir analitine darbo pasaulio studijavimo veikla.

Tai, kad profesiniam apsisprendimui turi įtakos dalyvavimas mokyklos būreliuose, nurodė tik (8 proc.) moksleivių, todėl galima sutikti, kad būreliuose ugdoma tik specialiųjų gebėjimų (muzikos, dailės, sporto) veikla, nes tokių moksleivių nėra daug.

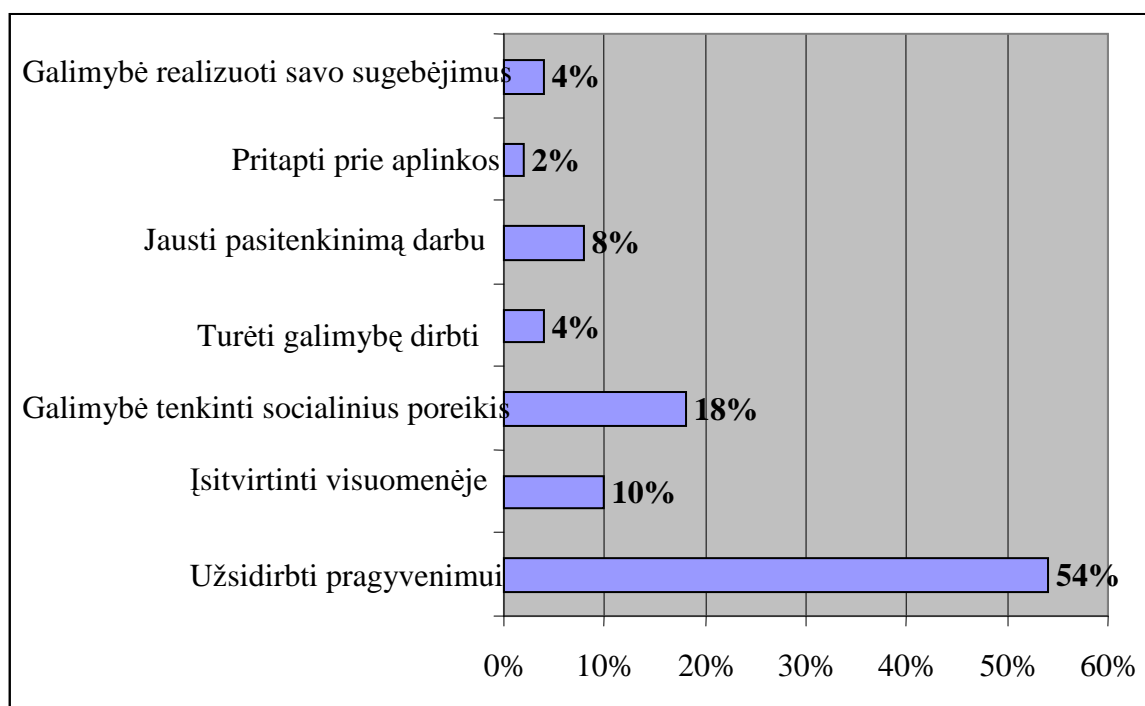
Mažiausiai pritarimo sulaukė teiginiai, jog pasirengimui profesinei darbo karjerai reikšmingas yra aktyvus dalyvavimas mokyklos bendruomenės gyvenime ir konsultavimasis su karjeros

konsultantu. Šie atsakymai sulaukė tik (po 2 proc.) moksleivių pritarimo. Vadinasi, galima sutikti, kad mokyklose dar nepriėjo karjeros konsultanto paslaugos, o veikla mokyklos bendruomenėje nedaug tegali įtakoti profesiniam pasirengimui.

Apibendrinant galima teigti kad pagrindiniai moksleivių pasirengimo būsimai profesijai būdai yra papildomas mokymasis bei aktyvus dalyvavimas paskaitose, skirtose profesiniam apsisprendimui bei atvirų durų dienose.

3.4. Pedagogų tyrimo duomenų analizė

Kiekvienas dirbantis žmogus turi kažkokią profesiją ar specialybę. „Profesinis rengimas švietimo sistemoje vaidina ypatingą vaidmenį; jis užtikrina nuolatinį žmogaus prisitaikymą prie jam būdingos ekonominės veiklos sąlygų ir lemia žmogaus įsidarbinimo, kaip svarbiausios jo socializacijos prielaidas, galimybes“ (R. Laužackas, 1999, p.9). Todėl yra reikšminga išsiaiškinti pedagogų nuomonę, kam reikalinga profesija ar specialybė. (Žr. 19 pav.).

19 pav. Pedagogų nuomonė apie profesijos reikalingumą moksleiviams (N – 50)

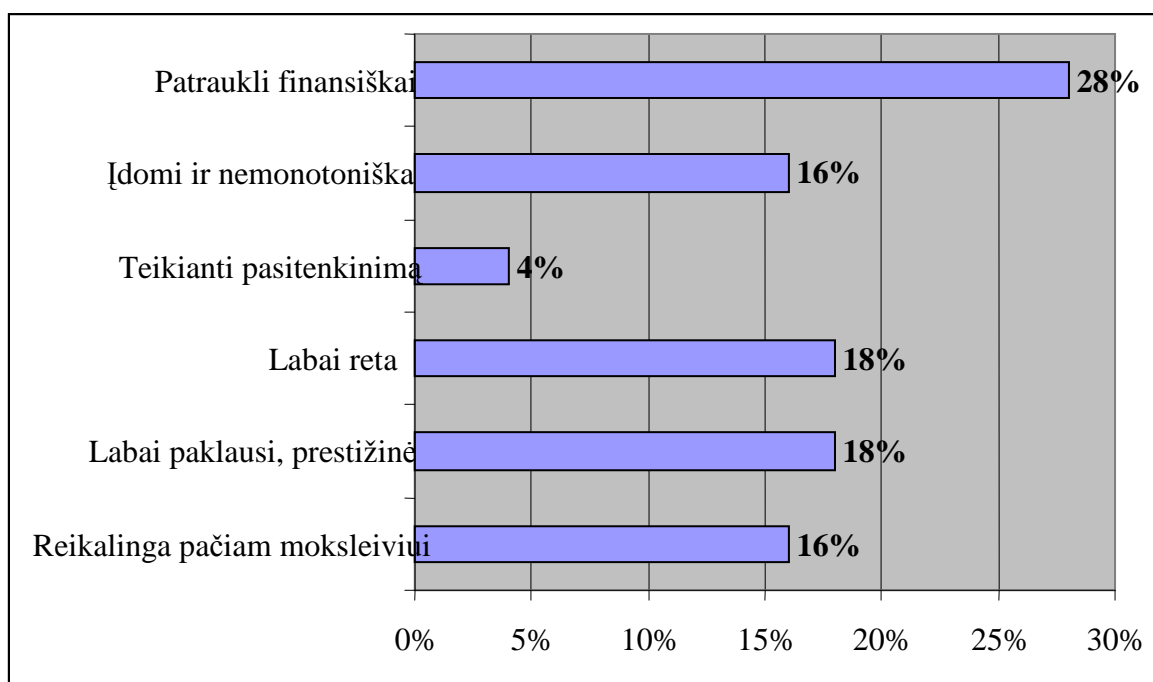
Kaip matyti pagal 19 paveiksle pateiktus duomenis, pedagogų nuomone, svarbiausia profesija ar specialybė reikalinga dėl to, kad sudaro galimybę užsidirbti pragyvenimui (54 proc.). Kiti įvardinti veiksniai: galimybė realizuoti savo sugebėjimus (4 proc.), pritapti prie aplinkos (2 proc.), jausti pasitenkinimą darbu (8 proc.), turėti galimybę dirbti (4 proc.), įsitvirtinti visuomenėje (10 proc.) - didelės įtakos neturi. Šiek tiek didesnė įtaka yra suteikiama galimybei tenkinti socialinius poreikius (18 proc.).

Todėl galima sutikti, kad pedagogai specialybės įsigijimą sieja su galimybe užsidirbti pragyvenimui. Vadinasi, pagrindinis pedagogų įvardintas motyvas, įgalina daryti prielaidą, kad

pedagogai specialybės reikalingumą jaunam žmogui suvokia tik kaip galimybę gauti darbą, kuri dirbant galima pragyventi. Todėl galima teigti, kad pedagogai į specialybės turėjimą, sieja su šiuolaikinio gyvenimo realijomis – būtinybe dirbti ir užsidirbti, kad galima būtų išgyventi.

Profesijos pasirinkime svarbus vaidmuo atitenka jaunuolio amžiui. Paauglystės metais formuojasi aktyvus požiūris į aplinką, vystosi kūrybinis mąstymas, atsiskleidžia gebėjimai ir pradeda formotis interesai vienai ar kitai veiklai, todėl moksleiviui reikalinga išsiaiškinti, kokia turėtų būti jų pasirenkama profesija. Todėl galima sutikti, kad pedagogo vaidmuo apsisprendžiant dėl profesijos bruožų, yra svarbi moksleiviams.

Pedagogų nuomonė apie tai, kokia turėtų būti profesija jaunuoliui, kuriam yra svarbu pasirinkti tinkamai pateikiama 20 paveiksle.

20 pav. Pedagogų nuomonė apie moksleivio būsimą profesiją (N – 50)

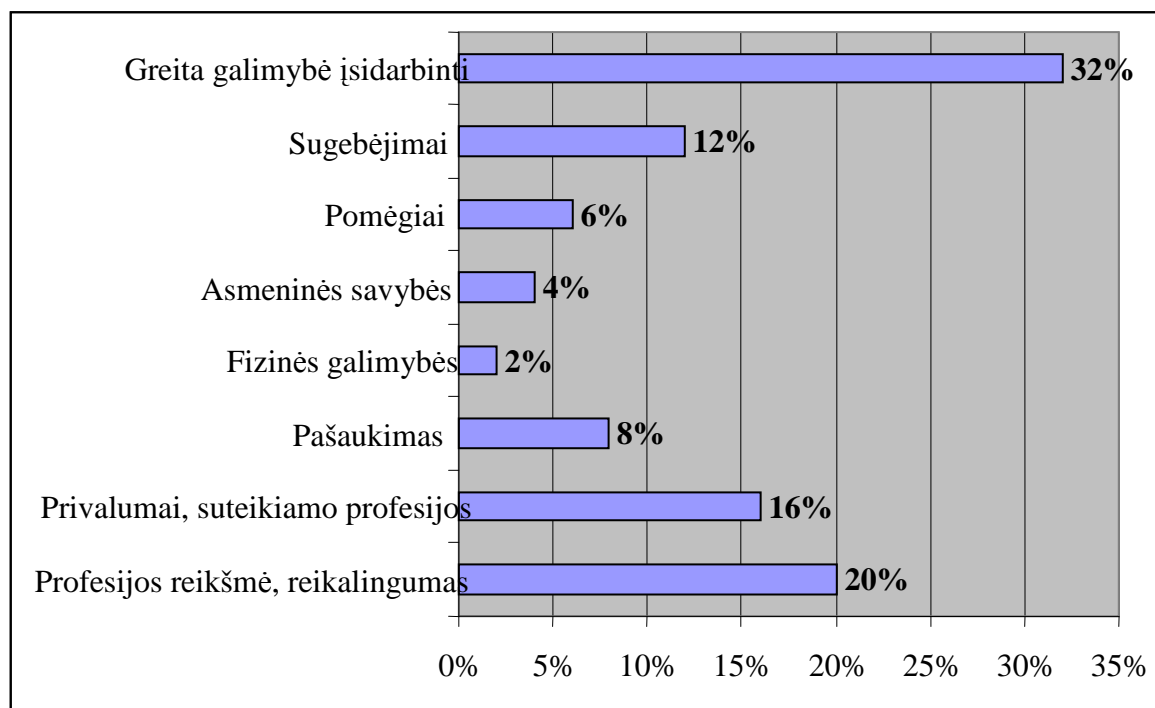
Analizuojant pedagogų atsakymus, paaiškėjo, kad pasirenkamos profesijos svarbiausiais bruožas yra finansinis patrauklumas, net (28 proc.) respondentų pasirinko tokį atsakymo variantą. Tad, galima teigti, kad šiuolaikinio gyvenimo aktualijos įtakoja pedagogų atsakymus.

Nemaža dalis pedagogų teigė, kad profesija turėtų būti labai reta (18 proc.), tai rodo, kad reta profesija gali sudaryti galimybes įsitvirtinti ir tikrai turėti darbą. Tiek pat atsakymų variantų pateikta ir teiginiui, jog profesija turi būti paklausī ir prestižinė. Vadinasi, galimybę tinkamai įsidarbinti, susitvarkyti profesinę gyvenimo pusę gali lemti ir tai, jei profesija bus paklausī ir prestižinė. Tačiau šiuo atveju gali būti didelė konkurencija ieškant darbo.

Vienodai svarbu yra tai, kad profesija būtų įdomi ir nemonotoniška (16 proc.), taigi, galima teigti, kad renkantis profesiją reikalinga įvertinti ir tai, kad nebūtų nuobodu dirbant. Vadinasi pedagogams, aktualu, kad dirbant būtų galimybė ir išreikšti save kaip asmenybę.

Tiek pat atsakymų įvardinti ir tokiam teiginiui, jog specialybė turi būti reikalinga ir pačiam moksleiviui (16proc.). Tad galima tik patvirtinti teiginį, kad dirbdamas žmogus turi jausti pasitenkinimą savo darbu. Tačiau mažiausiai įvardintas atsakymo variantas, jog profesija turi teigti pasitenkinimą (4 proc.) gali rodyti tokią nuostatą, kad teikianti pasitenkinimą profesija dažnai nėra gerai apmokama ar reikalinga, todėl šis teiginys surinko mažiausiai įvertinimą.

Renkantis profesiją reikalinga atsižvelgti į daugelį dalykų (Žr. 21 pav.).

21 pav. Veiksniai, į kuriuos moksleiviams reikia atsižvelgti renkantis profesiją (N – 50)

Respondentų nuomone, pagrindinis profesijos pasirinkimo veiksnys yra galimybė greitai įsidarbinti (32 proc.). Taigi, galima sutikti, kad šiam atsakymui vėl gi įtakos turi šiuolaikinio gyvenimo realijos ir nuostatos, kad labai svarbu yra turėti darbą. (20 proc.) respondentų atsakymų pateikta teiginiui, jog reikalinga įvertinti ir profesijos reikšmingumą, reikalingumą. Tai taip pat leidžia daryti prielaidą, kad reikalinga profesija sudarys galimybę greičiau įsidarbinti.

Nemaža dalis pedagogų (16 proc.) mano, kad svarbu renkantis profesiją yra jos suteikiami privalumai. Tad galima teigti, kad renkantis profesiją reikalinga atsižvelgti ir į tai, kiek profesija yra vertinama visuomenėje ir kokiais jos privalumais galima pasinaudoti.

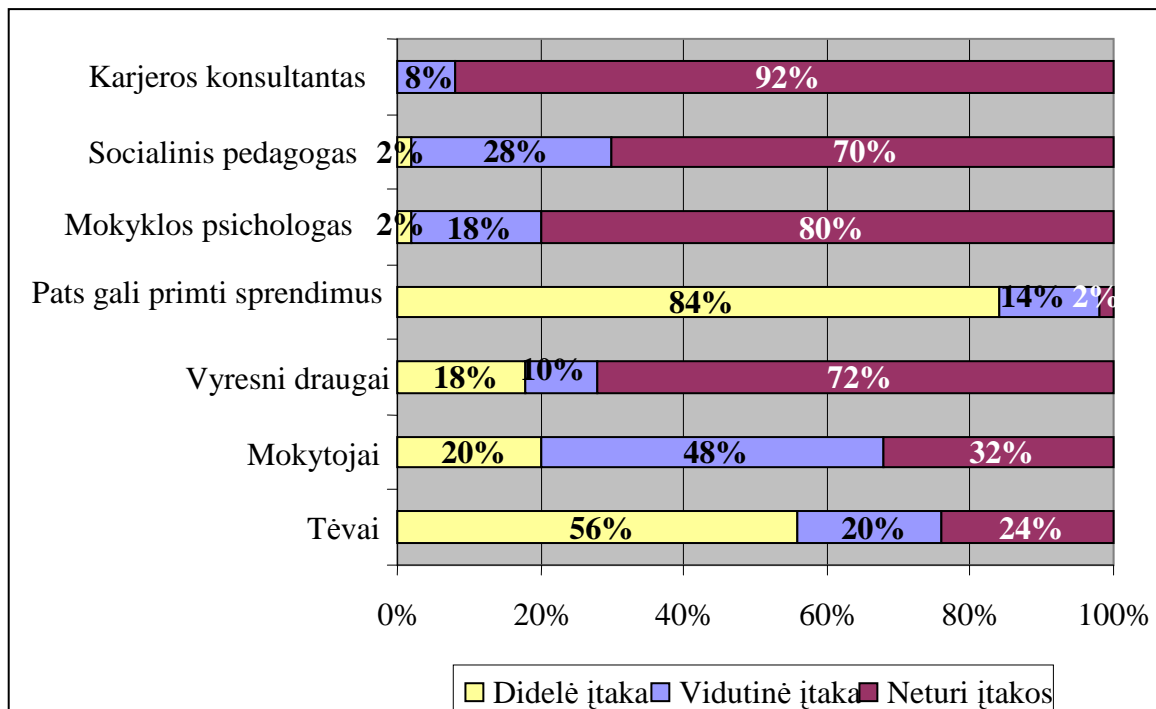
Sugebėjimai, renkantis profesiją yra svarbūs (12 proc.) pedagogų nuomone, tačiau galima sutikti ir su teiginiais, išdėstytais teorinėje darbo dalyje, kad kiekvienam darbui atlikti kaip tik yra labai svarbūs gebėjimai.

Kad svarbus renkantis profesiją yra pašaukimas, įvardijo (8 proc.) respondentų. Tad galima sutikti, kad pedagogų nuomone, nėra labai daug profesijų, kurias galima vadinti „profesijomis iš pašaukimo“.

Mažiausiai įtakos renkantis profesiją, pedagogai skyrė tokiems veiksniams kaip pomėgiai (6 proc.), asmeninės savybės (4 proc.) bei fizinės galimybės (2 proc.). Todėl apibendrinant galima teigti,

kad pedagogų nuomone, svarbiausi veiksniai, renkantis profesiją yra siejami su šiuolaikinio gyvenimo realijomis.

Renkantis profesiją jauniems žmonėms nemažą įtaką daro artimieji, draugai, pedagogai. (Žr. 22 pav.).

22 pav. Asmenys, įtakoiantys mokinių profesinį apsisprendimą (N – 50)

Didžiausią įtaką renkantis profesiją turi pats moksleivis. Pedagogų teigimu, net (84 proc.) gali patys nuspręsti, kokią profesiją rinktis. O (14 proc.) teigimu, pačių moksleivių įtaka yra vidutinė. Kad įtaka maža nurodė (2proc.) respondentų. Todėl galima teigti, kad pedagogų nuomone, didžiausią įtaką pasirenkant profesiją moksleiviams turi jie patys.

Analizuojant apklaustųjų pedagogų atsakymus, paaiškėjo, kad taip pat daugiausiai įtakos moksleiviams renkantis profesiją turi tėvai, kad tai didelė įtaka nurodė (56 proc.) respondentų. O (20 proc.) teigimu tėvų įtaka yra vidutinė. Kad tėvų įtaka maža nurodė (24 proc.) respondentų. Todėl galima teigti, kad pedagogų nuomone, antrą vietą užima pasirenkant profesiją moksleiviams, tėvai.

Pedagogų įtaka pasirenkant profesiją įvertinta daugiausiai kaip vidutinė (48 proc.), o kad labai svarbi teigė, tik (20 proc.) respondentų. Todėl galima daryti prielaidą, kad pedagogai svarbūs patarėjai dėl profesinio pasirinkimo yra tuo atveju, kuomet moksleiviai pasirenka pedagogo profesiją. Kad pedagogai neturi įtakos teigė (32 proc.), tad galima teigti, kad pedagogų įtaka renkantis profesiją nėra labai reikšminga profesiją besirenkančiam jaunimui.

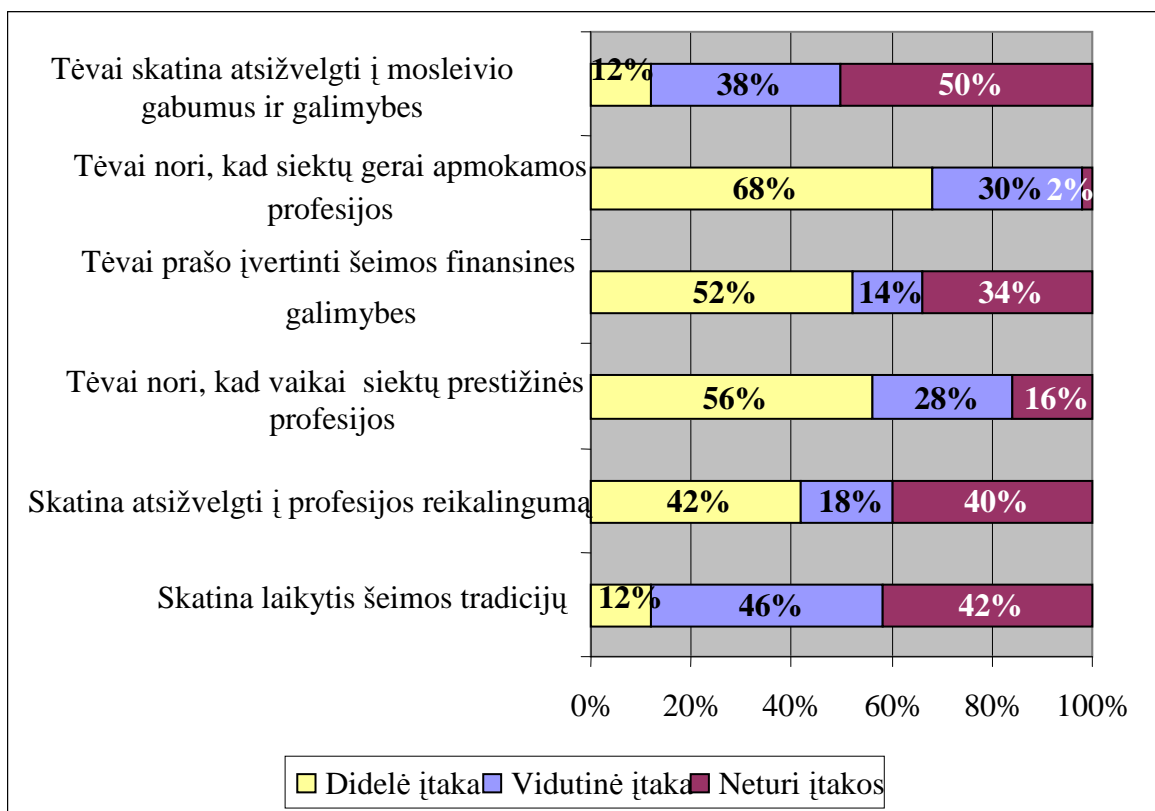
Vyresni draugai profesijos pasirinkimui neturi didelės įtakos, nes pagal apklausos duomenis galima teigti, kad, mokytojų nuomone, draugai neturi įtakos pasirenkant profesiją (72 proc.). Tai, kad vyresni draugai gali padaryti didelę įtaką renkantis profesiją, nurodė (18 proc.) apklaustųjų, todėl galima sutikti, jog kartais ir draugai gali būti profesinio pasirinkimo pavyzdžiu.

Mokyklos psichologas ir socialinis pedagogas turi tik labai mažą įtaką moksleiviui renkantis profesiją, nes pedagogai nurodė, kad šie darbuotojai neturi (70 proc.) ir (80 proc.) įtakos moksleiviams. O kadangi apklaustieji nurodė, kad jie turi vidutinę įtaką (28 proc.) ir (18 proc.) tai galima teigti, kad šiek tiek renkantis profesiją mokykloje gali padėti ir socialinis pedagogas bei psichologas.

Karjeros konsultantas, dar nėra seniai atsiradusi profesija mokykloje. Karjeros konsultantai dirba PIT'uose, tačiau kaip žinome iš teorinės darbo dalies, jų dar nėra labai daug veiksmingai dirbančių. Todėl nėra kiek nenuostabu, kad karjeros konsultantas įvardintas kaip neturintis įtakos profesiniam pasirinkimui. Tai gali įtakoti ir tas faktas, jog tai neseniai atsiradusi pareigybė mokyklose.

Apibendrinant galima teigti, jog didžiausią įtaką renkantis profesiją turi pats moksleivis. Pedagogų nuomone, pats moksleivis dažniausiai renkasi pagal savo galimybes ir sprendžia perspektyvas renkantis profesiją.

Renkantis profesiją didžiausią įtaką moksleiviui teikia tėvai. Kokie tokios įtakos niuansai, pedagogų nuomone, pateikiama 23 paveiksle.

23 pav. Tėvų įtaka moksleivių profesiniam apsisprendimui (N – 50)

Tėvų įtaka atsakymuose buvo skirstoma pagal tris vertinimo kriterijus: „Didelė įtaka“, „vidutinė įtaka“ ir „neturi įtakos“. Pedagogų nuomone, dažniausiai tėvai įtakodami profesijos pasirinkimą nori, kad vaikai siektų gerai apmokamos profesijos, net (68 proc.) nurodė, kaip didelę įtaką ir (30 proc.) kaip vidutinę įtaką. Todėl galima daryti prielaidą, kad pedagogų nuomone, tėvai dažniausiai linki savo vaikams gerai apmokamos, tai vėl gi galima sutikti su tokiu teiginiu, kad šiandiniame

pasaulyje gerai apmokamas darbas yra labai svarbus ir pedagogai savo atsakymuose vertina šiuolaikinio gyvenimo realijas.

Vaikų siekimas prestižinės profesijos įvardintas kaip svarbus veiksnys (56 proc.) apklaustųjų, o kad vidutinės svarbos (28 proc.), o kad į tai nekreipiama dėmesio (16 proc.). tad galima sutikti, kad prestižinė profesija, pedagogų nuomone, turėtų būti reikalinga vaikams, nes tuomet yra tikimybė turėti tinkamą darbą arba užimti gerą vietą visuomenėje. Todėl visai suprantamas toks tėvų siekis.

Trečias tėvų įtakos profesiniam pasirinkimui veiksnys yra finansinių šeimos galimybių įvertinimas. (52 proc.) respondentų teigia, kad tai didelė įtaka, (14 proc.), kad vidutinė, o (34 proc.) kad neturi įtakos. Galima sutikti, kad dabartiniu laikotarpiu yra labai svarbus veiksnys – šeimos finansinė situacija, nes mokslas Lietuvoje brangiai kainuoja, todėl nestebina pedagogų nuomonė, jog tėvai pasirenkantiems profesiją savo vaikams akcentuoja, kad reikalinga įvertinti finansinę šeimos padėtį.

Tai, kad tėvų skatinimas atsižvelgti vaikus į profesijos reikalingumą turi didelę įtaką teigė (42 proc.) respondentų, kad vidutinė įtaka (18 proc.) ir (40 proc.) pedagogų mano, jog tai neturi įtakos. Todėl galima sutikti, kad tėvams, pedagogų nuomone, nėra labai svarbus bruožas – profesijos reikalingumas.

Šeimos tradicijų laikymasis turi didelę įtaką (12 proc.) pedagogų nuomone, vidutinę (46 proc.) ir tai, kad neturi įtakos mano (50 proc.) respondentų. Todėl galima daryti prielaidą, kad šeimos tradicijos, pedagogų nuomone, neturi lemiamos reikšmės tėvams darant įtaką savo vaikams renkantis profesiją.

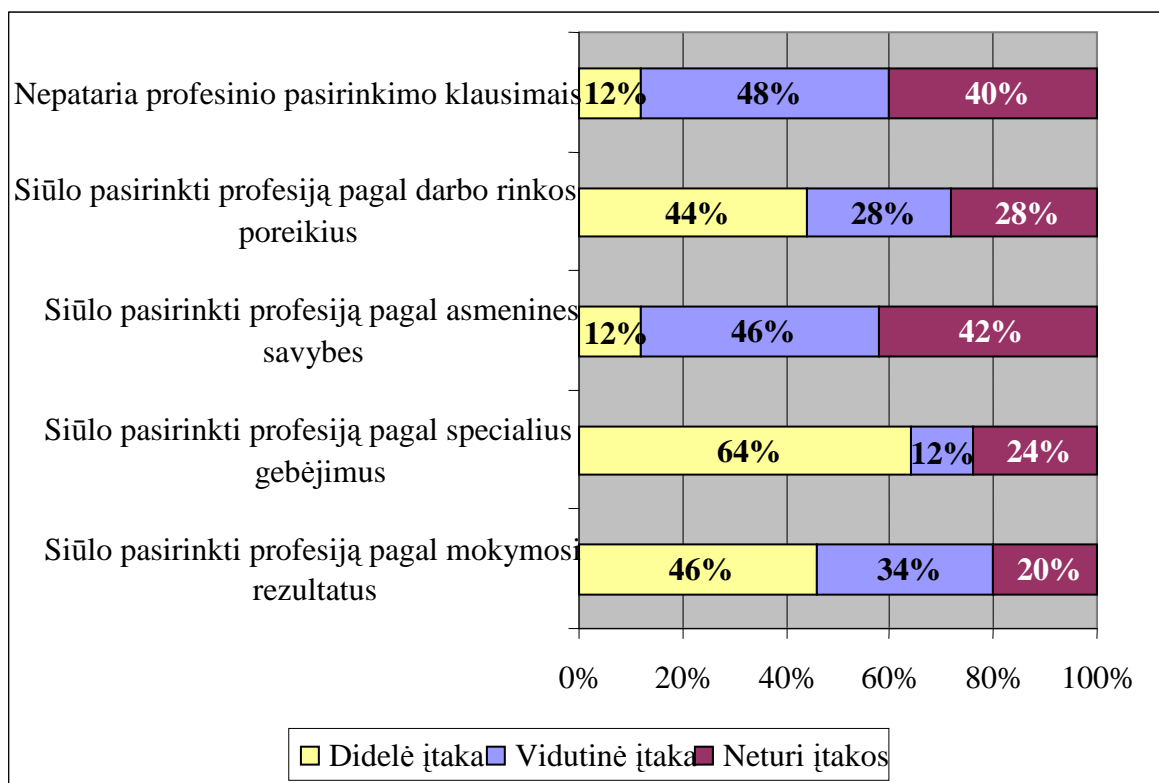
Mažiausiai reikšminga aiškinantis pedagogų nuomonę dėl tėvų teikiamos įtakos renkantis profesiją pasirodė – tėvų reikalavimas atsižvelgti į gabumus ir gebėjimus. Didelė įtaka šiam kriterijui paskyrė (12 proc.) respondentų, vidutinę (38 proc.), o neturi įtakos (50 proc.).

Taigi, galima sutikti, kad tėvai dažnai siūlo pasirinkti profesiją savo vaikams neįvertindami galimybių, gabumų.

Apibendrinant galima teigti, kad pedagogų nuomone, tėvai įtakodami vaikų profesinį pasirinkimą labiausiai atsižvelgia į gerai apmokamą darbą, galimybę greitai įsidarbinti ir būti pripažintam visuomenėje.

Kaip matyti iš anketinių atsakymų daryti įtaką profesiniam pasirinkimui gali ir pedagogai. S. Šalkauskio (1990) teigimu, pedagogas, norintis daryti savo asmenybe įtakos auklėtiniams, pirmiausia turįs įsisąmoninti, kad jo darbas atsakingas ir privalo būti grindžiamas vertybėmis. Neužtenka, kad mokytojas tik žino, jog egzistuoja tiesa, gėris, grožis. Šių vertybių mokytojas turi ieškoti ir jas praktikuoti. Vertybes pedagogas gali surasti intensyviu darbu, rodydamas pastangas. Pedagoginis darbas iškelia daug problemų ir uždavinių, kuriuos sprendamas mokytojas atranda vertybes, taip turtina savo asmenybę. Tad galima sutikti, kad pedagogas savo elgesiu, savo puoselėjamosiomis

vertybėmis ir deklaruojamu požiūriu į profesines galimybes, darbo rinką, daro įtaką moksleivių profesiniam pasirinkimui. (Žr. 24 pav.).

24 pav. Pedagogų įtaka moksleivių profesiniam apsisprendimui (N – 50)

Analizuojant pedagogų atsakymus dėl jų įtakos profesiniam moksleivių pasirinkimui galimybių, paaiškėjo, kad dažniausiai pedagogai įtakoja siūlydami pasirinkti profesiją pagal specialius gebėjimus (64 proc.), vidutinė įtaka šiam teiginiui paskyrė (12 proc.), tai kad šis veiksnys neturi įtakos mano (24 proc.) pedagogų. Galima sutikti, kad pedagogai dažnai akcentuoja moksleivių gebėjimus renkantis bet kokią veiklą, tikriausiai dėl to ne išimtis ir profesijos pasirinkimas.

Profesijos pasirinkimui svarbūs, pedagogų nuomone, ir mokymosi rezultatai. Jie profesijos pasirinkimui turi didelę įtaką (46 proc.), vidutinę įtaką (34 proc.) ir kad neturi įtakos mano (20 proc.) respondentų. Tad galima sutikti, kad pedagogai moksleiviams akcentuoja mokymosi rezultatus, siekiant profesinės karjeros. Tokius veiksnius gali įtakoti tas faktas, kad moksleiviai dažnai įstoja ten, kur jų galimybės yra silpnos, todėl dažnai jau tapę studentais, yra išbraukiami iš studentų sąrašų.

Pedagogai moksleiviams siūlo pasirinkti profesiją pagal darbo rinkos poreikius. Kad tokia pedagogų įtaka yra didelė, mano (44 proc.), kad vidutinė (28 proc.) ir kad neturi įtakos (28 proc.) pedagogų. Todėl galima teigti, kad pedagogai akcentuoja moksleiviams, jog renkantis profesiją reikalinga išanalizuoti darbo rinkos poreikius, kadangi tai įgalintų greičiau susirasti reikalingą darbą.

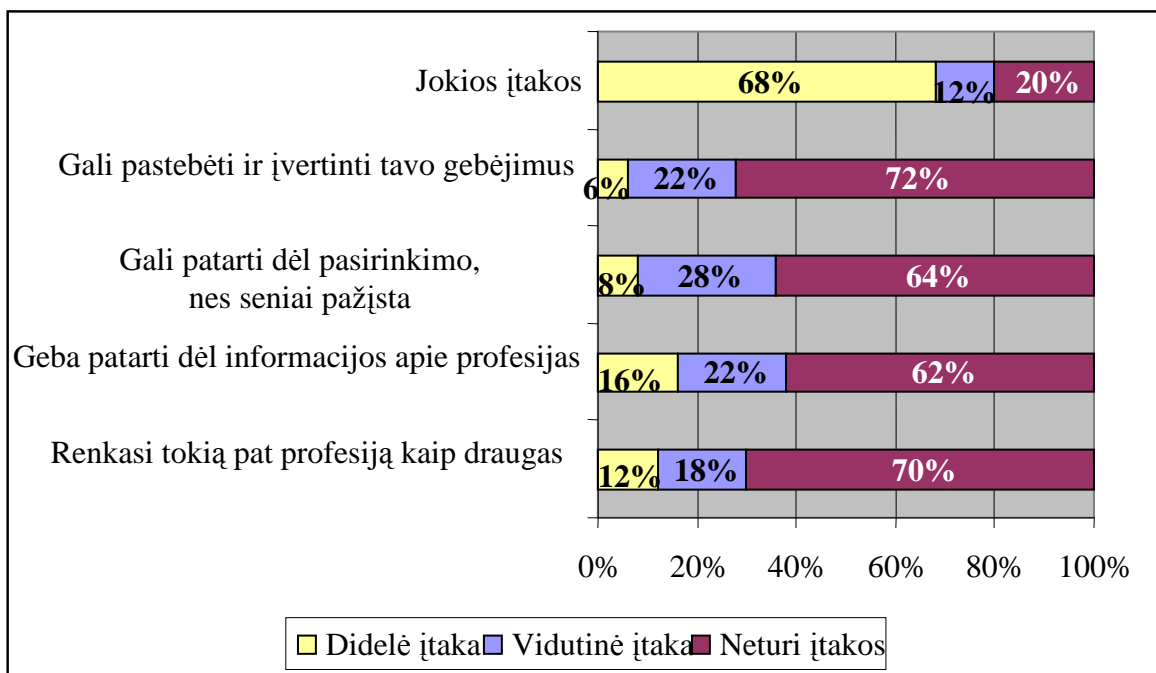
Mažiausiai reikšminga įtaka, pedagogų patarimai pasirinkti profesiją pagal asmenines savybes. Didelė įtaka (12 proc.), vidutinė įtaka (46 proc.), o neturi įtakos (42 proc.) respondentų nuomone. Tad galima teigti, jog pedagogai retai akcentuoja asmeninių savybių reikšmingumą renkantis profesiją.

Tai, kad nepataria profesinio pasirinkimo klausimais, teigė (12 proc.) respondentų, vidutinė šio veiksnio įtaka įvardinta (46 proc.) respondentų, o kad visai neturi įtakos (40 proc.) pedagogų. Taigi, galima sutikti, kad pedagogai specialiai nerengia patarimų profesiniam moksleivių pasirinkimui. Tai gali įtakoti tokie faktai, kad ne visi pedagogai dirba su baigiamųjų klasių moksleiviais arba tai, kad pedagogai nemano, jog šių klausimų sprendime yra kompetentingi.

Apibendrinant galima teigti, kad pedagogai įtakodami moksleivių profesiniam pasirinkimui dažniausiai akcentuoja profesijai tinkamus specialiuosius gebėjimus, mokymosi rezultatus bei darbo rinkos siūlomų profesijų analizę.

Profesijos pasirinkimui įtakos turi ir bendraamžiai bei vyresni draugai. Paauglių tapsmui bendravimas bendraamžių grupėje yra labai svarbus įgyjant socialinę patirtį, laisvėjant nuo šeimos, formuojant individualią pažiūrų sistemą. Paauglys kuris yra nepriimtas į grupę – izoliuotas ar atstumtas, patiria neigimas emocijas, žemą savęs vertinimą ir t.t. Todėl galima sutikti, kad paauglystėje dažnai atsižvelgiama į bendraamžių nuomonę, jų priimtus sprendimus ir dažnai yra kopijuojamas draugų elgesys ar sprendimai. Taip gali būti ir su profesiniu pasirengimu.

Anot A. Vaičiulienės (2004), profesiniu apsisprendimo požiūriu šis etapas yra ypatingas, nes būtent paauglystėje tarp kitų tapatumo įtvirtinimui svarbių klausimų yra keliami šie: kokį darbą aš ketinu dirbti? Kokia bus mano karjera? Taigi jau mokykliniame amžiuje, jei sėkmingai įveikiama paauglystės krizė, žmogus ima kurti savosios profesijos galimybių vizijas. Jei tapatumas neįtvirtinamas, žmogus yra nepajėgus sąmoningai rinktis tolesnes savo mokymosi ar darbinės veiklas. Tokio žmogaus karjera negali būti sėkminga, nes, paprasčiausiai, jis pats nežino, ko siekia ir kas jam yra karjeros sėkmė. Todėl šiam apsisprendimui kartais reikalinga vyresnių draugų ar bendraamžių nuomonė. (Žr. 25 pav.)

25 pav. Bendraamžių ir vyresnių draugų įtaka moksleivių profesiniam apsisprendimui (N – 50)

Apibendrinant pedagogų nuomonę dėl bendraamžių ir vyresnių draugų įtakos profesiniam pasirinkimui, paaiškėjo, kad dažniausiai tokia įtaka yra nereikšminga, nes net (68 proc.) apklaustųjų nurodė, kad draugai ir bendraamžiai įtakos nesudaro. Todėl galima sutikti, kad pedagogai mano, kad vyresni draugai ar bendraamžiai nelabai dažnai gali patarti profesijos pasirinkimo klausimais.

Labai nedidelė dalis pedagogų pritarė, kad draugai gali pateikti informacijos apie profesinio pasirinkimo galimybes (16 proc.). Galima daryti prielaidą, kad draugai, kurie jau mokosi, gali suteikti tikslesnės informacijos apie jų pasirinktos profesijos mokymosi galimybes, todėl reikėtų pritari pedagogų nuomonei, kad ta informacija nėra labai tikslinga, nes yra pakankamai siaura, tik apie draugo pasirinktą profesiją, todėl didelės ir reikšmingos įtakos tokia informacija moksleiviui, besirenkančiam profesiją, nesudaro.

Draugų didelė įtaka (12 proc.) respondentų manymu, gali būti tuo atveju, jei moksleivis renkasi tokią pat profesiją kaip ir jo draugas. Tačiau galima sutikti, kad atvejai, kai draugai būtinai pasirenka tokias pat profesijas yra pakankamai reti.

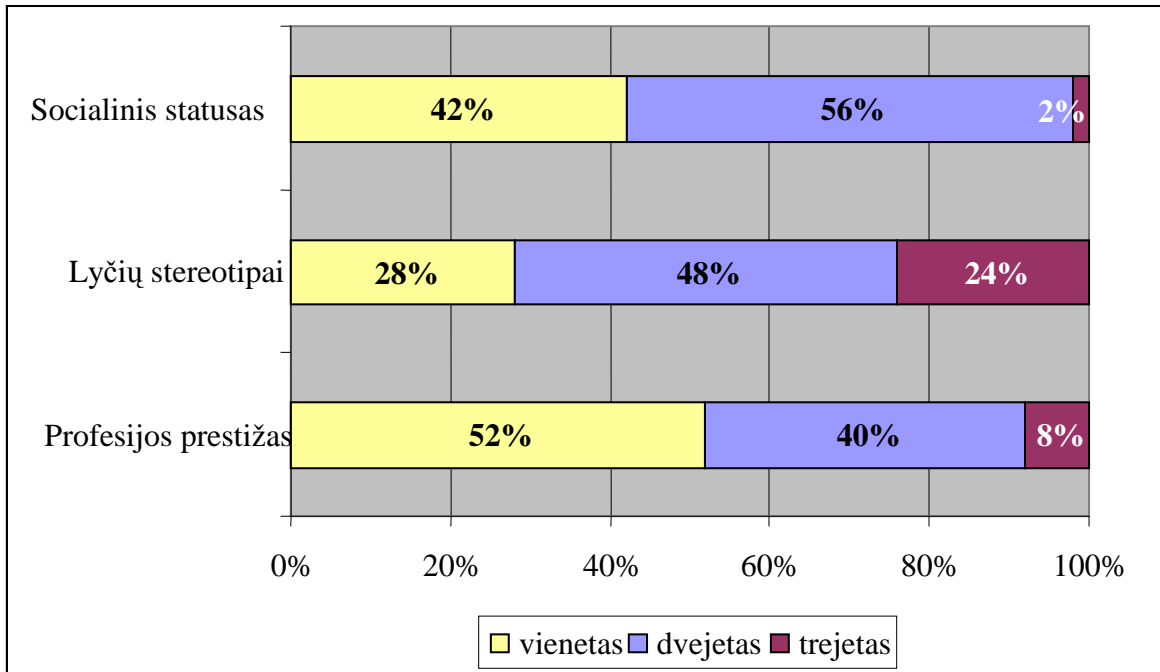
Kad draugai gali turėti didelės įtakos patardami dėl profesinio pasirinkimo, nes seniai pažįsta moksleivį, mano tik (8 proc.) pedagogų, o kad vidutinės įtakos (28 proc.) apklaustųjų, tad galima sutikti, kad nedidelė dalis moksleivių, pedagogų manymu, vieni kitiems pataria dėl profesijos pasirinkimo.

Kad draugai gali pastebėti ir įvertinti moksleivių gebėjimus, mano tik (6 proc.) pedagogų, bei (22 proc.) teigia, kad tai sudarytų vidutinio įtakingumo veiksnius, renkantis profesiją. Todėl galima manyti, kad gebėjimų vertinimas nėra pagrindinis draugystės bruožas.

Apibendrinant galima teigti, kad pedagogų manymu, vyresni draugai ir bendraamžiai neturi didelės įtakos moksleiviams renkantis profesiją. Tai gali būti labiau reikšminga tuo atveju, jei pasirenkama moksleivio profesija yra tokia pat kaip ir jo draugo.

Rinktis profesiją reikėtų racionaliai, sistemingai, nepamirštant, kad egzistuoja ir socialiniai veiksniai, kad atsitinka ir neplanuotų įvykių. Pasirinkti profesiją šiandien nėra lengva. Darbo pasaulyje tūkstančiai profesijų, kurios kinta: atsiranda naujų, modifikuojasi ar nnyksta senosios. Pokyčiai vyksta ne tik išorėje, bet ir viduje – mūsų pačių asmenybėje, be abejo galima leisti tėvams, mokytojams ar konsultantams parinkti moksleiviams profesiją, bet galima ir nuspręsti, kad profesijos pasirinkimas pernelyg svarbus įvykis, kad patikėti tai kam nors kitam.

Svarbiausi sociokultūriniai veiksniai, pedagogų nuomone, aptarti 26 paveiksle.

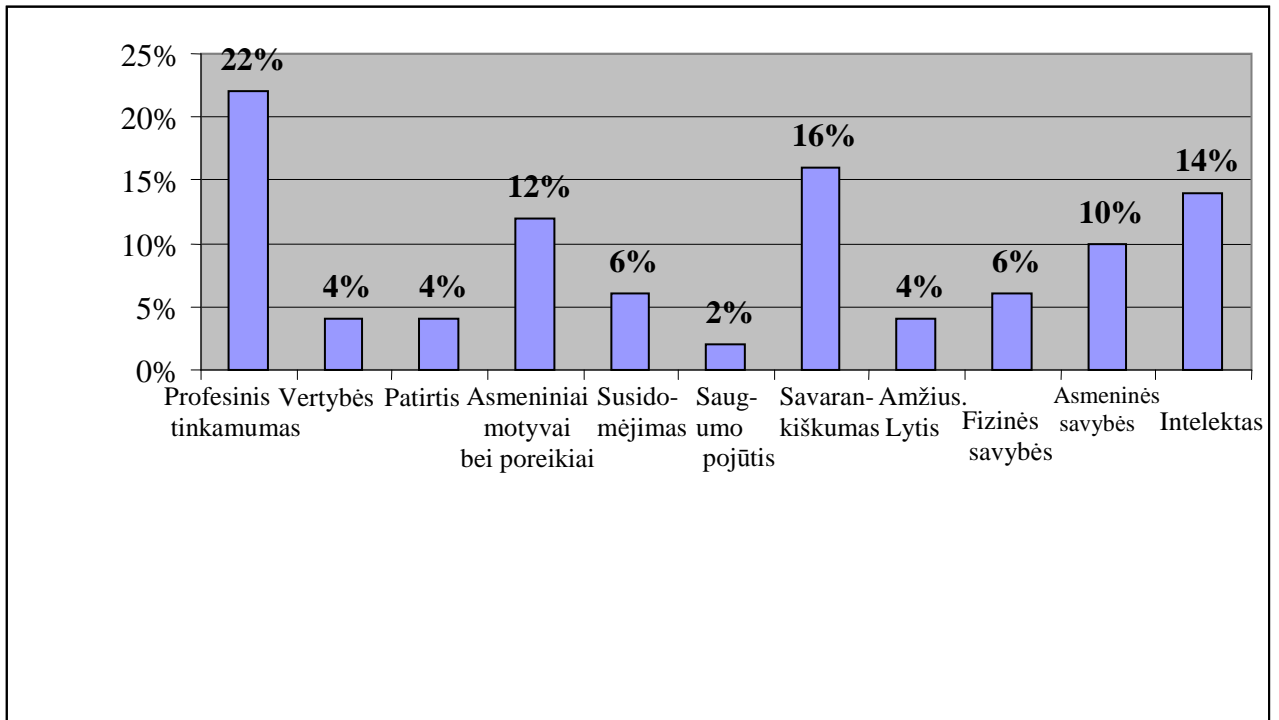
26 pav. Moksleiviams svarbiausi profesinio pasirinkimo sociokultūriniai veiksniai (N – 50)

Siekiant išsiaiškinti respondentų nuomone dėl svarbiausių sociokultūrinio profesinio pasirinkimo veiksnių, buvo prašoma įvertinti šiuos veiksnius pagal svarbą: 1 labai svarbus, 2 – svarbus, 3 – mažai svarbus. Aptariant respondentų atsakymus dėl sociokultūrinių profesijos pasirinkimo veiksnių paaiškėjo, kad svarbiausias veiksnys yra profesijos statusas, net (52 proc.) respondentų tai įvardijo kaip labai svarbų ir (40 proc.) apklaustųjų kaip svarbų veiksni. Todėl galima sutikti, kad moksleiviai, pedagogų nuomone, rinkdamiesi profesiją, įvertina jos statusą. Todėl galima teigti, kad paauglystėje yra svarbu, kokią vietą visuomeniniame gyvenime užima profesija.

Antras sociokultūrinis veiksnys pagal svarbą yra socialinis pagrindas, net (42 proc.) pedagogų teikė, kad tai yra labai svarbu ir (56 proc.), kad svarbu. Todėl galima sutikti, kad socialinis profesijos pagrindas ir garantijos paaugliui atrodo pakankamai reikšmingas renkantis profesiją.

Mažiausiai reikšmingas sociokultūrinis veiksnys moksleiviui, besirenkančiam profesiją, pedagogų nuomone, yra lyčių stereotipai, kadangi tik (28 proc.) pedagogų nurodė, kad tai labai svarbus veiksnys, o (48 proc.) tik , kad svarbus . Šis veiksnys surinko ir daugiausiai įvertinimų, kaip mažai svarbus (24 proc.). Todėl galima sutikti, kad renkantis profesiją moksleiviui nėra labai aktualu profesija pagal nusistovėjusios lyčių stereotipinius kriterijus.

Profesiniam moksleivių pasirinkimui didelę įtaką daro atskiri vidiniai profesinio pasirinkimo veiksniai. (Žr. 27 pav.).

27 pav. Moksleiviams svarbiausi vidiniai profesinio apsisprendimo veiksniai (N – 50)

Tarp vyresniųjų klasių moksleivių dažnai pasitaiko tokių, kurie svyruoja ir nesuvokia, kokią svarbią reikšmę turi sugebėjimai ar kiti vidiniai veiksniai renkantis profesiją. Tokią problemą akcentuoja L. Jovaiša (1999), autoriaus nuomone, savo sugebėjimų pažinimas yra vienas iš profesinio apsisprendimo sėkmę lemiančių vidinių veiksnių. Sugebėjimo jausmas susijęs su pasitikėjimu savo jėgomis yra svarbus moksleivio profesinio rengimo kelyje, t.y. rengiantis profesijai, planuojant, realizuojant individualius profesinius planus.

Pagal 27 paveiksle pateikiamus pedagogų atsakymus, galima teigti, kad svarbiausi vidiniai profesinio pasirinkimo motyvai šiuolaikiniam moksleiviui yra profesinis tinkamumas (22 proc.) atsakymų. Todėl galima daryti prielaidą, kad pedagogai mano, jog moksleivis geba įvertinti save pagal tokius kriterijus: atitiks jis keliamiems pasirinktai profesijai reikalavimams ar ne.

Nemažai pedagogų pritarė, kad vienas iš vidinių asmenybinių pasirinkimo veiksnių yra savarankiškumas (16 proc.). Tad galima sutikti su tokia nuostata, kad dažniausiai moksleiviui yra svarbu savarankiškai apsispręsti, kokią profesiją ar specialybę pasirinkti.

Intelektas, kaip vienas iš vidinių profesinio pasirinkimo veiksnių, aktualus yra (14 proc.) respondentų manymu, todėl galima sutikti, kad ne taip dažnai sutinkami moksleiviai, kurie savo profesinį apsisprendimą geba įvertinti pagal intelektą.

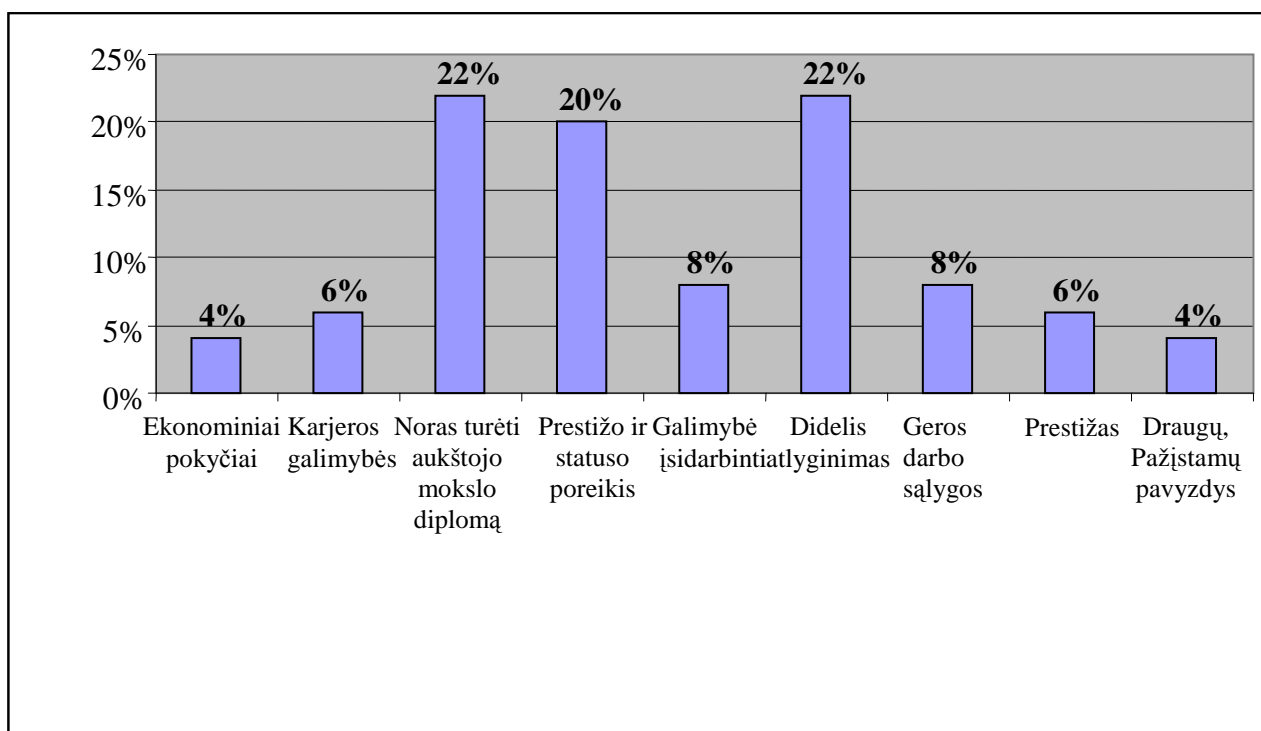
Asmeniniai motyvai bei poreikiai lemia (12 proc.) moksleivių profesinio apsisprendimo būtinumui. Todėl galima sutikti, kad tokiai grupei moksleivių yra svarbu įvertinti, tai ko jie patys nori ir nėra reikalinga jokia pagalba iš šalies.

Asmeninės savybės, pedagogų nuomone, lemia (10 proc.) nedidelės dalies moksleivių apsisprendimą, tačiau galima sutikti, jog neįvertinus savo asmeninių gebėjimų ar savybių, kurios

reikalingos pasirenkant profesiją, dažnai tenka nusivilti savo pasirinkimu, arba sunkiai sekasi pasiekti užsibrėžto tikslo.

Kitiems išvardintiems veiksniams: susidomėjimas (6 proc.) fizinės savybės (6 proc.), vertybės (4 proc.), patirtis (4 proc.), amžius, lytis (4 proc.) ir saugumo pojūtis (2 proc.) buvo pateikta nedidelė dalis pedagogų atsakymų. Tad galima sutikti, kad rinkdamiesi profesiją moksleiviai neįvertina patirties, nes jos dar nėra sukaupę, nesuvokia saugumo pojūčio, nes tikriausiai nėra susidūrę su problemomis, kurias suteikia darbo netekimas ar negalėjimas įsidarbinti pagal turimą profesiją. Renkantis profesiją moksleiviams, pedagogų nuomone, nėra svarbu ir amžius, lytis bei fizinės savybės.

Pasak R. Laužacko (1999) V. Stanišauskienės (2000), dažniau moksleivius paveikia išoriniai profesinio pasirinkimo veiksniai: prestižas, uždarbis, statusas ir panašiai. Pedagogų nuomonė dėl moksleiviams svarbiausių išorinių profesinio pasirinkimo veiksnių pateikiama 28 paveiksle.

28 pav. Moksleiviams svarbiausi išoriniai profesinio apsisprendimo veiksniai (N – 50)

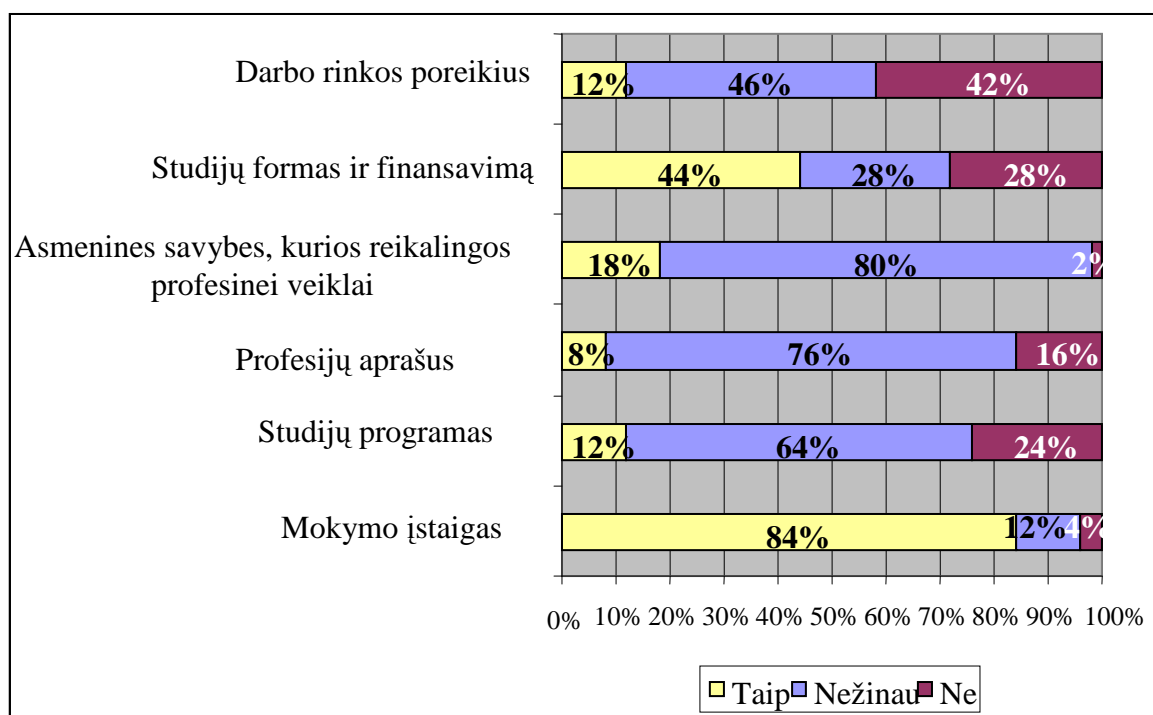
Analizuojant pedagogų atsakymus dėl išorinių profesinio pasirinkimo veiksnių, paaiškėjo, kad dažniausiai, pedagogų manymu, moksleiviams svarbūs yra noras turėti aukštojo mokslo diplomas bei didelis atlyginimas, kuriems pateikta po (22 proc.) respondentų atsakymų. Todėl galima teigti, kad nemaža dalis moksleivių profesinį pasirinkimą sieja su noru turėti aukštojo mokslo diplomą, kadangi tai yra prestižinis dalykas. Galima sutikti ir su tuo, kad didelis atlyginimas, gaunamas už darbą yra vienas iš svarbiausių išorinių veiksnių, o tai atitinka ir su mokslinėje literatūroje išdėstytais teiginiais.

Pedagogų manymu, antroje vietoje yra prestižo ir statuso poreikis (20 proc.), todėl galima manyti, kad profesijos prestižiškumas ir jos svarba visuomenėje yra aktualūs išoriniai profesinio pasirinkimo veiksniai.

Kitiems išvardintiems veiksniams: galimybė įsidarbinti (8 proc.), geros darbo sąlygos (8 proc.), karjeros galimybės (6 proc.), ekonominiai pokyčiai (4 proc.), draugų, pažįstamų pavyzdys (4 proc.) neturi didelės įtakos moksleivių išoriniams pasirinkimo veiksniams. Tai, reikia manyti, įtakoja tas faktas, kad moksleiviai, pedagogų manymu, dar nėra susitikę su įvardintomis gyvenimo realijomis.

Kaip teigia A. Sakalas, A. Šalčius (1997), didelę įtaką profesinei karjerai daro šeima, draugai, socialinė grupė, bendra ekonominė situacija šalyje ir konkrečioje institucijoje. Labai stipri ir visuomeninių nuostatų įtaka. Tarp vidinių ir išorinių veiksnių visada yra tam tikrų prieštaravimų, tačiau juos galima ir suderinti, jei vadovaujamesi pažangiomis idėjomis, neabejotinai yra svarbus asmenybės vaidmuo. Todėl galima teigti, kad kiekvienam moksleiviui svarbūs yra skirtingi profesinio pasirinkimo veiksniai.

Tačiau profesiniam moksleivių apsisprendimui įtakos turi ne tik vidiniai ar išoriniai pasirinkimo veiksniai. Mokykloje vykstantis profesinis orientavimas, konsultavimas taip pat turi įtakos moksleivių profesiniam apsisprendimui. Todėl paskutinis klausimų blokas siejamas su profesinio pasirinkimo informavimo ir konsultavimo galimybėmis mokykloje. (Žr. 29 pav.)

29 pav. Galimybės susirasti informacijos profesinio informavimo klausimais mokykloje (N – 50)

Pagal duomenis, pateikiamus 29 paveiksle, galima teigti, kad pedagogų manymu, moksleiviai mokykloje dažniausiai yra informuojami apie mokymo įstaigas (84 proc.). Todėl galima teigti, kad mokyklose galima surasti informaciją ir gauti konsultaciją apie mokyklas, kuriose galima tęsti mokymąsi ir įsigyti profesiją.

Net (44 proc.) respondentų manymu yra teikiama informacija apie studijų formas ir finansavimą. Galima sutikti su tokiu teiginiu, nes šiandieniniame pasaulyje, kada daugelis specialybių yra mokamos šita informacija tikrai yra svarbi ir aktuali besirenkančiam specialybę moksleiviui.

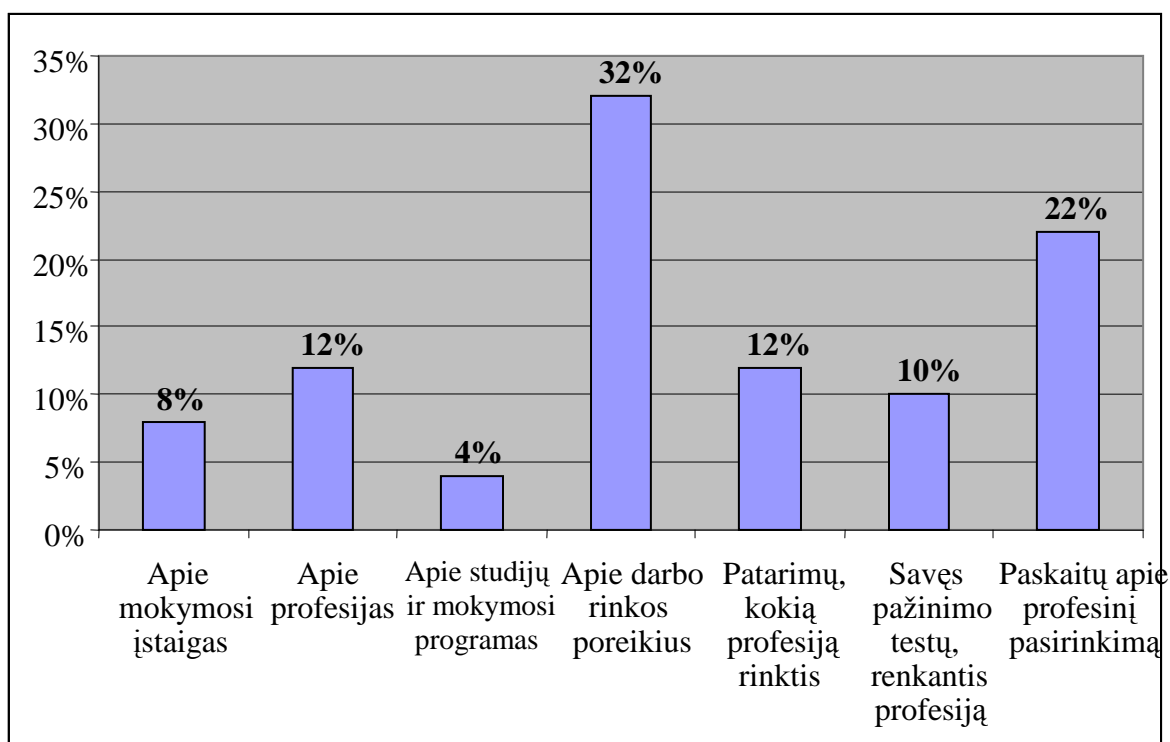
Tačiau (28 proc.) respondentų manymu, jie nežino, ar tokia informacija yra teikiama mokykloje, bei (28 proc.) apklaustųjų mano, kad ji neteikiama. Tad galima daryti išvadą, kad ne kiekviena mokykla turi tokia informaciją arba pedagogai nežino, kur tokią informaciją galima rasti.

Informaciją apie darbo rinkos poreikius teikia mokyklose (12 proc.) pedagogų manymu. Tačiau (46 proc.) teigė, kad nežino, ar tokia informacija yra teikiama ir (42 proc.) apklaustųjų mano, kad nėra teikiama. Tačiau galima sutikti, kad tokia informacija moksleiviams yra reikalinga, nes to reikalauja šiandienio gyvenimo realybė: dažnai darbo rinka tampa perpildyta kažkurios profesijos, o buvusi nereikšminga profesija išryškėja kaip svarbi ir reikalinga.

Mokyklose taip pat galima rasti informacijos apie studijų programas, mano (12 proc.) apklaustųjų, tačiau (64 proc.) to nežino, o (24 proc.) respondentų teigia, kad tokia informacija neteikiama. Todėl galima daryti išvadą, kad informacija apie studijų programas nėra labai propaguojama ar teikiama.

Mažiausiai mokykloje galima sužinoti apie reikalingų profesijų aprašus, mano (8 proc.) respondentų. Tačiau galima teigti, kad profesijų aprašus moksleiviai galėtų susirasti patys savarankiškai, todėl tikriausiai tokia informacija ar konsultavimas šiuo klausimu nėra aktualus.

Apibendrinant galima teigti, kad mokyklose yra teikiama profesiniam pasirinkimui reikalinga informacija, tačiau kokios jos sritys yra daugiau akcentuojamos tikriausiai priklauso nuo to, kokios labiau reikalauja moksleiviai. Tačiau galima sutikti, kad labai daug informacijos mokyklose yra nepateikiama ir moksleiviai jaučia jos trūkumą. (žr. 30 pav.).

30 pav. Trūkstamos informacijos profesinio pasirinkimo klausimais mokykloje (N -50)

Pagal duomenis, pateikiamus 30 paveiksle, matyti, kad mokytojų nuomone, dažniausiai moksleiviams trūksta informacijos apie darbo rinkos poreikius. Galima sutikti su tokiu teiginiu, nes

tokia informacija turi būti pateikiama išsamiai ir remiantis tam tikrais duomenimis, o jeigu mokyklose nėra žmogaus, atsakingo už profesinį pasirengimą arba naujai šiuolaikinėse mokyklose steigiamo PIT'o, tai dažniausiai tokia informacija moksleiviui yra nepasiekiamo.

Pedagogų teigimu (22 proc.), moksleiviams trūksta paskaitų apie profesinį pasirinkimą, todėl galima sutikti, kad ne į visas mokyklas atvyksta lektoriai pristatyti savo mokymosi įstaigų arba nesudaromos sąlygos moksleiviams išvykti į tokias paskaitas.

Kad trūksta informacijos apie profesijas, mano (12 proc.) respondentų. Tai rodo, kad moksleiviams reikalinga informacija apie profesijas, kad jie galėtų susipažinti ir atidžiau įvertinti reikalavimus keliamus vienai ar kitai profesijai ar specialybei.

Tiek pat atsakymų (12 proc.) pedagogai pritarė, kad trūksta informacijos ir patarimų, kokią profesiją rinktis. Tad galima sutikti, kad pedagogų nuomone, moksleiviams reikalinga daugiau informacijos, kokios profesijai atitinka jų asmeninės savybės ir gebėjimai.

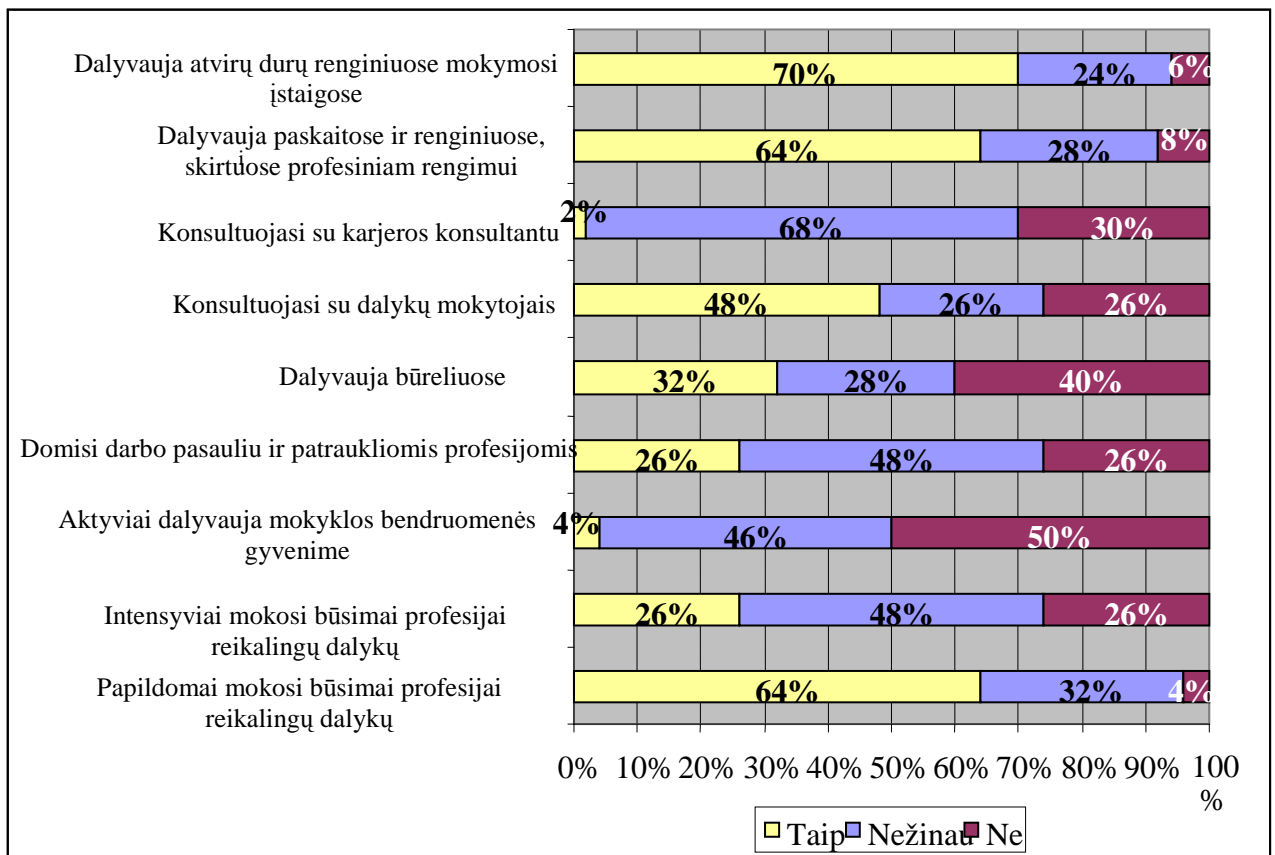
Taip pat reikalingi (10 proc.) respondentų manymu, savęs pažinimo testų, renkantys profesiją. Vadinasi, galima teigti, kad savęs pažinimo testai, jų analizė yra reikalingi moksleiviams, kadangi testų rezultatai dažnai padeda moksleiviams tinkamiau apsispręsti dėl profesinio pasirinkimo.

Apie mokymosi įstaigas informacijos pasigenda (8 proc.) pedagogų. Tai galima sutikti, jog tokios informacijos trūkumas pasireiškia tuo, kad ne apie visas įstaigas galima surasti informaciją mokyklose.

Mažiausiai reikalinga informacija yra apie studijų programas, nes tik (4 proc.) respondentų nurodė, kad jos trūksta, todėl galima sutikti, kad tokią informaciją susiranda patys moksleiviai.

Apibendrinant, galima sutikti, kad pedagogai mato informacijos, kuri yra reikalinga moksleiviams, renkantiems profesiją, trūkumą. Todėl galima teigti, kad mokyklose, rengiant informaciją moksleiviams apie profesijas, reikalinga atlikti apklausas, kurių metu būtų galima išsiaiškinti, kokios informacijos labiausiai pageidauja moksleiviai. Galima teigti ir tai, kad profesinio orientavimo ir apsisprendimo informacija mokyklose reikalinga, nes pedagogai įvardijo, kokios informacijos trūksta.

Kaip teigia L. Gudelienė – Gudelevičienė, A. Kaušlylienė (2006), postmoderniam pasauliui labai svarbūs yra išmintingi, gebantys greitai keistis, prisitaikyti prie naujų sąlygų ir nuolat mokytis žmonės. Todėl galima sutikti, kad moksleivis pats turi intensyviai rengtis savo būsimai profesijai. Kadangi kiekvienam moksleiviui būsima profesija siejasi su skirtingais reikalavimais, požiūriu ir poreikiais mokytis, tai galima sutikti, kad moksleiviai ruošiasi būsimai profesijai įvairiais būdais. (Žr. 31 pav.).

31 pav. Moksleivių ruošimosi būsimai profesijai būdai ir formos mokykloje (N -50)

Pedagogų nuomone, moksleiviai ruošiasi būsimai savo profesijai dar mokyklose. Dažniausiai moksleiviai rengiasi profesijai dalyvaudami atvirų durų renginiuose mokymosi įstaigose (70 proc.). Taigi, galima sutikti su tokia nuostata, nes šiuolaikinėse mokyklose įsteigti PIT'ai turi galimybes organizuoti išvykas mokyklose į atvirų durų dienas, kurias organizuoja mokymosi įstaigos.

Vienodai reikšmingi profesiniam pasirengimui ir pasiruošimui yra dalyvavimas paskaitose ir renginiuose, skirtuose profesiniam pasirengimui ir papildomas mokymasis būsimai profesijai reikalingų dalykų (64 proc.) pedagogų manymu. Tad galima teigti, kad moksleiviams aktualu dalyvauti paskaitose ir renginiuose bei mokytis papildomai išskiriamų dalykų, kurie yra reikšmingi būsimai profesijai.

Tai, kad moksleiviai konsultuojasi su dalykų mokytojais, teigė (48 proc.) apklaustųjų. Tad galima sutikti, kad moksleiviai, kurie ruošiasi mokytis toliau ir yra jau apsisprendę dėl savo profesijos turi rengtis ir papildomai mokytis.

Dalyvavimas būreliuose, kaip pasirengimo būsimai profesijai veiksnys, įvardintas (32 proc.) pedagogų anketų atsakymuose. Todėl galima sutikti, kad papildoma veikla, kuri skatina pasirengimą profesijai taip pat yra reikalinga mokyklose.

Vienodai reikšmingi pasiruošimo mokykloje profesijai veiksniai yra tokie, kaip domėjimasis darbo pasauliu ir patraukliomis profesijomis bei intensyvus papildomų dalykų, reikalingų būsimai profesijai, mokymasis. Taip mano po (26 proc.) respondentų. Galima sutikti su pedagogais, kad tikrai nedidelė dalis moksleivių domisi darbo rinka ir profesijų populiarumu.

Mažiausiai reikšmingas pasirengimo būsimai profesijai veiksnys mokyklose yra aktyvus dalyvavimas mokyklos bendruomenės gyvenime. Tai reikšminga tik (4 proc.) pedagogų teigimu. Todėl galima sutikti, kad, pedagogų nuomone, dalyvavimas mokyklos bendruomenės gyvenime nėra reikšmingas renkantis profesiją.

Apibendrinant galima teigti, kad moksleiviams, ruošiantis būsimai profesijai, svarbus yra dalyvauti atvirų durų dienose mokymo įstaigose bei paskaitose, kuriose galima gauti kuo daugiau informacijos apie profesijas.

IŠVADOS

Nustatyti faktai leidžia teigti, jog tyrimo hipotezės pasitvirtino. Atlikus tyrimą galima daryti tokias išvadas:

1. Pasirinkdami profesiją moksleiviai labiau orientuojasi į socialinę gyvenimo pusę, jiems mažiau svarbu yra savo asmeninių poreikių tenkinimas. Tačiau pedagogų manymu, moksleiviai, pasirinkdami profesiją sieja su šiuolaikinio gyvenimo realijomis – būtinybe dirbti ir užsidirbti, kad galima būtų išgyventi. Renkantis profesiją moksleiviams svarbiausia yra atsižvelgti į asmenines savybes. Pedagogų manymu, moksleiviai rinkdamiesi profesiją galvoja apie galimybę, kur įsidarbinti ir turėti gerai apmokamą darbą. Tad galima apibendrintai, kad pedagogai labiau akcentuoja finansinį saugumą, kurio labai trūksta šiuolaikiniame gyvenime, o moksleiviai savo asmeninių poreikių tenkinimą, bei asmeninių savybių atitikimą būsimai profesinei veiklai.

2. Moksleivių profesiniam apsisprendimui pedagogų ir moksleivių nuomone svarbiausią išorinę įtaką daro pats moksleivis, galintis priimti sprendimus savarankiškai, po to tėvai, pedagogai ir vyresni draugai ar bendraamžiai. Mokinių profesinį apsisprendimą labiausiai įtakoja tėvai, kurie nori, kad vaikai siektų gerai apmokamos profesijos. Moksleivių nuomone, didžiausia pedagogų įtaka yra tokia, kad mokytojai geba pasiūlyti profesijos pasirinkimą pagal mokymosi rezultatus. Pedagogai savo įtaką išskyrė kaip siūlymus siekti profesijos pagal specialiuosius gebėjimus. Pedagogų nuomone bendraamžių įtaka nėra reikšminga moksleiviams, besirenkantiems profesiją. O moksleiviams, bendraamžiai gali pateikti informacijos apie profesinį pasirinkimą Galima daryti išvadą, kad įtakos moksleivių profesiniam pasirinkimui klausimais respondentų nuomonės iš dalies sutapo.

3. Moksleiviai kaip pagrindinį profesinio pasirinkimo sociokultūrinį veiksnį išskyrė – socialinį statusą. Pedagogai išskyrė kaip svarbiausią profesijos prestižą. Vidiniai profesinio pasirinkimo veiksniai anot moksleivių ir pedagogų svarbiausias yra profesinis tinkamumas. Tad galima sutikti, kad abiem respondentų grupėm reikšminga tai, kad jaunas žmogus turi išsiaiškinti, ar yra tinkamas vienai ar kitai profesijai. Išoriniai profesinio pasirinkimo veiksniai moksleivių nuomone, kaip reikšmingiausi yra didelis atlyginimas, noras turėti aukštojo mokslo diplomą ir galimybė įsidarbinti. Pedagogai kaip vieną svarbiausių išorinių veiksnių įvardijo didelį atlygimą, tačiau jų manymu, šiuolaikiniam moksleiviui turėtų būti svarbu įsigyti aukštojo mokslo diplomą.

4. Analizuojant ir lyginant moksleivių bei pedagogų atsakymus dėl profesinio informavimo bei konsultavimo mokyklose galimybių, paaiškėjo, kad abi respondentų grupės mano, kad daugiausiai mokyklose pateikiama informacijos apie mokymosi įstaigas. Moksleiviai įvardino, kad jiems labiausiai trūksta paskaitų apie profesinio pasirinkimo galimybes ir informacijos apie darbo rinkos poreikius. Pedagogai kaip svarbiausiu trūkumu įvardino darbo rinkos poreikių informaciją. Vadinasi, galima sutikti, kad tai labai svarbi informacija, kurios trūksta mokyklose.

Panašiai pasiskirstė respondentų atsakymai į tai, kad moksleiviai savo būsimai profesijai ruošiasi dar mokydami mokykloje. Abiejų respondentų grupių teigimu, moksleiviai dažniausiai dalyvauja renginiuose, skirtuose profesiniam mokymui, papildomai mokosi būsimai profesijai reikalingų dalykų bei dalyvauja paskaitose ir renginiuose, skirtuose profesiniam pasirengimui.

Apibendrinant galima teigti, kad abiejų respondentų grupių atsakymai dažniau sutapo negu skyrėsi, vadinasi pedagogai ir moksleiviai mato panašias problemas ir galimybes.

REKOMENDACIJOS

1. Pedagogams, siekiant padėti moksleiviams tinkamai apsispręsti dėl profesinio pasirinkimo, reikia moksleivius supažindinti su šiuolaikine karjeros samprata bei konkurencinėje darbo rinkoje kylančiais reikalavimais žmogui.
2. Aptarti įvairias savęs pažinimo bei darbo pasaulio tyrimo metodikas, taikytinas moksleiviams renkantis tolesnį karjeros kelią. Tokias metodikas pradėti taikyti nuo 10 klasės nelaukiant paskutiniųjų mokymosi metų mokykloje.
3. Moksleiviams atskleisti darbo paieškos būdų įvairovę bei pasirengimo įdarbinimo kontaktui, metodus.
4. Skatinti pedagogus daugiau domėtis darbo rinkos pokyčiais, sudaryti sąlygas moksleiviams gauti jiems reikalingą informaciją, profesinio pasirinkimo klausimais.

LITERATŪRA

1. Adamonienė R., Daukilas S. ir kt. (2001). Profesinio ugdymo pagrindai. Vilnius
2. Baltoji knyga (1999). Profesinis rengimas/ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius.
3. Bartninkienė Z., Paurienė L. (1989). Padėkime mokiniams pasirinkti profesiją. Kaunas. Šviesa.
4. Beresnevičienė D. (1990) Diferencijuotas profesinis orientavimas mokykloje. Vilnius.
5. Beresnevičienė D. (1995). Nuolatinis mokymasis Lietuvoje. Vilnius. Pedagogikos institutas.
6. Bitinas, B.(2000). Ugdymo filosofija. Vilnius
7. Butkienė G., Kepalaitė A. (2004). Mokymasis ir asmenybės brendimas. Kaunas. Vutauto Didžiojo Universiteto leidykla.
8. Černius V. (1992). Mokytojo pagalbininkas. Vilnius. Kaunas. Litera.
9. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas.(2000). Vilnius.
10. Daukilas S. (1992). Strateginių mokėjimų ugdymo pedagoginė technologija. Kaunas.
11. Fullan M. (1998). Pokyčių jėgos: skverbimosi į ugdymo reformos gelmes. Vilnius. Tyto alba.
12. Galkytė H. (1972) Klasės vadovo darbas, ruošiant mokinius pasirinkti profesiją. Vilnius
13. Galkytė H.(1977) Mokinių sugebėjimo analizuoti savo galimybes, renkantis profesiją, ugdymas. Vilnius
14. Gudauskaitė S. (2007). Žinių visuomenės link: organizacijos darbuotojo kompetencijos. // Informacijos mokslai Nr. 40
15. Gudeliene –Gudelevičienė L., Kaušylienė A. (2006). Ugdymo paradigmos virsmas: nuo mokymo prie mokymosi. // Pedagogika T. 82, p.68 – 72.
16. Hallagan D. P., Kaufman J. M. (2003). Ypatingieji mokiniai: specialiojo ugdymo įvadas. Vilnius. Alma Litera
17. Indrašienė V. Grinytė L. (2007). Tėvų požiūris į profesinį orientavimą bendrojo lavinimo mokykloje // Pedagogika Nr. 87, p, 119-125
18. Jatautaitė B.(1993) Vyresniųjų moksleivių apsisprendimo sunkumai ir trūkumai // Acta paedagogica Vilmensia. Nr. 2. P. 160 – 174.
19. Jovaiša L (1970). Mokinių parengimo rinktis profesiją pagrindai. Vilnius.
20. Jovaiša L (1978). Profesinio orientavimo pedagogika. Kaunas
21. Jovaiša L. (1993). Pedagogikos terminai. Vilnius.
22. Jovaiša L. (1999) Profesinio konsultavimo psichologija. Vilnius,
23. Jovaiša L. (2007). Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius. Gimtasis žodis.
24. Jovaiša L.(1981) Asmenybė ir profesija. Kaunas, Šviesa
25. Kavaliauskienė V. (1999) Svarbiausios ekonominės problemos ir jų sprendimo specifika esminių pokyčių laikotarpiu.// Socialiniai mokslai. – Nr. 1(18) P.31-36

26. Kregždė S. (1988) Profesinio kryptingumo formavimosi psichologiniai pagrindai. Monografija, Kaunas. Šviesa.
27. Kučinskienė R. (2003). Ugdymo karjerai metodologija. Klaipėda
28. Laužackas R. (1997). Profesinio ugdymo turinio reforma: didaktiniai bruožai. Kaunas. Šviesa.
29. Laužackas R. (1999). Sistemos – teorinės profesinio rengimo kaitos dimensijos. Monografija. Kaunas: KTU
30. Laužackas R. (2005) Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas. Kaunas. Šviesa.
31. Leliūgienė I. (1997). Žmogus ir socialinė aplinka . Kaunas. Technologija
32. Lietuvos Respublikos Seimas. Nutarimas. „Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003 – 2012 metų nuostatų“./ 2003m. liepos 4d. Nr.IX -1700. [Žiūrėta 2008-12-22] Prieiga per internetą: <http://distance.ktu.lt/livun/91231.html>
33. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2003m. birželio 28d. Nr. 63
34. Makūnas V., Pugevičienė D.(2005). Profesinio apsisprendimo veiksnių tyrimas Kauno kolegijos kraštotvarkos fakultete / [Žiūrėta 2008-12-21] Prieiga per internetą : http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2005~ISSN_1822-1068.N_2.PG_35-40/DS.002.0.01.ARTIC>
35. Monkevičienė O. (2004) Priešmokyklinio amžiaus vaikų kompetencijų ugdymas. / Žvirblių takas Nr. 1, P.16 - 19
36. Nuo 2003m. iki 2008 m. akredituota 310 profesinio informavimo taškų (2008). { Žiūrėta 2008-12-21}. Prieiga per internetą: <http://www.euroguidance.lt/index.php?language=lt&page=7&id=1572>
37. Palujanskienė A., Adamonienė R. (2004). Profesinė paauglių ir jaunuolių raida. // Pedagogika. T. 74 P. 129 - 136
38. Peter L. Berger (1995). Sociologija: humanistinis požiūris. Vilnius.
39. Petkevičiūtė N., Kaminskytė E.(2003). Vadybinė kompetencija: teorija ir praktika./ [Žiūrėta 2008-12-20] Prieiga per internetą: http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2003_1/petkeviciute.pdf
40. Petrauskaitė R. (1996) Psichopedagogika profesijos pasirinkimui. Vilnius
41. Psichologija studentui (2005) Vadovėlis/ D. Antinienė ir kt. Kaunas
42. Psichologijos žodynas (1993). Vilnius.
43. Pukelis K. (2002). Karjeros projektavimo gebėjimai žinių visuomenėje: nauji iššūkiai profesiniam konsultavimui ir karjeros planavimui. // Profesinis rengimas, Tyrimai ir realijos, Nr. 6
44. Radušis M (2005). Jaunuoliams – profesinio pasirinkimo dilema. // Klaipėda // Priedai Šeima. Spalio mėn. 27d.

45. Railienė V. (2007). Mokinių požiūris į profesinio informavimo organizavimą bendrojo lavinimo mokykloje. // *Pedagogika* T. 88, P. 50 – 56.
46. Ramanauskaitė A., Laužackas R. ir kt. (2004) "14 – 19 metų paauglių, linkusių į praktinę veiklą, mokymosi krypties pasirinkimo galimybes". Vilnius. ŠMM tyrimo ataskaita.
47. Sakalas A., Šalčius A. (1997). *Karjeros valdymas*. Kaunas. Tyto alba.
48. Stanišauskienė V. (2000). Rengimosi karjerai proceso socioedukaciniai pagrindai ir jo prielaidos Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje. Daktaro disertacija. Kaunas. KTU
49. Stanišauskienė V. (2004). Rengimosi karjerai socioedukaciniai pagrindai. Kaunas. Šviesa.
50. Suslavičius A. (2006). *Socialinė psichologija*. Vilnius. Vilniaus universiteto leidykla.
51. Šalkauskis S. (1990) *Raštai*. Vilnius
52. Šernas V. (1998). *Profesinės veiklos didaktika*. // *Profesinio rengimo tyrimai*: Vilnius.
53. *Tarptautinių žodžių žodynas* (2001). Vilnius. Alma litera.
54. Vaičiulienė A. (2004). *Paauglio psichologija. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams*. Vilnius.
55. Vaitkevičius J. (1988) *Socialinės pedagogikos bruožai*. Vilnius
56. Valstybės ilgalaikės raidos strategija /*Žin.* 2002, Nr. 113-5092
57. Žukauskienė R. (1998). *Raidos psichologija*. Vilnius. Margi raštai.

PRIEDAI

MIELI PEDAGOGAI,

Šio tyrimo tikslas, atskleisti moksleivių profesinio pasirinkimo tendencijas ir galimybes. Todėl yra labai svarbi Jūsų nuomonė. Jūsų nuoširdūs atsakymai padės atlikti tyrimą ir išsiaiškinti keltas hipotezes. Anketa anoniminė, todėl nereikia rašyti nei vardo nei pavardės. Atsakymai bus pateikiami tik statistiškai apibendrinti.

Iš anksto dėkoju už nuoširdų bendradarbiavimą.

Truputį informacijos apie save

1.Lytis: ☐ Moteris ☐ Vyras	3.Mokykla: ☐ Vidurinė ☐ Gimnazija
2. Kvalifikacinė kategorija: ☐ mokytojas ☐ vyresnysis mokytojas ☐ mokytojas metodininkas ☐ mokytojas ekspertas	4. Pedagoginio darbo stažas ☐ Iki 5 metų ☐ 5 – 10 metų ☐ 11 – 15 metų ☐ 16-20 metų ☐ 20 ir daugiau metų

Samprata apie profesiją

5. Jūsų manymu, profesija (specialybė) yra reikalinga (pažymėkite du, Jūsų manymu, moksleiviams svarbiausius veiksnius)

- Užsidirbti pragyvenimui
- Įsitvirtinti visuomenėje
- Galimybė tenkinti socialinius poreikius
- Turėti galimybę dirbti
- Jausti pasitenkinimą darbu
- Pritapti prie aplinkos
- Galimybė realizuoti savo sugebėjimus
- Kita.....

6. Profesija turėtų būti: (pažymėkite du, Jūsų manymu, moksleiviams svarbiausius veiksnius)

- Reikalinga pačiam moksleiviui
- Labai paklausy, prestižinė
- Labai reta
- Teikianti pasitenkinimą
- Įdomi ir nemonotoniška
- Patraukli finansiškai
- Kita.....

7. Į ką labiausiai reiktų atsižvelgti moksleiviams renkantis profesiją? (pažymėkite tris, Jūsų manymu, svarbiausius veiksnius)

- Į profesijos reikšmę, reikalingumą
- Į privalumus, kuriuos ji suteiks (materialinę gerovę, pripažindinimą ir pan.)
- Į pašaukimą
- Į fizines galimybes
- Į asmenines savybes
- Į pomėgius
- Į sugebėjimus
- Į tai, kad pagal profesiją greitai galima surasti darbą
- Kita.....

Įtaka profesijos pasirinkimui

8. Kas turi reikšmingos įtakos moksleiviui renkantis profesiją? (Įvertinkite kiekvieną teiginį.)

Teiginys	Didelė įtaka	Vidutinė įtaka	Neturi įtakos
Tėvai			
Mokytojai			
Vyresni draugai			
Pats gali priimti sprendimus			
Mokyklos psichologas			
Socialinis pedagogas			
Karjeros konsultantas			

9. Kokią įtaką daro moksleivių profesiniam pasirinkimui tėvai? (Įvertinkite kiekvieną teiginį.)

Teiginys	Didelė įtaka	Vidutinė įtaka	Neturi įtakos
Skatina laikytis šeimos tradicijų			
Skatina atsižvelgti į profesijos reikalingumą			
Tėvai nori, kad siektų prestižinės profesijos			
Tėvai nori, kad siektų gerai apmokamos profesijos			
Tėvai skatina atsižvelgti į moksleivio gabumus ir galimybes			
Tėvai prašo įvertinti šeimos finansines galimybes			

10. Kokią įtaką daro moksleivių profesiniam pasirinkimui pedagogai? (Įvertinkite kiekvieną teiginį.)

Teiginys	Didelė įtaka	Vidutinė įtaka	Neturi įtakos
Siūlo pasirinkti profesiją pagal savo mokymosi rezultatus			
Siūlo pasirinkti profesiją pagal savo specialius gebėjimus			
Siūlo pasirinkti profesiją pagal savo asmenybės savybes			
Siūlo pasirinkti profesiją pagal darbo rinkos poreikius			
Nepataria profesinio pasirinkimo klausimais			

11. Kokią įtaką daro moksleivio profesiniam pasirinkimui bendraamžiai, klasės draugai: (įvertinkite kiekvieną teiginį)

Teiginiai	Didelė įtaka	Vidutinė įtaka	Neturi įtakos
Rinksis profesiją tokią kaip draugas			
Geba patarti dėl informacijos apie profesijas			
Gali patarti dėl pasirinkimo, nes seniai tave pažįsta			
Gali pastebėti ir įvertinti tavo gebėjimus			
Jokios įtakos			

Profesinio pasirinkimo veiksniai

12. Jūsų nuomone, moksleiviams svarbiausi profesinio pasirinkimo sociokultūriniai veiksniai: (surikiuokite juos pagal svarbą: 1 - labai svarbus; 2- vidutiniškai svarbus; 3- mažai svarbus)

- Profesijos statusas (profesijos prestižas)
- Lyčių stereotipai
- Socialinis pagrindas (socialinė padėtis)

13. Jūsų manymu, moksleiviams svarbiausi vidiniai profesinio pasirinkimo veiksniai: (pažymėkite tris, Jūsų manymu, svarbiausius)

- Profesinis tinkamumas
- Vertybės
- Patirtis
- Asmeniniai motyvai bei poreikiai

- Susidomėjimas
- Saugumo pojūtis
- Savarankiškumas
- Amžius, lytis
- Fizinės savybės
- Asmeninės savybės
- Intelektas

14. Jūsų manymu, svarbiausi moksleiviams išoriniai profesinio pasirinkimo veiksniai:
(pažymėkite tris, Jūsų manymu, svarbiausius)

- Ekonominiai pokyčiai
- Karjeros galimybės
- Noras turėti aukštojo mokslo diplomą
- Prestižo ir statuso poreikis
- Galimybė įsidarbinti
- Didelis atlyginimas
- Geros darbo sąlygos
- Prestižas
- Draugų, pažįstamų pavyzdys

Profesinio pasirinkimo informavimas ir konsultavimas mokykloje

15. Ar mokykloje sudarytos galimybės susirasti informaciją apie: (pažymėkite kiekvieną atsakymą)

Teiginiai	Taip	Nežinau	Ne
Mokymo įstaigas (kur studijuoti)			
Studijų programas			
Profesijų aprašus			
Asmenines savybes, kurios reikalingos profesinei veiklai			
Studijų formas ir finansavimą			
Darbo rinkos poreikius			

16. Kokios informacijos moksleiviams labiausiai trūksta?

- Apie mokymosi įstaigas
- Apie profesijas
- Apie studijų ir mokymosi programas
- Apie darbo rinkos poreikius
- Patarimų, kokią profesiją rinktis
- Savęs pažinimo testų, renkantis profesiją
- Paskaitų apie profesinį pasirinkimą

17. Kaip moksleiviai dažniausiai ruošiasi savo būsimai profesijai mokykloje?

Teiginys	Taip	Nežinau	Ne
Papildomai mokosi būsimai profesijai reikalingų dalykų			
Intensyviai mokosi būsimai profesijai reikalingų dalykų			
Aktyviai dalyvauja mokyklos bendruomenės gyvenime			
Domisi darbo pasauliu ir patraukliomis profesijomis			
Dalyvauja būreliuose			
Konsultuojasi su dalykų mokytojais			
Konsultuojasi su karjeros konsultantu			
Dalyvauja paskaitose ir renginiuose, skirtuose profesiniam pasirėngimui			
Dalyvauja atvirų durų renginiuose mokymosi įstaigose			

Dėkoju už nuoširdų bendradarbiavimą

MIELI MOKSLEIVIAI,

Šio tyrimo tikslas, atskleisti moksleivių profesinio pasirinkimo tendencijas ir galimybes. Todėl yra labai svarbi Jūsų nuomonė. Jūsų nuoširdūs atsakymai padės atlikti tyrimą ir išsiaiškinti keltas hipotezes. Anketa anoniminė, todėl nereikia rašyti nei vardo nei pavardės. Atsakymai bus pateikiami tik statistiškai apibendrinti.

Iš anksto dėkoju už nuoširdų bendradarbiavimą.

Truputį informacijos apie save

1.Lytis: ☐ Mergina ☐ Vaikinas	3.Mokykla: ☐ Vidurinė ☐ Gimnazija
2. Amžius: ☐ 17 metų ☐ 18 metų ☐ 19 metų	4. Klasė ☐ 10 klasė ☐ 11 klasė ☐ 12 klasė

Samprata apie profesiją

5. Tavo manymu, profesija (specialybė) yra reikalinga: (pažymėk du, tavo manymu, svarbiausius veiksnius)

- Užsidirbti pragyvenimui
- Įsitvirtinti visuomenėje
- Galimybė tenkinti socialinius poreikius
- Turėti galimybę dirbti
- Jausti pasitenkinimą darbu
- Pritapti prie aplinkos
- Galimybė realizuoti savo sugebėjimus
- Kita.....

6. Profesija turėtų būti (pažymėk du, tavo manymu, svarbiausius veiksnius)

- Reikalinga man pačiam
- Labai paklausi, prestižinė
- Labai reta
- Teikianti pasitenkinimą
- Įdomi ir nemonotoniška
- Patraukli finansiškai
- Kita.....

7. Į ką labiausiai reiktų atsižvelgti renkantis profesiją? (pažymėk tris, tavo manymu, svarbiausius veiksnius)

- Į profesijos reikšmę, reikalingumą
- Į privalumus, kuriuos ji suteiks (materialinę gerovę, pripažindinimą ir pan.)
- Į pašaukimą
- Į fizines galimybes
- Į asmenines savybes
- Į pomėgius
- Į sugebėjimus
- Į tai, kad pagal profesiją greitai galima surasti darbą
- Kita.....

Įtaka profesijos pasirinkimui

8. Kas turi reikšmingos įtakos renkantis profesiją? (įvertink kiekvieną teiginį)

Teiginys	Didelė įtaka	Vidutinė įtaka	Neturi įtakos
Tėvai			
Mokytojai			
Vyresni draugai			
Aš pats galiu priimti sprendimus			
Mokyklos psichologas			
Socialinis pedagogas			
Karjeros konsultantas			

9. Kokią įtaką daro tavo profesiniam pasirinkimui tėvai? (įvertink kiekvieną teiginį)

Teiginys	Didelė įtaka	Vidutinė įtaka	Neturi įtakos
Skatina laikytis šeimos tradicijų			
Skatina atsižvelgti į profesijos reikalingumą			
Tėvai nori, kad siekčiau prestižinės profesijos			
Tėvai nori, kad siekčiau gerai apmokamos profesijos			
Tėvai skatina atsižvelgti į savo gabumus ir galimybes			
Tėvai prašo įvertinti šeimos finansines galimybes			

10. Kokią įtaką daro tavo profesiniam pasirinkimui pedagogai? (įvertink kiekvieną teiginį)

Teiginys	Didelė įtaka	Vidutinė įtaka	Neturi įtakos
Siūlo pasirinkti profesiją pagal savo mokymosi rezultatus			
Siūlo pasirinkti profesiją pagal savo specialius gebėjimus			
Siūlo pasirinkti profesiją pagal savo asmenybės savybes			
Siūlo pasirinkti profesiją pagal darbo rinkos poreikius			
Nepataria profesinio pasirinkimo klausimais			

11. Kokią įtaką daro profesiniam pasirinkimui bendraamžiai, klasės draugai: (įvertink kiekvieną teiginį)

Teiginiai	Didelė įtaka	Vidutinė įtaka	Neturi įtakos
Rinksies profesiją tokią kaip draugas			
Geba patarti dėl informacijos apie profesijas			
Gali patarti dėl pasirinkimo, nes seniai tave pažįsta			
Gali pastebėti ir įvertinti tavo gebėjimus			
Jokios įtakos			

Profesinio pasirinkimo veiksniai

12. Tau svarbiausi profesinio pasirinkimo sociokultūriniai veiksniai: (surikiuok juos pagal svarbą: 1- labai svarbus; 2- vidutiniškai svarbus; 3- mažai svarbus)

- Profesijos statusas (profesijos prestižas)
- Lyčių stereotipai
- Socialinis pagrindas (socialinė padėtis)

13. Tau svarbiausi vidiniai profesinio pasirinkimo veiksniai: (pažymėk tris, tavo manymu, svarbiausius)

- Profesinis tinkamumas
- Vertybės
- Patirtis
- Asmeniniai motyvai bei poreikiai

- Susidomėjimas
- Saugumo pojūtis
- Savarankiškumas
- Amžius, lytis
- Fizinės savybės
- Asmeninės savybės
- Intelektas

14. Tau svarbiausi išoriniai profesinio pasirinkimo veiksniai: (pažymėk tris, tavo manymu, svarbiausius)

- Ekonominiai pokyčiai
- Karjeros galimybės
- Noras turėti aukštojo mokslo diplomą
- Prestižo ir statuso poreikis
- Galimybė įsidarbinti
- Didelis atlyginimas
- Geros darbo sąlygos
- Prestižas
- Draugų, pažįstamų pavyzdys

Profesinio pasirinkimo informavimas ir konsultavimas mokykloje

15. Ar mokykloje sudarytos galimybės susirasti informaciją apie: (pažymėk kiekvieną atsakymą)

Teiginiai	Taip	Nežinau	Ne
Mokymo įstaigas (kur studijuoti)			
Studijų programas			
Profesijų aprašus			
Asmenines savybes, kurios reikalingos profesinei veiklai			
Studijų formas ir finansavimą			
Darbo rinkos poreikius			

16. Kokios informacijos tau labiausiai trūksta?

- Apie mokymosi įstaigas
- Apie profesijas
- Apie studijų ir mokymosi programas
- Apie darbo rinkos poreikius
- Patarimų, kokią profesiją rinktis
- Savęs pažinimo testų, renkantis profesiją
- Paskaitų apie profesinį pasirinkimą

17. Kaip ruošiesi savo būsimai profesijai mokykloje?

Teiginys	Taip	Nežinau	Ne
Papildomai mokausi būsimai profesijai reikalingų dalykų			
Intensyviai mokausi būsimai profesijai reikalingų dalykų			
Aktyviai dalyvauju mokyklos bendruomenės gyvenime			
Domiuosi darbo pasauliu ir patraukliomis profesijomis			
Dalyvauju būreliuose			
Konsultuojuosi su dalykų mokytojais			
Konsultuojuosi su karjeros konsultantu			
Dalyvauju paskaitose ir renginiuose, skirtuose profesiniam pasirengimui			

Ačiū už nuoširdų bendradarbiavimą

